

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Beletristický obraz Polyxeny z Lobkovic od 19. století do současnosti
v kontextu české historiografie

The fictional description of Polyxena of Lobkowitz from the 19th
century to the present in the context of the Czech historiography

Veronika Pernicová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc.

Studijní program: Dějepis se zaměřením na vzdělávání (B0114A120003)

Studijní obor: B D-ZSV 20 (0114RA120003, 0114RA100003)

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma **Beletristický obraz Polyxeny z Lobkovic od 19. století do současnosti v kontextu české historiografie** potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 14. dubna 2024

Ráda bych zde poděkovala především svému vedoucímu práce, panu prof. PhDr. Jiřímu Mikulcovi, CSc., za cenné rady, vstřícnost a ochotu, a také svým blízkým za vytrvalou podporu.

ABSTRAKT

Práce se zabývá pojetím Polyxeny z Lobkovic v beletristické literatuře. Téma je nejprve uvedeno do historiografického kontextu, část práce se také věnuje popisu jejího života. Zkoumán je dále pohled moderního českého dějepisceví na její osobnost. Pomocí analýzy odborných prací byly ze zdůrazňovaných okamžiků Polyxenina života vytyčeny tematické celky.

Nosná část práce analyzuje beletristická díla vydaná od druhé poloviny 19. století zpracovávající osobnost Polyxenu z Lobkovic jako literární postavu, uvádí je do dobového kontextu, věnuje se též jejich hlavním tématům a žánrům. Samostatně jsou zkoumány inspirace beletristických autorů poznatky moderní české historiografie, prameny a dříve vydanými beletristickými díly. Na řadě příkladů porovnání konkrétních pasáží různých textů bylo odhaleno, jakým způsobem spisovatelé s předchozími díly pracují.

V poslední části textu je věnována pozornost celkovému obrazu Polyxeny z Lobkovic v beletrii. Jsou zde uvedena nejvýraznější témata, která se napříč beletristickými díly objevují. Vzhledem k rozmanitosti pohledů a zpracování její postavy však nejsou seřazena striktně chronologicky. Zpracován je také vývoj pohledu na osobnost Polyxeny, a to zejména během druhé poloviny 20. století a století 21.

Práce přináší poznatky týkající se druhého života této významné osobnosti, jemuž doposud nebyla až na drobné výjimky věnována pozornost. Doplnuje tak rozsáhlé historické bádání o poznatky týkající se kulturního obrazu Polyxeny z Lobkovic.

KLÍČOVÁ SLOVA

Polyxena z Lobkovic, beletrie, raný novověk, historiografie, obraz v beletrii

ABSTRACT

The thesis deals with the concept of Polyxena of Lobkowitz in fiction literature. The topic is firstly introduced into the historiographical context, part of the thesis is also devoted to the description of her life. It also examines the view of modern Czech history on her personality. Through the analysis of scholarly works, thematic units have been delineated from the highlighted moments of Polyxena's life.

The main part of the thesis analyses fictional works published since the second half of the 19th century that deal with Polyxena of Lobkowitz as a literary figure, puts them in the contemporary context, and also focuses on their main themes and genres. Separately, the inspiration of the fictional authors by the findings of modern Czech historiography, sources and previously published works of fiction are examined. A number of examples comparing specific passages from different texts reveal how writers work with previous works.

In the last part of the text, attention is paid to the overall image of Polyxena of Lobkowitz in fiction. The most prominent themes that emerge across the fictional works are presented. However, due to the variety of perspectives and treatments of her character, they are not arranged in strict chronological order. The evolution of the view of Polyxena's personality is also treated, particularly during the second half of the 20th century and into the 21st century.

The thesis brings insights into the second life of this important personality, which has not been paid attention to so far, with minor exceptions. Thus, it complements the extensive historical research with knowledge concerning the cultural image of Polyxena of Lobkowitz.

KEYWORDS

Polyxena of Lobkowitz, fiction, early modern age, historiography, image in fiction

Obsah

1. Úvod	8
2. Život Polyxeny z Lobkovic na pozadí dějinných událostí	11
2.1. Původ, dětství a sňatkový potenciál	11
2.2. Manželství s Vilémem z Rožmberka a vdovství	13
2.3. Manželství se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic	17
2.4. Druhé vdovství a konec života	22
3. Obraz Polyxeny z Lobkovic v moderní české historiografii	24
3.1. Polyxena z Pernštejna	24
3.1.1. Původ	24
3.1.2. Nevěsta	25
3.2. První manželství – Polyxena z Rožmberka	26
3.2.1. Citově chladná manželka	26
3.2.2. Žena s nákladným životním stylem	26
3.3. Rožmberská vdova	27
3.3.1. Politička	27
3.3.2. Hospodářka	28
3.4. Druhé manželství – Polyxena z Lobkovic	29
3.4.1. Milující manželka	29
3.4.2. Matka	29
3.4.3. Správkyně lobkovických panství	30
3.4.4. Katolička a Španělka	31
3.5. Stará dáma	32
3.5.1. Zbožná dáma v ústraní	32
4. Beletristická zpracování postavy Polyxeny z Lobkovic	33
4.1. Základní představení beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic	34
4.2. Bližší pohled na dobu vzniku těchto beletristických děl	36
4.2.1. Období vydávání beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic	36
4.2.2. Rozdělení těchto období dle politických režimů	37
5. Základní témata a žánry beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic	39
5.1. Témata	39
5.1.1. Rožmberkové	39

5.1.2. Alchymisté	40
5.1.3. Stavovské povstání a Bílá hora	41
5.1.4. Odlišný rámeček	42
5.1.5. Polyxena jako hlavní téma	43
5.2. Žánry	44
5.3. Časové úseky života Polyxeny v beletristickém zpracování	44
6. Inspirace pro literární tvorbu nejen z historiografických děl	46
6.1 Moderní historiografie a prameny jako opora beletrie	47
6.1.1. Josef Janáček a <i>Ženy české renesance</i>	47
6.1.2. Inspirace dalšími historiografickými pracemi	54
6.1.3. Ad fontes	55
6.2. Hranice zdravé inspirace	57
6.3. Odchylky od historického bádání	62
7. Podoby obrazu Polyxeny z Lobkovic v beletristické literatuře	65
7.1. Témata zdůrazňovaná v beletrii	65
7.1.1. Pernštejnská dcera	65
7.1.2. Hospodářka	66
7.1.3. Nevěsta	66
7.1.4. Mladá manželka starého nemocného muže	67
7.1.5. Veselá vdova	68
7.1.6. Emancipovaná žena a politička	69
7.1.7. Katolička	70
7.1.8. Matka pokračovatele rodu	71
7.1.9. Ochránitelka a přímluvkyně	71
7.2. Fyzická podoba	72
7.3. Vývoj pohledu na Polyxenu z Lobkovic	73
8. Závěr	76
9. Seznam pramenů a literatury	78
9.1. Prameny	78
9.1.2. Beletristická díla	78
9.1.3. Edice	79
9.2. Literatura	79
9.3. Internetové zdroje	81

1. Úvod

Polyxena z Lobkovic během svého dlouhého života prožila množství událostí, které ovlivnily střeoevropské dějiny na několik dalších staletí. Stala se svědkem vlády šesti mužů usednuvších na český trůn, narůstajícího náboženského konfliktu v českých zemích a následného stavovského povstání, byla takřka přítomna druhé pražské defenestraci, prožila většinu třicetileté války. Bez nadsázky lze říci, že během řady těchto událostí nestála stranou, ba naopak.

Polyxena se narodila pravděpodobně v roce 1566 jako dcera Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara y Mendoza. Ve dvaceti letech spojila svůj život s o více než třicet let starším Vilémem z Rožmberka. Po jeho smrti zůstala vdovou dlouhých jedenáct let, než se podruhé provdala za Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Právě z tohoto manželství vzešel její jediný potomek, Václav Eusebius. Polyxena přežila i svého druhého manžela, zemřela roku 1642 v úctyhodném věku přesahujícím sedmdesát pět let. Zde by mohl výčet zásadních událostí jejího života skončit, pokud by se jednalo o obyčejnou a nevýraznou osobnost, kterou však Polyxena nebyla. Kromě krásy jí byla dána do vínku i inteligence, dostalo se jí navíc i vzdělání. Pokud tedy hovoříme o Polyxeně z Lobkovic, míníme tím výraznou osobnost českého raného novověku.

Byť bude pohled historiografie zpracován v samostatné kapitole, pokládáme za vhodné zde krátce shrnout výběr děl zpracovávajících dosavadní historické bádání o její osobě, která jsou pro tuto práci relevantní. Prvním z nich jsou *Královny, kněžny a velké ženy české* Karla Stloukala,¹ který zde v jedné z mnoha studií popsal Polyxenin život s důrazem zejména na její druhé manželství a dobu bělohorskou. Dalším stěžejním příspěvkem k životu Polyxeny jsou *Ženy české renesance* Josefa Janáčka,² které mají zajisté podíl na popularizaci její osobnosti mezi zájemci o historii. Zajímavý je i fakt, že Janáček k Polyxeně i přes dobu vydání knihy v sedmdesátých letech 20. století přistupuje vcelku pozitivně. To ovšem nelze konstatovat o později vydaných dílech Jaroslava Pánka zabývajících se posledními Rožmberky, v nichž zpracoval zejména Polyxenino první manželství.³ V souvislosti s perňštejnským původem se Polyxenou zabýval také Petr Vorel,⁴ v tomto případě se již jedná o pohled neutrální. Největší

¹ Karel STLOUKAL, *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha² 1941.

² Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1976.

³ Zejm. díla Jaroslava Pánka, např. Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.; TÝŽ, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha² 2011.

⁴ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha² 2012.

zájem historiografie o Polyxenu je však moderní záležitostí. Zásahu na tom má zejména mladší generace historiků. K tématu manželského soužití a korespondence Polyxeny se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic přispěl zejména Pavel Marek,⁵ který se dále věnoval i osobnostem Polyxeniny matky a sester.⁶ V nedávné době se Polyxena dočkala také samostatné biografie z pera Marie Ryantové,⁷ jež se touto „obdivovanou i nenáviděnou první dámou království“ dlouhodobě zabývá. Menším dílem, zejména studii, přispěli v nedávné době k celkovému obrazu Polyxeny v historiografii i další autoři.⁸

Zatímco se v nedávné době zraky moderních historiografů upřely na samotnou osobnost Polyxeny z Lobkovic, jejímu „druhému životu“ přílišná pozornost věnována není. Je nutno zdůraznit, že pokud v případě osobnosti Polyxeny hovoříme o druhém životě a obrazu v kultuře, jedná se téměř výhradně o její vyobrazení v beletristické literatuře, protože do dalších druhů umění nepronikla buď vůbec, nebo velmi málo. Polyxeně jako literární postavě nebyla doposud věnována výraznější pozornost. Zkoumáno bylo především její zpracování v díle Niny Bonhardové,⁹ Jitka Rauchová ve své studii, která se týká primárně literárního a filmového vyobrazení posledních Rožmberků, dokonce uvádí, že se jedná o první výskyt postavy Polyxeny v literatuře.¹⁰ Bonhardová Polyxenu popisuje v souladu s dobovým stereotypem a příliš kladných vlastností jí nepřičítá. Polyxena z Lobkovic jako literární postava není ovšem pouze „horlivá katolička“¹¹ z pera Niny Bonhardové. Pohled beletristické literatury na její osobnost je o mnoho složitější.

Tato práce si klade za cíl seznámit čtenáře s vyobrazením osobnosti Polyxeny z Lobkovic v krásné literatuře od 19. století do současnosti a přispět tak k poznání stop, které v ní tato významná šlechtična zanechala. Byť by se takové téma mohlo zdát příliš marginálním, lze předpokládat, že beletrie výrazně ovlivnila všeobecné povědomí o osobnosti Polyxeny

⁵ Např. Pavel MAREK, *Matka a syn (Polyxena Lobkovičková a Václav Eusebius z Lobkovic)*, Česko-slovenská historická ročenka, 2001.; TÝŽ, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, in: Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, Litoměřice 2005.; TÝŽ, (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny z Lobkovičkové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

⁶ TÝŽ, *Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*, Praha 2018.

⁷ Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha² 2022 (dále jen M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*).

⁸ Např. Petr MAŤA, *Polyxena Lobkovičková z Pernštejna na cestě do barokního nebe. (K projevům karmelitánské zbožnosti v českých zemích)*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi, Jaroslav Pánek (ed.), Praha 2004.

⁹ Jitka RAUCHOVÁ, *Obraz posledních Rožmberků v literárním a filmovém zrcadle*. In: Václav Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 644.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 11n. Autorka se ještě krátce vyjádří k dalšímu beletristickému dílu (*Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*), *Tamtéž*, s. 16.

¹⁰ J. RAUCHOVÁ, *Obraz posledních Rožmberků v literárním a filmovém zrcadle*, s. 644.

¹¹ Nina BONHARDOVÁ, *Polyxena*, Praha³ 1985, s. 45.

z Lobkovic. Pokud bychom připustili, že většina neoborné veřejnosti, která má o existenci Polyxeny alespoň základní představu, čerpala informace nikoli z odborné literatury, ale z beletrie, je na místě položit si otázku, jaký obraz si čtenáři z těchto knih odnášejí. Dříve, než se pokusíme nalézt odpověď, se ovšem zaměříme na způsob, kterým na Polyxenu pohlíží moderní dějepisce. Jeho zpracování je zásadní nejen pro určení, odkud beletristé mohli čerpat informace, které ve svých románech zpracovali, ale umožní nám také porovnat obraz v beletrii s pohledem historiografů. V dalších částech práce bude zpracován přehled beletristických děl, ve kterých se Polyxena z Lobkovic jako literární postava objevuje, zaměříme se také hlavní témata a žánry těchto knih. Je třeba zdůraznit, že se jedná o romány, které mají nejen poměrně velký rozsah doby vzniku, ale nejsou srovnatelné ani z hlediska literární kvality. Neklademe si za cíl hodnotit jejich uměleckou úroveň, ale zaměřit se na způsob, jakým jejich autoři na Polyxenu z Lobkovic pohlížejí. Samostatně bude zpracována kapitola, ve které popíšeme, jakým způsobem beletristé během své tvorby čerpali nejen z historiografických děl. Závěrečnou část práce bude tvořit shrnutí témat, která jsou v souvislosti s Polyxenou v beletrii akcentována, zaměříme se také na vývoj pohledu, který ni krásná literatura upírá.

2. Život Polyxeny z Lobkovic na pozadí dějinných událostí

2.1. Původ, dětství a sňatkový potenciál

Při studiu života Polyxeny z Lobkovic je třeba se zaměřit nejprve na původ a dětství, protože právě prostředí, ve kterém vyrůstala, sehrálo zcela jistě důležitou roli v jejím dalším životě. Polyxenino dětství a dospívání bylo jistě zásadně ovlivněno právě postavením rodičů. Není zcela jasné, kdy se narodila, údaje o roce narození se liší. V literatuře je uváděn buď rok 1566,¹² nebo 1567,¹³ novější bádání však považuje za pravděpodobnější rok dřívější.¹⁴ Polyxena přišla na svět v rodině Vratislava z Pernštejna, který od roku 1566 zastával úřad nejvyššího kancléře Království českého. V tomto úřadě setrval až do smrti.¹⁵ Vratislav z Pernštejna patřil k nejvýznamnějším šlechticům své doby, svébytné postavení zastával i mezi českou katolickou šlechtou.¹⁶ Jako katolík se ale nenarodil, nýbrž ke katolictví konvertoval po smrti svého otce, který patřil mezi výrazné představitele utrakvistické šlechty.¹⁷ Právě katolicismus byl jedním z výrazných znaků perňštejnské domácnosti. Její duch určovala z velké části Polyxenina matka, Marie Manrique de Lara y Mendoza, španělská šlechtična, kterou Vratislav pojal 14. září 1555 ve Vídni za manželku.¹⁸ Marie Manrique pocházela z významného španělského rodu Hurtado de Mendoza,¹⁹ působila jako dvorní dáma Marie Habsburské, která si ji velice oblíbila.²⁰ Oba novomanželé tedy náleželi ke dvoru budoucího císaře a českého krále Maxmiliána II.²¹ Během 27 let manželství porodila Marie Manrique nejméně 20 dětí,²² dospělosti se nicméně dožila zhruba polovina z nich, Marie Manrique navíc několikrát potratila.²³ V době smrti Vratislava z Pernštejna žili pouze dva ze synů,²⁴ většinu dětí, které se dožily dospělosti, tedy tvořily dcery.

¹² Např. P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 284.

¹³ Např. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 387.

¹⁴ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 37.

¹⁵ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 248.

¹⁶ Charlotte FRITZOVÁ – Jiří RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, in: Sborník prací východočeských archivů 3, František Fajman (ed.), Hradec Králové 1975, s. 63.

¹⁷ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 26.

¹⁸ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 243.

¹⁹ Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, in: Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století, Milena Lenderová, Praha 2002 (dále jen M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*), s. 68.

²⁰ Ch. FRITZOVÁ – J. RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, s. 68.

²¹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 238.

²² Údaje o přesném počtu dětí se různí, např. Petr Vorel uvádí 21 dětí (P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 259), Marie Ryantová uvádí 20 dětí (M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 38)

²³ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 40.

²⁴ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 259.

Velkou roli hrála v pernštejnské domácnosti španělská kultura, mateřským jazykem dětí byla španělština.²⁵ Orientace na Španělsko nebyla určena pouze původem Marie Manrique. Vratislav z Pernštejna Španělsko před sňatkem několikrát navštívil²⁶ a byl s místními poměry obeznámen,²⁷ zároveň byl v roce 1555 přijat mezi rytíře Řádu Zlatého rouna, obdržel tak vyznamenání, které uděloval španělský král za zásluhy o zájmy krále a šíření víry. V případě Vratislava se ale jednalo spíše o budoucí závazek.²⁸ Děti Marie Manrique a Vratislava z Pernštejna se rodily do příznivého a milujícího prostředí zámku v Litomyšli,²⁹ kterou postoupil Maxmilián II. Vratislavovi do zástavy v roce 1567.³⁰ Obzvláště ženy z pernštejnského rodu, včetně Polyxeny, byly proslulé intelektuálním rozhledem a sečtělostí. Jejich základem byla právě výchova, které se jim dostalo. Děti Vratislava z Pernštejna se například učily číst a psát bez rozdílu pohlaví.³¹ Pohodlný šlechtický život pernštejnské rodiny ale kalila nepříznivá finanční situace, která byla způsobena vysokými životními náklady. K problémům navíc přispěla i přestavba zámku Litomyšl. Vratislav z Pernštejna se situaci snažil částečně řešit zastavováním cenných předmětů nebo zprostředkovanými půjčkami.³² Problémy Pernštejnů se ještě prohloubily pro Vratislavově smrti. Nejvyšší kancléř zemřel v 52 letech v roce 1582,³³ zanechal po sobě ženu s dětmi, pozůstali byli nuceni čelit nejen ztrátě hlavy rodiny, ale právě také finančním problémům. V době Vratislavovy smrti navíc žili pouze dva z jeho synů. Jan, který se měl jako nejstarší syn nyní ujmout role hlavy rodu, a Maxmilián, který byl určen pro církevní dráhu. Maxmilián však poměrně brzy zemřel.³⁴ Jan z Pernštejna si s neutěšenou majetkovou situací nedokázal poradit, nakonec si zvolil dráhu vojáka. Zemřel při bojích s Turky v roce 1597.³⁵

Poměrně palčivým problémem se pro Pernštejny po Vratislavově smrti stalo nejen zaopatření neprovdaných dcer, ale také dojednání sňatku pro Jana. Do sňatkového potenciálu se samozřejmě negativně promítala již výše zmíněná finanční situace, kterou nedokázal překrýt ani vznešený původ.³⁶ Větší množství žen, které se měly vdát, v rodině přitom znamenalo

²⁵ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 45.

²⁶ Ch. FRITZOVÁ – J. RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, s. 65.

²⁷ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 34.

²⁸ Srov. P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 244.

²⁹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 42.

³⁰ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 249.

³¹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 48n.

³² Milan SKŘIVÁNEK, *Poslední Pernštejní – portrét vrchnosti*, in: *Pernštejnové v českých dějinách*. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích, Petr Vorel (ed.), Pardubice 1995, s. 235n.

³³ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 284.

³⁴ *Tamtéž*, s. 259n.

³⁵ M. SKŘIVÁNEK, *Poslední Pernštejní – portrét vrchnosti*, s. 240.

³⁶ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 181.

podstatnou finanční zátěž. Bylo třeba jim vyplatit odpovídající věno,³⁷ navíc v případě tak významného rodu, jako byli Pernštejnové, musel i potenciální ženich splňovat určitá kritéria. Muselo jít o vysoce postaveného šlechtice katolického vyznání, který musel být sám hospodářsky zajištěn natolik, aby si mohl dovolit přehlédnout finanční situaci nevěsty a smířit se s nejistým vyplacením věna. To možný výběr značně zužovalo, mimo jiné z důvodu, že katolíků bylo v zemi zhruba 10 %.³⁸ Dokonce se uvažovalo o odjezdu Polyxeny a mladších sester do Španělska, k čemuž nakonec nedošlo.³⁹

Polyxeně byl nakonec vybrán výrazný představitel české katolické šlechty, Vilém z Rožmberka, který od roku 1570 zastával úřad nejvyššího purkrabí.⁴⁰ Zasnoubení bylo oznámeno v srpnu 1586.⁴¹ Dalo by se říci, že splňoval všechna výše zmíněná kritéria, jedinou nevýhodou byl jeho pokročilý věk.⁴² Rožmberský vladař byl v době sňatku již téměř dvaapadesátiletým trojnásobným vdovcem,⁴³ který byl s rodem Pernštejnů dlouhodobě spjat. Po smrti Vratislava z Pernštejna se dokonce stal jedním z poručíků jeho dětí.⁴⁴ Je více než zjevné, že se jednalo o sňatek z rozumu. Vilém z Rožmberka byl sice již třikrát ženat, nicméně zůstával bezdětný a nové manželství mu přinášelo naději, že by se konečně mohl dočkat dědice.⁴⁵ Polyxena, jak bylo ostatně u žen zvykem, možnost volby neměla.⁴⁶

2.2. Manželství s Vilémem z Rožmberka a vdovství

Svatba Polyxeny z Pernštejna a Viléma z Rožmberka začala 11. ledna 1587.⁴⁷ Snoubence v katedrále svatého Víta oddal pražský arcibiskup Martin Medek.⁴⁸ Jednalo se o výraznou událost, která se těšila pozornosti nejvýznamnějších představitelů země. Šlo také o velký den pro katolickou stranu v Čechách, svazkem Viléma a Polyxeny se spojily dva významné katolicky smýšlející šlechtické rody. Hlavní oslavy se konaly v Rožmberském paláci na Pražském hradě.⁴⁹ Byť se první část svatby tradičně odehrávala v domě nevěsty, v tomto

³⁷ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 262.

³⁸ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha³ 1996, s. 23.

³⁹ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 182.

⁴⁰ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 144.

⁴¹ Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků I–II*, Jaroslav Pánek (ed.), Praha 1985, s. 332.

⁴² Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 105.

⁴³ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 387.

⁴⁴ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 113.

⁴⁵ Srov. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 227.

⁴⁶ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, s. 71.

⁴⁷ *Životy posledních Rožmberků I–II*, s. 336.

⁴⁸ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 18.

⁴⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 20n.

případě se tak nestalo. Roli hrála nejen finanční situace Pernštejnů, ale i to, že Rožmberský palác byl pro událost takového rozsahu vhodnější.⁵⁰ Svatební veselí navštívil i císař Rudolf II.,⁵¹ který se v té době již společností takového rozsahu spíše vyhýbal.⁵² Mohlo by se zdát, že pozornost budil více než třicetiletý věkový rozdíl manželů. Místo údivu nad věkem Viléma z Rožmberka byla pozornost obrácena spíše k Polyxeně, která byla ve svých zhruba dvaceti letech nevěstou starší, než bylo obvyklé.⁵³ Zcela zjevný musel být dynastický podtext svazku, spojení dvou významných katolických rodů, ale i výhody, které mohl nový příbuzenský svazek přinést Pernštejnům obzvláště v nepříznivé finanční situaci.

Samotné soužití Polyxeny s Vilémem z Rožmberka se obešlo bez zásadních zvrátů, byť celkem logicky nevyústilo v láskyplný vztah v moderním smyslu. Manželé se k sobě chovali s úctou. Vilém k Polyxeně choval až otcovskou náklonnost,⁵⁴ navíc jí do značné míry otevíral rožmberskou pokladnu, ze které byly financovány četné šperky, šaty, taneční a maškarní zábavy a další. Nově nabytého příbuzenství s Rožmberkem navíc neváhal hojně využívat i Jan z Pernštejna, kterému se touto cestou nejednou dostalo finanční pomoci.⁵⁵ Polyxena se k manželovi chovala s úctou, ale citově zůstala chladná,⁵⁶ což se z dnešního pohledu vzhledem k věkovému rozdílu zdá logické. Manželské soužití nicméně provázelo zklamání, způsobené tím, že ani ve čtvrtém Rožmberkově manželství dědic nepřicházel.⁵⁷ Viléma vzhledem k věku trápil i zdravotní stav, dlouhodobě trpěl řadou zdravotních problémů, ke kterým se navíc později přidaly záchvaty dny.⁵⁸

Vilém z Rožmberka zemřel 31. srpna 1592 v Rožmberském paláci v Praze.⁵⁹ Poté, co se jeho zdravotní stav výrazně zhoršil, byli do paláce povoláni úředníci zemských desek.⁶⁰ Vilém nechal Polyxeně připsat panství Roudnice, do kterého již nějakou dobu před svou smrtí investoval. Je otázkou, nakolik se tak mohlo dít pod vlivem Polyxeny.⁶¹ Dále jí přenechal domy na vltavském břehu pod Pražským hradem.⁶² Polyxena díky tomuto zápisu mohla náhle disponovat vlastním majetkem, který navíc rozhodně nebyl zanedbatelný, což ještě posílilo její

⁵⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 29.

⁵¹ *Životy posledních Rožmberků I–II*, s. 336.

⁵² Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 21.

⁵³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 118.

⁵⁴ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 22.

⁵⁵ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 234.

⁵⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 226.

⁵⁷ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 170.

⁵⁸ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 226.

⁵⁹ *Životy posledních Rožmberků I–II*, s. 365.

⁶⁰ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 235.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 260.

⁶² *Tamtéž*, s. 235.

vdovské postavení. Dědic rožmberského majetku, Petr Vok, mladší bratr Viléma z Rožmberka, navíc Polyxenino nabytí majetku nerozporoval a z vlastní vůle přidal část vybavení Rožmberského paláce.⁶³ Vilémův pohřeb se konal 26. října. Polyxena se ho sama aktivně účastnila,⁶⁴ následně pokračovala v kočáře do Českého Krumlova, kde byl Vilém pochován. Na Krumlově ještě nějaký čas zůstala,⁶⁵ což může svědčit o jejím pozitivním vztahu s Petrem Vokem, se kterým udržovala kontakt i nadále. Je nicméně otázkou, nakolik se tak dělo na popud katolické strany, která nechtěla, aby majetek nového rožmberského vladaře, který zůstal bezdětný, skončil v rukou nekatolíků. Nejzřetelněji se to projevilo ve druhé polovině 90. let, když se Polyxena spolu se Zdeňkem Popelem z Lobkovic a pražským arcibiskupem pokusili přimět Petra Voka, aby adoptoval některého z italských Orsiniů, od kterých Rožmberkové odvozovali svůj původ. Majetek bezdětného Rožmberka by se tak navrátil do katolických rukou, nicméně tato snaha nakonec vyzněla naprázdno.⁶⁶

Jak již bylo zmíněno, Polyxena se po Vilémově smrti stala nezávislou i v ekonomickém životě. S pomocí bývalých rožmberských úředníků spravovala panství, které jí Vilém před smrtí daroval. Dá se tedy říct, že navázala na rožmberský způsob hospodaření.⁶⁷ Jako odstrašující příklad mohlo působit hospodaření pernštejské, následkem kterého se rodina topila v dluhách.⁶⁸ Kromě správy majetku nabytého před smrtí svého prvního manžela převzala Polyxena v roce 1603 správu panství Litomyšl, když byla určena poručnicí nezletilých dětí Jana z Pernštejna. Litomyšl ale reálně spravovala již od roku 1597,⁶⁹ kdy zemřel její bratr.⁷⁰

Kromě Roudnice a Litomyšle pobývala Polyxena v Pernštejském paláci, kde spoluutvářela pověstný pernštejský salon. Ten se stal místem schůzek prošpanělsky a prokatolicky smýšlejících vysoce postavených osob nejen z českého prostředí. Byť pernštejské ženy tvořily nedílnou součást salonu a působily jako hostitelky, těžiště leželo na mužích, kteří do salonu docházeli, ať už se jednalo o španělského vyslance Guillena de San Clemente, papežského nuncia nebo představitele české katolické šlechty.⁷¹ Pověst salonu do

⁶³ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 275.

⁶⁴ *Životy posledních Rožmberků I–II*, s. 366n.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 368.

⁶⁶ Srov. Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 21.

⁶⁷ Srov. Marie RYANTOVÁ, *Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechticů na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku*, in: *Theatrum historiae* 32, Pardubice 2023, s. 38.

⁶⁸ Srov. Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, in: *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Petr Vorel (ed.), Pardubice 1995, s. 107.

⁶⁹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 211n.

⁷⁰ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 284.

⁷¹ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 87–91.

jisté míry ohrozil skandál, který se týkal poměru Karla z Lichtenštejna a vdovy po Janovi z Pernštejna, Marie Manrique de Lara mladší. Celá situace byla zajímavější o skutečnost, že Marie Manrique mladší předávala papežskému nunciovi tajné informace týkající se dvora, které jí Lichtenštejn neuváženě soukromě sdělil. V případě pernštejnské vdovy se nejednalo o poslední situaci, kdy přišla do řeči, Lichtenštejna však politicky poznamenala.⁷²

Polyxena zůstávala vdovou po jedenáct let. Možná si po smrti Viléma z Rožmberka užívala nově nabytých svobod a do dalšího sňatku příliš nespěchala. Navíc by v případě dalšího manželství musel ženich splňovat podobně širokou řadu kritérií. Stejně jako při prvním sňatku se jejím manželem mohl stát pouze prošpanělsky orientovaný vysoce postavený katolík.⁷³ Takový člověk se nakonec přeci jen našel. Polyxena se chystala uzavřít sňatek s o rok mladším nejvyšším kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic, příslušníkem Chlumecké větve Lobkoviců,⁷⁴ kterému náležela vůdčí pozice mezi českou katolickou šlechtou. Kancléřem se stal již v roce 1599,⁷⁵ navíc měl od mládí kladný vztah ke španělskému prostředí.⁷⁶ Zdeňk Vojtěch při výkonu svého úřadu prokazoval organizační talent. Lze si jej představit jako pilného houževnatého byrokrata,⁷⁷ který díky svým povahovým rysům dokázal zvládat náročný výkon úřadu. Také příliš neholdoval světským radovánkám, ale dával přednost spíše klidu a rozjímání.⁷⁸ Nejprve uvažoval o sňatku s jednou z Polyxeniných mladších sester, nakonec ale zaměřil svou pozornost právě na rožmberskou vdovu.⁷⁹ K Polyxeně ho kromě vědomí ekonomické a politické výhodnosti možného sňatku připoutalo i citové pouto,⁸⁰ které dával najevo již během dvoření, které začalo během roku 1602. Polyxena si náklonnost k nejvyššímu kancléři vytvořila o něco později. Jediným problémem se zdál postoj Marie Manrique de Lara, která se sňatkem zprvu nesouhlasila, protože podle ní nebyl Lobkovic dostatečně majetný.⁸¹ Vzestup mezi nejmajetnější osoby v Čechách mu přinesl právě až sňatek s Polyxenou.⁸²

⁷² Srov. *Tamtéž*, s. 101.

⁷³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 228.

⁷⁴ Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkoviczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 109.

⁷⁵ Srov. Štěpánka KUTIŠOVÁ, *Zdeňk Vojtěch Popel z Lobkovic. Pokus o profil osobnosti*, in: *Opera historica 4* (Příspěvky ke každodenní kultuře novověku), Václav Bůžek (ed.) České Budějovice 1995, s. 91.

⁷⁶ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 30.

⁷⁷ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 240.

⁷⁸ Srov. Š. KUTIŠOVÁ, *Zdeňk Vojtěch Popel z Lobkovic*, s. 96nn.

⁷⁹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 228.

⁸⁰ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 40.

⁸¹ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 257.

⁸² Srov. TÝŽ, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, *Historický obzor* 12, 5–6, 2001, s. 115.

2.3. Manželství se Zdeňkem Vojtěchem Popem z Lobkovic

Svatba vdovy po Vilémovi z Rožmberka a nejvyššího kancléře se odehrála na podzim roku 1603. Dne 23. listopadu oddal novomanžele arcibiskup. I tentokrát se dějištěm Polyxeniny svatby stal Rožmberský palác, který pro tuto událost zapůjčil císař Rudolf II. Ten se svatby již osobně neúčastnil, ale věnoval novomanželům cenný domácí oltář.⁸³

Polyxena již v době svého vdovství vynikala inteligencí a společenskou obratností, kterou si vybuodovala i díky prvnímu manželství, které jí zajistilo společenský vzestup a pomohlo tak formovat mladou ženu v uznávanou dámu.⁸⁴ Ve společnosti byla všeobecně respektována, což se nezměnilo ani po smrti Viléma z Rožmberka.⁸⁵ V této době navíc zaujímala vůdčí postavení mezi novou generací Pernštejnů.⁸⁶ Polyxena byla uznávanou osobností i mezi nekatolíky, kteří k její osobě ale zachovávali také obezřetnost,⁸⁷ nikoli neopodstatněnou. Svěbytné společenské postavení neztratila ani v manželství s nejvyšším kancléřem, který její dosavadní postavení do značné míry respektoval. Navíc, jak je patrné z dopisů, které si manželé posílali, se jí přizpůsobil i v jazyce, většina dochovaných dopisů je psána španělsky. Přitom to, aby se v jazykové otázce přizpůsobil manžel, nebylo obvyklé.⁸⁸ Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic si byl navíc vědom kvalit své ženy, včetně inteligence. Konzultoval s ní záležitosti týkající se úřadu nejvyššího kancléře, Polyxena navíc dokázala ve společnosti neformálně a přitom obratně získávat informace, které též následně posloužily nejvyššímu kancléři.⁸⁹ Někteří členové společnosti si toho ale byli velmi dobře vědomi, takže věci, které se měl dozvědět nejvyšší kancléř, Polyxeně sdělovali záměrně.⁹⁰

Ani ve druhém manželství zprvu nepřicházel potomek a dědic. Oběma manželům bylo navíc v době svatby již kolem třiceti pěti let, právě věk Polyxeny se na schopnosti zplodit potomka také mohl negativně podepsat. Manželé ale naději neztráceli, za příchod dědice se modlili, finančně podporovali církve, zvláště některé z řádů.⁹¹ Přání se jim nakonec vyplnilo, když Polyxena 30. ledna 1609 přivedla na svět chlapce, který dostal jméno Václav Eusebius

⁸³ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 114n.

⁸⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 65.

⁸⁵ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 214.

⁸⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 216.

⁸⁷ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, s. 77.

⁸⁸ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 262.

⁸⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 264n.

⁹⁰ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 162.

⁹¹ Srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 271.

František.⁹² Za zmínku stojí křest chlapce, při němž získal mnoho významných kmotrů. V zastoupení se jím stal i španělský král Filip III., který navíc Polyxeně daroval hodnotný šperk.⁹³ Porod ve 42 letech matky by se i v dnešní době mohl zdát rizikový, nicméně proběhl bez komplikací. Oba rodiče k nově narozenému synovi pociťovali silné citové pouto a obávali se o jeho zdraví.⁹⁴ Jistou roli mohlo také sehrát vědomí vysoké dětské úmrtnosti, která je zřetelná i na příkladu Polyxeniných sourozenců, kterých se dospělosti dožila zhruba polovina. Václav Eusebius už od dětství oplýval bystrostí a také literárním talentem.⁹⁵ Polyxena v pozdějších letech působila jako důvěrnice svého syna, často také zastávala přímluvnou roli, protože mladý Lobkovic vnímal otce jako vyšší autoritu.⁹⁶ Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se na chlapce snažil působit i v době, kdy se výchovy svého syna přímo účastnit nemohl, protože ho úřad nejvyššího kancléře držel mimo Čechy. V dopisech instruoval svou ženu ohledně chlapcovy výchovy. Václav Eusebius nepřítomnost otce nesl těžce a toužil za ním odcestovat, o což matku často prosil.⁹⁷ Zdeněk Vojtěch se přitom snažil rodinu navštěvovat, kdykoli mu to povinnosti dovolily. Z Vídně, kam po smrti Rudolfa II. přesunul dvůr, odjížděl nejčastěji v průběhu církevních svátků.⁹⁸

Byť byl vzájemný vztah manželů v dřívějších dobách popisován především jako soužití dvou inteligentních lidí, kteří se respektovali,⁹⁹ podle nejnovějšího bádání k sobě manželé pociťovali hlubokou náklonnost. Silné citové projevy jsou ze strany Zdeňka Vojtěcha doloženy již v době námluv, Polyxena si citové pouto k manželovi zřejmě budovala postupně.¹⁰⁰ Vztah manželů ovlivnily nejen soudobé dějinné události, ale určitým milníkem se pro ně stalo i narození vytouženého syna.¹⁰¹ Vztah manželů v době pobělohorské je navíc velice dobře zdokumentován v dopisech, které si pravidelně a velice hojně vyměňovali – dělo se tak v době, kdy Polyxena pobývala v Čechách, zatímco Zdeňka Vojtěcha držely úřední povinnosti ve Vídni. Ve španělsky psané korespondenci se kromě sdělování novinek, řešení hospodářských záležitostí a péče o syna také navzájem vyznávají z citů ke svému protějšku. Specifickou součástí lobkovické korespondence jsou také citově zbarvená oslovení, která přitom nebyla ve

⁹² P. MAREK, *Matka a syn*, s. 195.

⁹³ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 285.

⁹⁴ P. MAREK, *Matka a syn*, s. 196.

⁹⁵ Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha² 1999, s. 149.

⁹⁶ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 45.

⁹⁷ Srov. P. MAREK, *Matka a syn*, s. 196n.

⁹⁸ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 42.

⁹⁹ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 157.

¹⁰⁰ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 257.

¹⁰¹ *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 43.

španělsky psaných dopisech věcí obvyklou, právě na nich se dá také vztah manželů demonstrovat.¹⁰²

V době, kdy se Václav Eusebius narodil, se Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic dostal do sporu se stavovskou obcí. Stalo se tak v době vzniku Rudolfova Majestátu, který měl nejvyšší kancléř ze své funkce povinnost kontrasignovat, nicméně vzhledem ke svému přesvědčení tak neučinil,¹⁰³ v čemž našel podporu i u své ženy.¹⁰⁴ Zároveň pravděpodobně právě souvislosti s nejistou budoucí pozicí Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic došlo k prodeji lobkovického rodového panství Vysoký Chlumeč. Nejvyšší kancléř ho své ženě prodal za 35 kop míšeňských grošů.¹⁰⁵

Stavovské povstání zastihlo nejvyššího kancléře a jeho ženu již odloučené. Zatímco Zdeněk Vojtěch pobýval ve Vídni, Polyxena se nacházela v Praze v Pernštejnském paláci, takže mohla defenestrovanému Slavatovi a Martinicovi poskytnout po jejich útěku útočiště. Vzbuření stavové na sebe však nenechali dlouho čekat.¹⁰⁶ Došlo tak k zajímavému paradoxu, když se Jindřich Matyáš Thurn, který v čele stavů stál, dožadoval vydání obou mužů. Právě jemu, poté, co byl raněn, totiž posloužil Pernštejnský palác jako útočiště při vpádu Pasovských v roce 1611.¹⁰⁷

Polyxena se při pobytu v Praze necítila bezpečně, předpokládalo se, že by ji stavové mohli zadržet. Začal se tedy projednávat její odjezd za manželem do Vídně, k němuž došlo na konci roku 1618.¹⁰⁸ Ještě před odjezdem se Polyxena pokusila zajistit ochranu rodovému majetku, který formálně převedla na Marii Magdalenu Trčkovou z Lípy.¹⁰⁹ Tento tah byl však prohlédnut stavovskými direktory a například z Roudnice musel být dodáván proviant armádě.¹¹⁰

Následující léta strávili manželé společně ve Vídni, Polyxena se do Čech vrátila až dva roky po porážce stavů, před Vánoci 1622. S odjezdem nespěchala, nicméně byl nutný kvůli obstarání majetkových záležitostí. Odjížděla hlavně kvůli možnosti skupovat konfiskovaný majetek. Jak se ukázalo, v tomto odvětví se dokázala velice dobře prosadit. Nákupy sice realizovala svým jménem, nicméně se dá říci, že v tomto ohledu postupovali s manželem jednotně. I to mělo ale svůj důvod. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic si byl vědom zásluh, za

¹⁰² *Tamtéž*, s. 26.

¹⁰³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 277.

¹⁰⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 282.

¹⁰⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 251.

¹⁰⁶ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 167.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 150.

¹⁰⁸ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, s. 89.

¹⁰⁹ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 168.

¹¹⁰ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, s. 109.

kteří čekal od císaře Ferdinanda II. ocenění. Když ale nákupy statků probíhaly jménem paní z Lobkovic, byl císař nucen věrného služebníka ocenit jiným způsobem.¹¹¹ Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic byl v říjnu 1623 povýšen do stavu říšských knížat. Zároveň se mu dostalo ocenění zásluh i od španělského krále, který mu v roce 1620 udělil Řád Zlatého rouna.¹¹²

Nákupem konfiskátů dokázala Polyxena zdatně rozšiřovat dosavadní panství, buď přímo přikupováním sousedních statků, nebo následnou směnou. Nejvýznamnějšího rozmachu tak dosáhlo roudnické panství. K němu byly statky ostatně přikupovány ještě v předbělohorské době.¹¹³ Právě roudnické panství se stalo novým rodovým panstvím knížecí větve Lobkoviců. Další statky byly ale přikupovány i jinde.¹¹⁴ Ani v majetkových záležitostech nepostupovala Polyxena zcela samostatně, ale byla manželem zároveň také z Vídně korespondencí instruována, což platilo i o následné správě majetku. Zdeněk Vojtěch ve Vídni samozřejmě využíval svého vlivu, aby nabývání nových panství probíhalo pokud možno co nejvíc hladce,¹¹⁵ což se ne vždy dařilo. Je jasné, že Lobkovicové nedokázali veškeré nákupy financovat z vlastních zdrojů, proto využívali široké řady půjček.¹¹⁶ Zároveň se Polyxeně v roce 1623 podařilo získat od synovce Vratislava Eusebia Pernštejnský palác.¹¹⁷

Odloučení od manžela a náročné povinnosti si vybraly daň na Polyxenině zdraví. V létě 1623 se roznemohla natolik, že se Zdeněk Vojtěch nechal na půl roku uvolnit z úřadu. Polyxena trpěla celou řadou zdravotních problémů, depresemi, bolestmi hlavy a onemocněním jater, také již nebyla nejmladší.¹¹⁸ Nebylo to navíc první její závažnější onemocnění, v roce 1615, po návratu do Prahy z Vídně, se dokonce odebrala léčit do západočeských lázní.¹¹⁹ Zdeněk Vojtěch přitom svou ženu opakovaně vybízel, aby do Vídně přijela. Polyxena však tyto žádosti nevyslyšela, cestování špatně snášela.¹²⁰ Vídeň znovu navštívila až rok po manželově smrti v roce 1629.¹²¹

Byť by se mohlo zdát, že lobkovičtí manželé byli konfesijně natolik vyhranění, že čímkoli nekatolickým pohrdali, pohled na tuto záležitost se postupem bádání mění. Na příkladu nákupu konfiskovaného majetku lze ukázat, že lobkovičtí manželé dokázali rychle rozpoznat

¹¹¹ Srov. P. MAREK, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, s. 76nn.

¹¹² M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 351.

¹¹³ Srov. Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, s. 108nn.

¹¹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 110n.

¹¹⁵ Srov. P. MAREK, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, s. 79.

¹¹⁶ *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 80n.

¹¹⁷ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 273.

¹¹⁸ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 41.

¹¹⁹ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 322.

¹²⁰ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 42n.

¹²¹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 405.

šanci na rozmnožení majetku a chopit se jí.¹²² Zároveň nebyli lhostejní k četným prosbám o přímluvy, často z pera nekatolíků, na základě kterých mnohým lidem pomohli například zmírnit stanovené tresty za účast ve stavovském povstání.¹²³ Z doby předbělohorské a následně i pobělohorské jsou zachovány prameny, které svědčí o faktu, že manželé byli v kontaktu i s představiteli šlechty jiného vyznání. Jako příklad lze uvést Petra Voka z Rožmberka, který se stal jedním z kmostrů Václava Eusebia.¹²⁴ Všeobecně známý je také dopis Karla Staršího ze Žerotína Polyxeně, který vznikl ještě před uzavřením jejího druhého manželství, kdy se uvažovalo o jejím odjezdu do Španělska.¹²⁵ Jako další příklad dobře poslouží postava Jana Jesenia, který se s nejvyšším kancléřem znal již z doby studií¹²⁶ a Polyxenu léčil. Když se po vypuknutí stavovského povstání setkali ve Vídni, snažila se ho Polyxena přimět, aby se do Čech nevracel.¹²⁷ Rekatolizace na lobkovických panstvích také neprobíhala zdaleka tak tvrdě, jak by se mohlo na první pohled zdát. To však nebylo samo osobě způsobeno neochotou vrchnosti rekatolizovat, ale spíše její předchozí nepřítomností a nedůsledností úředníků.¹²⁸ Nepotvrzenou se navíc zdá být i zpráva o popravě roudnických měšťanů po Bílé hoře.¹²⁹ Polyxena a její manžel tak sice byli přesvědčenými katolíky, kteří se dlouhodobě zasazovali o prosazování prokatolické politiky, ale nebyli lhostejní k neštěstí druhých.¹³⁰

V pobělohorské době se začala projevovat postupná ztráta vlivu nejvyššího kancléře. Do vůdčích pozic se drala mladší generace katolíků.¹³¹ Zdeněk Vojtěch navíc nesouhlasil s postupem Habsburků po porážce stavovského povstání, například k tvorbě konečného znění Obnoveného zřízení zemského nakonec ani nebyl přizván, což vedlo k postupné rezignaci na jeho dřívější neochvějně zásady. Dokumenty, které měl z titulu své funkce podepsat, již nerozporoval, byť s nimi častokrát plně nesouhlasil.¹³² Navíc se i u něj začaly více projevovat zdravotní komplikace a vyčerpání z náročné práce, kromě epilepsie, kterou dlouhodobě trpěl, se přidaly ledvinové kameny.¹³³ Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se nicméně úplného politického pádu nedožil, zemřel v Praze, kam ho úřad shodou okolností právě zavedl,

¹²² Srov. P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 279.

¹²³ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 196n.

¹²⁴ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 195.

¹²⁵ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 74.

¹²⁶ *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 87.

¹²⁷ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 169.

¹²⁸ Srov. Jiří MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005, s. 119.

¹²⁹ *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 91.

¹³⁰ Srov. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 197.

¹³¹ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 334.

¹³² Srov. Š. KUTIŠOVÁ, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic*, s. 95.

¹³³ Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 41.

16. června 1628.¹³⁴ Veškerý movitý majetek odkázal v závěti své ženě, nemovitý majetek zdědil Václav Eusebius.¹³⁵ Pohřben byl v Roudnici v kostele sv. Václava,¹³⁶ který byl součástí kapucínského kláštera, jehož vznik Lobkovicové podnítili a financovali, zároveň si v něm zřídili rodinnou hrobku.¹³⁷

2.4. Druhé vdovství a konec života

Ani po smrti manžela nezůstala Polyxena stát stranou od společnosti, nicméně vzhledem k přibývajícimu věku, který již překročil šedesátku, neměla tolik sil. Již před manželovou smrtí, v roce 1627, předala správu Litomyšle zpět svému synovi.¹³⁸ Právě na začátku svého druhého vdovství darovala Polyxena bosým karmelitánům v kostele Panny Marie Vítězné voskovou sošku, kterou dnes známe jako Pražské Jezulátko.¹³⁹ Není zcela jasné, jak a kdy přesně se ve Španělsku vyrobená soška dostala do Čech, pravděpodobně se tak stalo po sňatku Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara, která ji poté své dceři předala.¹⁴⁰ Ani po smrti manžela tak Polyxena nepřestala s podporou církve.

Václav Eusebius¹⁴¹ vstoupil v roce 1632 do císařské armády. Vojenskou kariérou se snažil urychlit postup u dvora, který se mu zatím příliš nedařil. Tento neúspěch byl pravděpodobně způsoben postojí, které na konci svého života zaujímal jeho otec.¹⁴² Polyxena synův vstup do armády těžce nesla, velkou roli jistě hrála obava o jeho zdraví, která byla posílena tím, že o rok dříve ve válce padl její synovec Vratislav Eusebius,¹⁴³ čímž vymřel rod Pernštejnů po meči. Vojenská kariéra nicméně přinesla Václavu Eusebiovi kýžený výsledek. V roce 1639 se podílel na obraně Prahy, což mu přineslo značnou popularitu. Na bojiště se již přímo nevrátil, ale byly mu svěřovány vojenské politické mise. V roce 1645 se poté stal členem tajné rady, v roce 1647 dosáhl na hodnost polního maršála.¹⁴⁴ V kariéře poté od roku 1652 pokračoval jako prezident dvorské válečné rady.¹⁴⁵ Václav Eusebius také získal, stejně jako

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 127.

¹³⁵ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 390n.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 397.

¹³⁷ P. MAREK, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, s. 115.

¹³⁸ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 381.

¹³⁹ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 201.

¹⁴⁰ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 399.

¹⁴¹ Jeho osudem a kariérou se zabývá zejm. Z. KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, s. 147–156.

¹⁴² Srov. *Tamtéž*, s. 150.

¹⁴³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 415n.

¹⁴⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 419

¹⁴⁵ Z. KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, s. 150.

jeho otec a děd, roku 1645 Řád Zlatého rouna.¹⁴⁶ Poprvé se oženil v roce 1638. Jeho ženou se stala o 9 let starší Johanka, rozená Myšková ze Žlunic, manželství však zůstalo bezdětné¹⁴⁷ a Polyxena se tedy jistoty pokračování rodové větve Roudnických Lobkoviců nedočkala. Ještě před synovou svatbou mu předala správu nad všemi statky. Kromě chystaného sňatku sehrály v předání zodpovědnosti nad majetkem roli i válečné události a také Polyxenin věk, protože v době synova sňatku již překonala sedmdesátku.¹⁴⁸

Polyxena z Lobkovic zemřela 24. května 1642 ve věku 76 let. Když o pět dní dříve ucítila, že se její čas naplňuje, vzdala se světských závazků a věnovala se rozjímání, přijala všechny tři svátosti nutné ke spasení. Umírající kněžnu navštívili též dva bosí karmelitáni s cílem ji přijmout do škapulířového bratrstva spojeného s karmelitánským řádem. Již po posledním pomazání nebyla schopna mluvit, ale řeč se jí údajně vrátila poté, co jí byl navlečen karmelitánský škapulíř.¹⁴⁹ Ještě před smrtí ji také ještě přispěchal navštívit syn.¹⁵⁰

V den její smrti bylo zdokumentováno zjevení, které mělo poukázat na Polyxenin vzestup do nebe. Neznámému klerikovi se měla zjevit u nohou Panny Marie s Ježíškem oděna jako nevěsta. Polyxenina smrt tak měla působit jako příklad dobré smrti,¹⁵¹ zároveň mohla dobře posloužit propagaci karmelitánů.¹⁵²

Polyxenin pohřeb, který byl pro ženskou osobnost neobvyklý a odpovídal spíše pohřbům mužských příslušníků šlechty, měl na starost Václav Eusebius.¹⁵³ Odehrál se na začátku července, začal v Praze průvodem z Pernštejnského paláce do katedrály sv. Víta a pokračoval tři dny trvajících smutečními obřady. Její tělo bylo poté převezeno do Roudnice, kde bylo po nějakou dobu vystaveno. Polyxena nakonec spočinula k věčnému odpočinku v roudnickém kostele sv. Václava po boku svého druhého manžela, Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 419.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 423nn.

¹⁴⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 420nn.

¹⁴⁹ P. MAŤA, *Polyxena Lobkovičká z Pernštejna na cestě do barokního nebe*, s. 389n.

¹⁵⁰ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 433.

¹⁵¹ Srov. P. MAŤA, *Polyxena Lobkovičká z Pernštejna na cestě do barokního nebe*, s. 390n.

¹⁵² Srov. *Tamtéž*, s. 398n.

¹⁵³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 435.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 437nn.

3. Obraz Polyxeny z Lobkovic v moderní české historiografii

Aby tato práce dokázala blíže odpovědět na otázku, jak se promítlo historické poznání do beletristických děl zabývajících se Polyxenou z Lobkovic, je nejprve třeba analyzovat a představit nejvýraznější témata, kterými se historiografické práce zabývají. Do této kapitoly byla zahrnuta díla vydaná po roce 1970, protože drtivá většina příspěvků k životu a osobnosti Polyxeny z Lobkovic vznikla v posledních pěti desetiletích.

Na témata, která historiografické práce akcentují, lze pravděpodobně nejlépe poukázat pomocí odborných prací, která se Polyxenou nezabývají komplexně. Jedná se primárně o studie zkoumající dílčí aspekty Polyxenina života nebo například monografie, které se zabývají jinými tématy a ve kterých se Polyxena, byť někdy pouze okrajově, objeví. Naopak v dílech, která se Polyxenou zabývají komplexně, je větší problém tato témata vymezit, protože mohou být méně zřetelná, zvláště, pokud se jedná o práce obsáhlejší.

Přesto, že se i historiografický pohled na Polyxenu od sedmdesátých let 20. století vyvíjel a stále vyvíjí, lze říci, že si tato díla výrazně neodporují.¹⁵⁵ Témata, která se pojí s životem Polyxeny a jsou historiky zdůrazňovaná, je tak možné sledovat ve více pracích shodně. Samotné dělení témat je věc obtížná, protože se jich značné množství překrývá nebo spolu úzce souvisí. Výčet dílčích témat bude rozdělen a seřazen chronologicky podle toho, v jaké fázi života Polyxeny z Lobkovic se dané téma vyskytuje nejhojněji. Následující text nemá za cíl popsat historické skutečnosti, nýbrž se pokouší reflektovat narativ, který uplatňuje moderní česká historiografie.

3.1. Polyxena z Pernštejna

3.1.1. Původ

Neopomenutelnou součástí většiny historiografických prací o Polyxeně z Lobkovic je její příslušnost k rodu Pernštejnů. Alespoň zmínka o jejím původu se objevuje téměř ve všech dílech, ze kterých tato práce čerpá. Její dětství samo o sobě naopak obsírněji zpracováno není,

¹⁵⁵ Historici na sebe nicméně reagují a přicházejí s poznatky, které poupravují některé výsledky dosavadního bádání. Jedná se např. o roli Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic v péči o hospodaření, na které upozorňuje Pavel Marek ve *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 19.

protože k němu není k dispozici dostatek informací.¹⁵⁶ Historici se tak většinou spokojují s popsáním prostředí pernštejnské domácnosti a zaměřují se spíše na činnost Polyxeniných rodičů, Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara.¹⁵⁷ Nejen v souvislosti s rodinným původem jsou připomínány vazby Pernštejnů na Španělsko a také výrazný katolicismus, čemuž bude pozornost věnována též níže. Důraz je dále kladen na žalostný stav pernštejnských financí a hospodaření, který byl umocněn smrtí Vratislava z Pernštejna.¹⁵⁸

3.1.2. Nevěsta

Výrazným tématem je sňatkový potenciál Polyxeny (potažmo všech neprovdaných pernštejnských dcer) ve stínu výše zmíněné finanční a hospodářské situace Pernštejnů. Polyxena je popisována jako krásná nevěsta s dobrým původem, nicméně bez financí. Její situaci navíc nezlepšuje poměrně úzký výběr potenciálních nápadníků. Polyxenin budoucí manžel by měl být vysoce postavený katolík, který by si mohl dovolit přehlédnout nepříznivou finanční situaci nevěsty.¹⁵⁹ Polyxena tak zůstává neprovdána do vyššího věku, než bylo obvyklé,¹⁶⁰ avšak vhodného manžela nakonec nalezne. Ve sňatku Polyxeny z Pernštejna s Vilémem z Rožmberka vidí někteří autoři sebeobětování ve prospěch rodu,¹⁶¹ zdůrazňován bývá velký věkový rozdíl mezi manželi a z něj vyplývající skutečnost, že se jednalo o sňatek z rozumu.¹⁶² Jejich svatba je popsána jako velká společenská událost, které projevil přízeň

¹⁵⁶ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 43.

¹⁵⁷ Posledním Pernštejnům se blíže věnují např. Ch. FRITZOVÁ – J. RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*; P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 185–281.

¹⁵⁸ Stavem pernštejnského hospodaření se blíže zabývá např. M. SKŘIVÁNEK, *Poslední Pernštejní – portrét vrchnosti*, s. 235–240.

¹⁵⁹ Sňatkovému potenciálu Polyxeny se věnují např. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 23n.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 181.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 71.; P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 262n.

¹⁶⁰ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 23.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 118.

¹⁶¹ Tento motiv zpracovali např. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Jaroslav PÁNEK, *Dvory velmožů s erbem růže. Všechní a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 91.; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 226.; TÝŽ a kol., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 84.

¹⁶² Například V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – J. PÁNEK, *Dvory velmožů s erbem růže*, s. 90.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 188.; Josef Janáček pojmenoval kapitolu, která pojednává o sňatku Polyxeny s Vilémem z Rožmberka „*Sňatky z rozumu*.“ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 18–31.

osobní účastí i císař. Dochází ke spojení nejen dvou významných českých šlechtických rodů, ale také „dvou sloupů katolického náboženství v Českém království.“¹⁶³

3.2. První manželství – Polyxena z Rožmberka

3.2.1. Citově chladná manželka

Další etapě života Polyxeny, manželství s Vilémem z Rožmberka, nebývá věnováno tolik prostoru, kolik by bylo vzhledem k délce jejich manželství odpovídající. Častým tématem historiografických prací je vzájemný vztah obou manželů. Polyxena je popisována jako citově chladná žena, která se ke svému manželovi chová zdvořile. Manželé žijí ve vzájemné úctě, Vilém chová k Polyxeně až otcovskou náklonnost.¹⁶⁴ S tématem vztahu obou manželů souvisí marné čekání na rožmberského následníka, které ale nebylo Polyxeně zcela kladeno za vinu, protože rožmberský vladař trpěl ve svém věku mnoha neduhy.¹⁶⁵ Dnes se již ví, že bezdětnost páru byla způsobena právě neplodností Viléma.¹⁶⁶

3.2.2. Žena s nákladným životním stylem

Ruku v ruce s citově chladnou manželkou jde Polyxena, která neváhá utrácet velké množství manželových peněz na všemožné kratochvíle. Na Krumlově se koná řada maškarních bálů, Polyxena si pořizuje množství šatů a šperků, zatímco se na Viléma hrnou účty a v rožmberské pokladnici ubývá peněz. Nového příbuzenství navíc neváhá využít i Jan z Pernštejna, který se v dlouhodobě špatné hospodářské situaci snaží získat od svého švagra finanční prostředky.¹⁶⁷ Ekonomické výhody, které Polyxeně z manželství plynuly, jsou završeny, když krátce před Vilémovou smrtí dojde k převodu panství Roudnice a dalších statků ve prospěch Polyxeny. Historiografie jí dokonce v některých případech přičítá vlastní

¹⁶³ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 20.; stejný či podobný motiv „sloupů“ či „pilířů“ je využíván i v dalších dílech, např.: Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 551.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, s. 73.; TÁŽ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 120.

¹⁶⁴ Ke vzájemnému vztahu manželů např. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 65.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 192.; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 226.; TÝŽ, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, s. 325.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 135n.

¹⁶⁵ K čekání na dědice např. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 192.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 170nn.

¹⁶⁶ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 172.

¹⁶⁷ Např. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 234.; TÝŽ, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, s. 433.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 136.

iniciativu, úředníky desek zemských měla k převodu majetku sama povolat.¹⁶⁸ Samotný úděl Polyxeny jako paní z Rožmberka je zakončen její účastí na pohřbu Viléma.¹⁶⁹ Hojně zmiňovaný je také přátelský vztah Polyxeny s Petrem Vokem z Rožmberka, o čemž svědčí i fakt, že jejich kontakty pokračovaly i v době Polyxenina vdovství a dalšího manželství.¹⁷⁰

3.3. Rožmberská vdova

3.3.1. Politická

Polyxena se po smrti Viléma stala ekonomicky nezávislou vysoce postavenou ženou, která byla všeobecně uznávána.¹⁷¹ Obojí lze vnímat jako důsledek jejího manželství s Vilémem z Rožmberka, proto právě tento sňatek ji vynesl na vrchol žebříčku tehdejší vážené společnosti, v manželství mohla sbírat zkušenosti ve společenských kruzích a navazovat styky s ostatními příslušníky aristokracie.¹⁷² Manželství jí také nakonec ve svém úplném závěru přineslo i ekonomickou nezávislost díky nabytí panství Roudnice, kde mohla jako vdova svobodně hospodařit.¹⁷³ Právě s životní etapou vdovství se v historiografii pojí připomínání pernštejnského salónu jako centra setkávání prokatolicky a prošpanělsky orientované domácí šlechty, cizinců a také církevních hodnostářů. V samotném centru salonu stály ženy z rodu Pernštejnů. Marie Manrique společně se svými neprovdanými či ovdovělými dcerami a snachou figurovaly jako hostitelky, nicméně zásadní debaty politického rázu byly spíše záležitostí mužů. Pověst salonu byla otřesena, když pronikla na veřejnost aféra ovdovělé Marie Manrique mladší s Karlem z Lichtenštejna, která v sobě navíc nesla politický podtext.¹⁷⁴ Právě ke své švagrové stojí postava Polyxeny zdánlivě v opozici. Tam, kde je popisován mravní

¹⁶⁸ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 235.

¹⁶⁹ Podrobnější popis pohřbu obsahují nejen monografie zabývající se přímo Rožmberky, ale např. i J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 63n.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 176–181.

¹⁷⁰ Ke vztahu Petra Voka a Polyxeny blíže např. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 66–71.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 213.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 192–198.

¹⁷¹ Jako příklad uznání ze strany nekatolíků je často připomínán dopis Karla staršího ze Žerotína adresovaný Polyxeně, zmiňován např. ve *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 87.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 74.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 226.

¹⁷² Např. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – J. PÁNEK, *Dvory velmožů s erbem růže*, s. 91.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 24, 65, 70.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 193.

¹⁷³ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 199.

¹⁷⁴ K pernštejnskému salonu blíže např. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 104, 336.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 87–91.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 218; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 217–225.; P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 265n.

poklesek Marie Manrique mladší, je zdůrazňována Polyxenina důstojnost a bezúhonnost.¹⁷⁵ Polyxena je zároveň představena jako vůdčí osobnost nové generace Pernštejnů.¹⁷⁶

Kromě Polyxenina působení v pernštejnském salonu bývá připomínán také její pokus o zásah do otázky rožmberského dědictví. Spolu s arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé a Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic se v polovině 90. let pokusili zvrátit nabytí rožmberských majetků nekatolíky. Polyxena k tomu využila svého dřívějšího příbuzenství a dále trvajících styků s Petrem Vokem z Rožmberka. Snaha katolické strany sice v tomto případě vyzněla naprázdno,¹⁷⁷ nicméně se v rámci historiografie jedná o doklad Polyxenina veřejného působení. Nebyla ženou, která by se ve svém vdovství stáhla do ústraní, nýbrž se jednalo o vzdělanou osobu, která se veřejného dění aktivně účastnila a zasahovala do něj.

3.3.2. Hospodářka

Nabytím roudnického panství před smrtí svého manžela se stala ekonomicky nezávislou ženou, která mohla disponovat nemalým majetkem. Na svých panstvích se rozhodla moudře pokračovat ve způsobu rožmberského hospodaření, díky čemuž dokázala udržet dobrý chod hospodářství. O hospodaření se aktivně zajímala, jako odstrašující příklad jí mohl sloužit stav pernštejnského majetku v době jejího dospívání. K panství navíc dokázala již v době vdovství přikupovat další statky. Na rozdíl od aktivního zájmu o hospodaření příliš neinvestovala do stavebních prací. Spokojila se se stavem zámku tak, jak byl přestavěn Vilémem z Rožmberka,¹⁷⁸ některá díla dokonce uvádějí, že k investicím do Roudnice mělo ještě za jeho života docházet právě pod vlivem Polyxeny.¹⁷⁹ Její hospodářská činnost neustala ani po uzavření jejího druhého manželství, o tom však bude blíže pojednáno níže.

¹⁷⁵ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 225.

¹⁷⁶ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 214nn.; P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 277.

¹⁷⁷ Snahu katolické strany ovlivnit rožmberské dědictví popisují např. V. BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, s. 21.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 71.; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 290.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, s. 77.

¹⁷⁸ Hospodářské činnosti Polyxeny z Lobkovic v tomto období se ve svých dílech nejvíce věnuje Marie Ryantová, např. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*; TÁŽ, *Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechtičen na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku*.

¹⁷⁹ Např. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 260.; J. PÁNEK, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, s. 388.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 203.

3.4. Druhé manželství – Polyxena z Lobkovic

3.4.1. Milující manželka

Polyxena po jedenácti letech vdovství uzavřela nový sňatek, jejím manželem se stal nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, který zastával významné postavení mezi českou katolickou prospanělsky orientovanou šlechtou.¹⁸⁰ Obecně lze říci, že toto druhé manželství je v historiografii tematizováno více než manželství první, na čemž má zajisté podíl i množství pramenů, které vypovídají o vzájemném vztahu manželů. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se do Polyxeny až bláznivě zamiloval, což během dvoření vedlo k velice emotivním projevům. Polyxena v muži, který byl tentokrát o něco málo mladší než ona, našla také po čase zalíbení. Vztah manželů byl dále utužen narozením toužebně očekávaného syna.¹⁸¹ Po přesunu dvora do Vídně žili manželé většinu času, s výjimkou let 1618 – 1622, odděleně, kontakt poté udržovali pomocí korespondence.¹⁸² Ve druhém manželství nestála Polyxena zcela v pozadí svého manžela. Zdeněk Vojtěch se své ženě v některých věcech, například jazyce písemné komunikace, přizpůsobil, což nebylo obvyklé.¹⁸³ Navíc s ní konzultoval i záležitosti týkající se politiky, svěřoval se jí s věcmi týkajícími se úřadu nejvyššího kancléře. O tom, že si byl intelektu a společenské obratnosti své ženy vědom, svědčí i to, že Polyxena pro svého muže v neformálních konverzacích získávala potřebné informace.¹⁸⁴ Lobkovic navíc důvěřoval i hospodářským schopnostem své ženy, což bude popsáno níže.

3.4.2. Matka

Nejvyššímu kancléři a jeho ženě se po dlouhém čekání narodil syn Václav Eusebius František. Polyxena se stala matkou ve vyšším věku, než bylo obvyklé, nicméně porod proběhl bez komplikací. Právě dlouhé čekání na potomka přispělo k blízkému vztahu rodičů a dítěte.

¹⁸⁰ Např. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 66.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 256n.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 228–234.; k osobnosti Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic blíže také Š. KUTIŠOVÁ, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic*.

¹⁸¹ Ke vztahu manželů blíže např. *Svědectví o ztrátě starého světa*, P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 257–265.; TÝŽ, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 238.

¹⁸² Z lobkovické korespondence čerpá hlavně Pavel Marek, *Svědectví o ztrátě starého světa*.; v 70. letech 20. století část korespondence zpracoval Miroslav VOLF, *Zdeněk a Polyxena z Lobkovic za povstání a po něm ve světle své korespondence*, Praha 1972.

¹⁸³ Srov. P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 262.

¹⁸⁴ Š. KUTIŠOVÁ, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic*, s. 93.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 257–265.

Narození dítěte Polyxenu změnilo, „*rázná a racionální žena se změnila v milující matku.*“¹⁸⁵ Vztah Polyxeny a jejího syna byl navíc ovlivněn nepřítomností Zdeňka Vojtěcha v Čechách. Václav Eusebius matce hluboce důvěřoval a svěřoval se jí, zatímco otce vnímal jako větší autoritu. Také ji prosil, aby se za něj u otce přimlouvala.¹⁸⁶ Blízký vztah s matkou si uchoval do dospělosti. Když se rozhodl řešit zatím ne zcela úspěšnou dvorskou kariéru vstupem do císařské armády, velice se o něj obávala.¹⁸⁷

3.4.3. Správkyně lobkovických panství

Velice významnou roli přičítá historiografie Polyxeně v péči o lobkovický majetek. Současná historiografie již upustila od tvrzení, že Zdeněk Vojtěch nechával hospodářské záležitosti zcela v kompetenci své ženy a sám se o ně nezajímal, opak je totiž pravdou. Byť se správy majetku nemohl osobně účastnit, aktivně se na ní podílel, své ženě zasílal pokyny v dopisech.¹⁸⁸ I tento přístup je nicméně podmíněn jeho důvěrou v Polyxeniny hospodářské schopnosti. Polyxena měla pravděpodobně také vliv na vznik hospodářské dokumentace na lobkovických panstvích.¹⁸⁹ Zdeněk Vojtěch jí navíc prodal rodové panství Vysoký Chlumec, což bylo ale s nejvyšší pravděpodobností zapříčiněno snahou nepřijít o majetek v politicky vypjaté situaci kolem vzniku Rudolfova Majestátu.¹⁹⁰ Významná role v nabývání dalšího majetku je Polyxeně přičítána v době pobělohorské, když nákupy konfiskovaných statků zdatně rozšiřovala dosavadní lobkovická panství. Ani v tomto případě neplatilo, že by o záležitostech rozhodovala sama, na nabývání majetku se podíleli oba manželé, ale nákupy byly z politických důvodů realizovány Polyxeniným jménem.¹⁹¹ Polyxena navíc v této době nespravuje jen

¹⁸⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, s. 288.

¹⁸⁶ Ke vztahu Václava Eusebia a jeho rodičů přispívá zejm. *Svědectví o ztrátě starého světa*; P. MAREK, *Matka a syn*.

¹⁸⁷ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 399.

¹⁸⁸ Zapojení obou manželů do hospodářské činnosti blíže objasnil zvláště Pavel Marek, *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 78.

¹⁸⁹ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, s. 112.

¹⁹⁰ *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 62–64.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 251n.; TÁŽ, *Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechticů na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku*, s. 39.

¹⁹¹ K nákupu konfiskovaného majetku zejm. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 77–81.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 332n.; TÝŽ, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 356–363.; TÁŽ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, s. 109nn.; TÁŽ, *Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechticů na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku*, s. 40n.

panství lobkovická, ale i panství pernštejnská, kde zastupuje svého již dospělého synovce Vratislava Eusebia z Pernštejna.¹⁹²

3.4.4. Katolička a Španělka

Polyxenin katolicismus je v historiografii také velice významným tématem. Je zdůrazňován již v souvislosti s jejím původem, stejně jako španělský původ a z něj plynoucí orientace na španělské katolické prostředí. Katolicismus ovlivňuje i výběr obou Polyxeniných manželů, kteří shodně zaujímají vůdčí postavení mezi českou katolickou šlechtou. V pernštejnském salonu se Polyxena setkává s dalšími představiteli španělského katolického křídla, včetně španělského vyslance a papežského nuncia. Zdůrazňována je její hluboká víra a celoživotní podpora církve a církevních řádů.¹⁹³ Moderní historiografie nicméně pracuje s otázkou, nakolik fanatickými katolíky Polyxena a Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic byli. Poslední interpretace dochází k názoru, že oba manželé byli sice silně věřícími katolíky, nicméně udržovali celoživotní styky s příslušníky nekatolických vyznání. Zároveň se obzvláště Zdeněk Vojtěch v době předbělohorské odmítal postavit proti svému vnitřnímu přesvědčení, což se projevilo v událostech souvisejících s přijetím Rudolfova majestátu.¹⁹⁴ V souvislosti se stavovským povstáním je hojně připomínána Polyxenina role při záchraně katolíků Slavaty a Martinice v Pernštejnském paláci, na druhou stranu lze tuto událost dát do kontextu s dřívějším ukrytím Thurna na témže místě při vpádu Pasovských. Pro jistou smířlivost s příslušníky jiných konfesí hovoří také množství žádostí o přimluvu, které se na manžele hrnuly v době pobělohorské. Tyto žádosti pocházely z per katolíků i nekatolíků. Lobkovicové se za množství nekatolíků přimlouvali, což často vedlo ke zmírnění nebo odpuštění trestů.¹⁹⁵ Zároveň dle nejnovějšího bádání, které zpochybňuje některé výsledky bádání předešlého (například v otázce popravy roudnických měšťanů), nepostupovala rekatolizace na

¹⁹² Ke správě pernštejnského majetku a otázce držení Litomyšle např. M. SKŘIVÁNEK, *Poslední Pernštejní – portrét vrchnosti*, s. 240.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 257.; P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 267–273.

¹⁹³ Např. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 93–96.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 373.

¹⁹⁴ K otázce lobkovické víry a zbožnosti zejm. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 85–102.

¹⁹⁵ K přimluvným listům *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 88n.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 343–346.; M. VOLF, *Zdeněk a Polyxena z Lobkovic za povstání a po něm ve světle své korespondence*, s. 19nn.

lobkovických panstvích tak tvrdě, jak by se mohlo na první pohled zdát, vrchnost se v tomto případě zdráhala použít násilné prostředky.¹⁹⁶

3.5. Stará dáma

3.5.1. Zbožná dáma v ústraní

S podporou církve nepřestala Polyxena ani po smrti Zdeňka Vojtěcha. Těsně po jeho smrti se navíc odehrála událost, která je v souvislosti s Polyxenu připomínána možná úplně nejvíce. Malostranským bosým karmelitánům darovala voskovou sošku, kterou dnes známe jako Pražské Jezulátko.¹⁹⁷ S přibývajícím věkem se Polyxena postupně stáhla do pozadí veřejného života, ale dále udržovala četné styky korespondencí.¹⁹⁸ Její smrt historiografie spojuje s karmelitánskou zbožností a interpretuje ji jako příklad dobré smrti.¹⁹⁹ Pohřbena byla vedle svého druhého manžela v rodinné hrobce v kostele sv. Václava patřícímu ke kapucínskému klášteru, jehož založení lobkovičtí manželé podnítli.²⁰⁰

¹⁹⁶ K otázce rekatolizace na lobkovických panstvích *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 90–93.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 368–373, 411.

¹⁹⁷ K Pražskému Jezulátku zejm. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 97.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 201.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 370.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 397.

¹⁹⁸ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 201.; M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 427.

¹⁹⁹ Ke smrti Polyxeny zejm. P. MAŤA, *Polyxena Lobkovická z Pernštejna na cestě do barokního nebe*.

²⁰⁰ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 435.

4. Beletristická zpracování postavy Polyxeny z Lobkovic

Postava Polyxeny z Lobkovic zanechala v české beletrii od druhé poloviny 19. století větší stopu, než by se mohlo na první pohled zdát. V posledních přibližně sto padesáti letech se objevuje ve více než třech desítkách titulů.²⁰¹ Četnost výskytu postavy Polyxeny v literárních dílech je o to zajímavější, že se nejedná o historickou osobnost, o které by měla větší povědomí široká veřejnost. Pokud je autorce této práce známo, nezaujímá Polyxena z Lobkovic výrazné místo ani v české kolektivní paměti, ani například ve školní výuce. Tento rozpor by mohl souviset s tím, že Polyxena sice hojně pronikla do moderní beletristické literatury, ale nikoli do filmových děl, která by měla potenciál představit ji širšímu okruhu diváků. Jediným jejím audiovizuálním vyobrazením je pravděpodobně část epizody *Poslední Rožmberk* vzdělávacího pořadu pro děti *DějePIC!* z produkce České televize, konkrétně píseň „*Rozhazovačná Polyxena*“, ve které zpívá a poskakuje kolem neboze vypadajícího Viléma z Rožmberka a diktuje mu, co všechno má zaplatit.²⁰² Jaký dojem o její osobě si dětský divák po zhlédnutí tohoto pořadu odnese, je zřejmé. Další oblastí umění, v níž zanechala Polyxena z Lobkovic stopu, je historizující malba 19. století,²⁰³ které ale samo o sobě všeobecné vědomosti o postavě Polyxeny příliš nepřidává. Vzhledem k tomu, že se jedná o výraznou osobnost, již historici věnují v poslední době výraznější pozornost, může nevelké povědomí veřejnosti o její existenci působit zvláště. Ve veřejném prostoru se sice čas od času objevuje, v posledních letech zvláště v médiích,²⁰⁴ nicméně stále zůstává stát spíše stranou zájmu, zastíněna jinými dobovými historickými osobnostmi. Dá se tedy říci, že od druhé poloviny 19. století do současnosti se postava Polyxeny v nově vydané literatuře vyskytuje nečekaně často.

V této části práce budou chronologicky představena jednotlivá díla, ve kterých se literární postava Polyxeny z Lobkovic objevuje, zkoumána bude míra jejího zapojení do děje, dále budou vymezeny základní žánry těchto děl a také témata, v jejichž souvislosti můžeme osobnost Polyxeny v jednotlivých titulech nalézt. Je třeba zdůraznit, že se v žádném případě

²⁰¹ Pro účely této práce se jich podařilo odhalit 36, v některých z nich se však objevuje natolik okrajově, že by nemělo smysl se jimi blíže zabývat. Jedná se např. o Durychovo *Bloudění*.

²⁰² *DějePIC!*. TV, ČT :D, 21. února 2023, 14.40. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11690190484-dejepic/420234100101008/>.

²⁰³ Např. v díle Václava Brožíka.

²⁰⁴ Např. Lenka BOBÍKOVÁ, *První dáma království, krásná i chytrá Polyxena z Pernštejna* [online], 2015 [citováno dne: 24. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-prvni-dama-kralovstvi-krasna-i-chytra-polyxena-z-pernstejna-41814>.; Matěj SVĚŘÁK, *Milovaná a nenáviděná Polyxena. Otrásla českou šlechtou, a to jí nebylo odpuštěno* [online], 2023 [citováno dne: 24. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/polyxena-lobkovic-pernstejnove-dejiny-cesko-baroko-rekatolizace-rudolf-ii-inspirativni-zeny.A231128_101245_domaci_svm.

nejedná se o výčet všech děl, ve kterých je o Polyxeně z Lobkovic zmínka. Jako relevantní pro tuto práci byla vybrána díla, ve kterých Polyxena jako literární postava aktivně vystupuje, nebo je alespoň obsáhleji popsána.

4.1. Základní představení beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic

Postava Polyxeny z Lobkovic se v české literatuře začíná objevovat nejpozději ve druhé polovině 19. století. Poprvé se osobnost Polyxeny vyskytla v díle Josefa Svátka *Bitva bělohorská*,²⁰⁵ které vycházelo na pokračování v *Pražském deníku*.²⁰⁶ Není to ale jediné Svátkovo dílo, v němž Polyxena vystupuje. Setkáme se s ní ještě například v románu *Pasovští v Praze*,²⁰⁷ jež vycházelo též na pokračování. V pořadí druhé česky vydané dílo, ve kterém Polyxena vystupuje, není z pera českého autora. Je jím první svazek rozsáhlého čtyřdílného románu *Tři léta z třiceti* německého autora Ludwiga Rellstaba.²⁰⁸ Zbylé tři svazky tohoto díla byly v českém překladu vydány v následujících třech letech, Polyxena se ještě krátce objeví v posledním z nich.²⁰⁹

Na počátku 20. století postava Polyxeny vystoupí v díle, které je pravděpodobně nejznámější ze všech, kterými se tato práce zabývá. Je jím historický román Zikmunda Wintera *Mistr Kampanus*.²¹⁰ Ve druhé polovině dvacátých let se s Polyxenou můžeme setkat v díle *Pomsta* od Emanuela Zítka.²¹¹ Nedlouho před tím spatřil světlo světa také *Dobrodruh*²¹² Františka Čečetky, s jehož několikasvazkovým románem *Národ* se můžeme setkat na konci třicátých let.²¹³

V padesátých letech věnovala postavě Polyxeny větší pozornost spisovatelka Nina Bonhardová. Polyxena v díle této autorky poprvé vystoupila v románu *Selský mor*,²¹⁴ který

²⁰⁵ Josef SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, Praha 1868.

²⁰⁶ Jana JELÍNKOVÁ, *Josef Svátek (1835-1897) a jeho knihovna*, Praha 2016. Diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 18.

²⁰⁷ Josef SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha 1870.

²⁰⁸ Ludwig RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl 1*, Praha 1869.

²⁰⁹ TÝŽ, *Tři léta z třiceti. Díl 2*, Praha 1870.; TÝŽ, *Tři léta z třiceti. Díl 3*, Praha 1871.; TÝŽ, *Tři léta z třiceti. Díl 4*, Praha 1872.

²¹⁰ Zikmund WINTER, *Mistr Kampanus*, Praha 1909.

²¹¹ Emanuel ZÍTEK, *Pomsta*, Praha 1927.

²¹² František ČEČETKA, *Dobrodruh*, Praha 1924.

²¹³ TÝŽ, *Národ*, Praha 1938.

²¹⁴ Nina BONHARDOVÁ, *Selský mor*, Praha 1957.

navazuje na knihu *Tanec rabů* vydanou na sklonku čtyřicátých let.²¹⁵ Tato knižní série, zaměřená primárně na Rožmberky, pokračuje ještě dvěma dalšími romány. Jsou jimi *Polyxena*,²¹⁶ nesoucí název právě podle Polyxeny z Lobkovic, a *Hodina závratí*,²¹⁷ která ale poprvé vychází až v polovině sedmdesátých let. Dva roky po *Hodině závratí*, je vydáno dílo *Veliké theatrum* od Václava Kaplického.²¹⁸ V osmdesátých letech se Polyxena objevuje v díle téhož autora *Život alchymistův*,²¹⁹ dále v románech *Alchymista* Františka Marka,²²⁰ *Když kohout dozpíval* Aleny Vrbové²²¹ a *Lékař umírajícího času* Vladimíra Körnera.²²²

Od počátku nového tisíciletí vystupuje Polyxena z Lobkovic v poměrně velkém množství děl, počínaje romány *Zaslíbené město. Zrození Golema* z pera autora Karla Štorkána,²²³ a *Čas čarodějů* od Ludmily Vaňkové.²²⁴ Polyxeně je věnován prostor i ve dvou knihách spisovatele Jana Bauera, *Ve stínu pětিলisté růže*²²⁵ a *Poslední slovo má ďábel*.²²⁶ Výraznější pozornost věnuje Polyxeně Zora Beránková, jež postavu Polyxeny zahrnula do děl *Konec hodokvasu*²²⁷ a *Marné návraty*,²²⁸ které na sebe volně navazují. Tato autorka později Polyxeně věnovala samostatnou knihu *Nekorunovaná královna*.²²⁹ Ve stejné době se postava Polyxeny objeví ve dvou knihách týkajících se poslední generace Rožmberků. Jsou jimi *Poslední láska Petra Voka* Anny Březinové²³⁰ a *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská* Jaroslavy Černé.²³¹ Ani po roce 2010 nepřestávají ve větším počtu vycházet díla, ve kterých se postava Polyxeny objevuje. Prvním z nich je *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic* od Vladimíra Přibského.²³² Právě v této době byl také u nás vydán román dalšího německého autora Richarda Dübella, *Strážci Ďáblovy bible*.²³³ Do roku 2015 se Polyxena objevuje ještě v dílech *Co mi báby*

²¹⁵ TÁŽ, *Tanec rabů*, České Budějovice 1949.

²¹⁶ TÁŽ, *Polyxena*, Praha 1959.

²¹⁷ TÁŽ, *Hodina závratí*, Praha 1975.

²¹⁸ Václav KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, Praha 1977.

²¹⁹ TÝŽ, *Život alchymistův*, Praha 1980.

²²⁰ František MAREK, *Alchymista*, Praha 1981.

²²¹ Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha 1981.

²²² Vladimír KÖRNER, *Lékař umírajícího času*, Praha 1984.

²²³ Karel ŠTORKÁN, *Zaslíbené město. Zrození Golema*, Praha 2005.

²²⁴ Ludmila VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, Praha 2006.

²²⁵ Jan BAUER, *Ve stínu pětিলisté růže*, Brno 2007.

²²⁶ TÝŽ, *Poslední slovo má ďábel*, Brno 2008.

²²⁷ Zora BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, Praha 2007.

²²⁸ TÁŽ, *Marné návraty*, Praha 2007.

²²⁹ TÁŽ, *Nekorunovaná královna*, 2012.

²³⁰ Anna BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, Brno 2009.

²³¹ Jaroslava ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*, Frýdek-Místek 2009.

²³² Vladimír PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, Praha 2010.

²³³ Richard DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible*, Brno 2011.

povídaly Evy Marie Zitkové²³⁴ a *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic* Jiřího Hanibala.²³⁵ Poslední jmenované dílo je ve své podstatě téměř jediné, které se věnuje výlučně osudu Polyxeny.

4.2. Bližší pohled na dobu vzniku těchto beletristických děl

Výběr časového úseku vzniku beletristických děl, kterými se tato práce zabývá, samozřejmě není náhodný. Právě ve druhé polovině 19. století se Polyxena z Lobkovic začíná objevovat v krásné literatuře vydané na našem území. Tato část práce se zaměřuje na první vydání jednotlivých titulů, ale nutno říci, že velká řada děl, kterými se tato práce zabývá, se dočkala několika vydání.²³⁶

4.2.1. Období vydávání beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic

Jako první z výše jmenovaných děl byl vydán román *Bitva bělohorská*, a to v roce 1868. Za zmínku zde stojí, že zbylá díla Josefa Svátka a Ludwiga Restallba týkající se postavy Polyxeny z Lobkovic byla vydána v následujících čtyřech letech. Tato čtyři díla tedy spatřila světlo světa během poměrně krátké doby, což je zajímavé i z důvodu, že další dílo, ve kterém Polyxena vystupuje, bylo vydáno až po téměř čtyřiceti letech v roce 1909. Jedná se *Mistra Kampana*, který stojí v rámci časové osy vydání jednotlivých děl vcelku osamocen. Během existence první Československé republiky byla vydána pouze dvě díla, která byla zmíněna výše, roku 1927 *Pomsta* a o jedenáct let později *Národ*. Postavě Polyxeny z Lobkovic se opět dostalo pozornosti až v průběhu padesátých let, kdy část jejího života zpracovala Nina Bonhardová v sérii knih zabývajících se posledními příslušníky rodu Rožmberků. Polyxena se nicméně neobjevuje v prvním díle této série, *Tanci Rabů*, který byl vydán již v roce 1949. Na tuto sérii navázala autorka, po více než patnáctileté odmlce, v roce 1975 románem *Hodina závratí*. Dva roky poté vystupuje postava Polyxeny v románu *Veliké theatrum*, které jako by předznamenávalo zvýšený zájem beletristické literatury o Polyxenu v následujících letech. Během osmdesátých let tak byla vydána čtyři díla, ve kterých postava Polyxeny vystupuje,

²³⁴ Eva Marie ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, Volary 2012.

²³⁵ Jiří HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, Praha 2015.

²³⁶ Např. Nina BONHARDOVÁ, *Polyxena*, Praha³ 1985.; Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha² 1987.; Ludmila VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, Praha² 2010.

tentokrát již od různých autorů (*Život alchymistův*, *Alchymista*, *Když kohout dozpíval* a *Lékař umírajícího času*). Některá z nich se dokonce ještě v této době dočkala opětovného vydání,²³⁷ znovu vyšla také díla Niny Bonhardové.²³⁸ Následně nastává téměř dvacetiletá odmlka, v devadesátých letech se Polyxena v nově vydané beletrii neobjevuje. Znovu se s postavou Polyxeny můžeme setkat až po přelomu tisíciletí, řadu knih vydaných v této době zahajuje v roce 2005 *Zaslíbené město. Zrození Golema*. Během následujících jedenácti let se Polyxena objeví v dvanácti beletristických dílech, jen v rozmezí let 2005–2012 je, pokud bychom využili aritmetický průměr, vydáno 1,5 knihy ročně.

4.2.2. Rozdělení těchto období dle politických režimů

Přehled výše byl zpracován primárně po jednotlivých desetiletích, je ale vhodné se na soupis těchto děl podívat na základě dělení, které reflektuje vývoj politického režimu a tomu přizpůsobit periodizaci. Ta bude zjednodušena na dílčí celky, byť si je autorka vědoma toho, že i během zde vymezených období docházelo k výraznému politickému a kulturnímu vývoji. Část práce níže bude tedy využívat rozdělení na tyto celky: 1850–1918, 1919–1938, 1948–1989 a 1990– současnost.

V období 1850–1918 byla vydána díla *Bitva bělohorská*, *Tři léta z třiceti*, *Pasovští v Praze* a *Mistr Kampanus*. Ve všech případech se jedná o díla obsáhlá, u prvních dvou z nich se jedná o několikadílnou sérii. Dá se říci, že všechny tyto romány široce zpracovávají historické události první poloviny 17. století. Polyxena se zde objevuje spíše epizodicky, například v souvislosti s defenestrací²³⁹ nebo se vpádem Pasovských.²⁴⁰ Jediné dílo, ve kterém jsou výrazněji zkoumány její postoje, zvláště konfesijní, je *Mistr Kampanus*.

V době první Československé republiky, 1919–1938, se postava Polyxeny objevuje dvakrát, v obou případech opět spíše epizodicky, pohled na ni je navíc nejednotný. Zatímco v díle *Pomsta* se hrdinně staví na odpor českým stavům,²⁴¹ v knize *Národ* přímo nevystupuje, ale je zde popisováno její působení proti nekatolíkům.²⁴² Opětovně jsou vydána také díla Josefa

²³⁷ Např. Václav KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, Praha² 1980.; Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha² 1987.

²³⁸ Např. Nina BONHARDOVÁ, *Tanec rabů*, Praha³ 1981.; TÁŽ, *Polyxena*, Praha³ 1985.

²³⁹ Josef SVÁTEK, *Bitva Bělohorská. Díl 1–2*, Praha² 1922, s. 329–333.

²⁴⁰ Josef SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha⁴ 1927, s. 354, 402n.

²⁴¹ E. ZÍTEK, *Pomsta*, s. 101–110.

²⁴² F. ČEČETKA, *Národ, Díl I*, s. 178, 239n.

Svátka.²⁴³ V době druhé republiky, nacistické okupace a třetí republiky se Polyxena v beletristické literatuře výrazněji neobjevuje.²⁴⁴

V letech 1948–1989, v době totality pod vládou komunistické strany, Polyxena vystupuje nejméně v osmi dílech. Padesátá léta patří jednoznačně spisovatelce Nině Bonhardové. Její díla zpracovávající životy poslední generace Rožmberků jsou sice typickým produktem silně názorově zabarvené marxistické prózy,²⁴⁵ ale Bonhardová je zároveň prvním autorem, který osobnost Polyxeny zpracovává poměrně obsáhle a komplexně.²⁴⁶ Výraznější pozornost jí věnuje řada autorů ve druhé polovině sedmdesátých a v první polovině osmdesátých let. Jedná se o zatím nejčtenější výskyt postavy Polyxeny v rámci deseti let, během let 1975–1984 se její postava objevila nejméně v šesti nově vydaných dílech.²⁴⁷ Za zmínku také stojí, že převážná většina z nich, s výjimkou *Alchymisty*, pochází z nakladatelství Československý spisovatel. (Díla vydaná po roce 1989 samozřejmě pocházejí z poměrně velkého množství různých komerčních nakladatelství.)

Naproti tomu po roce 1989 Polyxena z nově vydané beletristické literatury na delší dobu mizí, další dílo, ve kterém se jako literární postava objevuje, vychází až v roce 2005.²⁴⁸ To může být způsobeno menším zaměřením na dobu, která byla akcentována minulým režimem a množstvím nově vydávané zahraniční literatury. V porevolučních dílech se tedy začala objevovat až ve druhé polovině nultých let. Toto období je rozhodně nejbohatší, co se různých žánrů týče. Postava Polyxeny se v posledních dvaceti letech vyskytne nejen v klasických historických románech, ale například i v románech milostných²⁴⁹ a také v thrillerech.²⁵⁰ Také tematicky jsou tato díla poměrně různorodá. Ve většině z nich vystoupí Polyxena jako vedlejší postava, vznikají ale i díla, ve kterých je zpracována většina jejího života, nebo která jsou dokonce zaměřena primárně na ni.²⁵¹

²⁴³ Např. J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská. Díl 1–2*, Praha² 1922; J. SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha⁴ 1927.

²⁴⁴ Polyxenu zmiňuje např. Jiří MARÁNEK, *Barbar Vok*, Praha 1939, s. 116.

²⁴⁵ Srov. J. RAUCHOVÁ, *Obraz posledních Rožmberků v literárním a filmovém zrcadle*, s. 643.

²⁴⁶ N. BONHARDOVÁ, *Selský mor.*; TÁŽ, *Polyxena.*; TÁŽ, *Hodina závratí*.

²⁴⁷ TÁŽ, *Hodina závratí.*; V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum.*; TÝŽ, *Život alchymistův.*; V. KÖRNER, *Lékař umírajícího času.*; F. MAREK, *Alchymista.*; A. VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval.*

²⁴⁸ K. ŠTORKÁN, *Zaslíbené město. Zrození Golema.*

²⁴⁹ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka.*; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská.*

²⁵⁰ J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel.*; TÝŽ, *Ve stínu pětileté růže.*; R. DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible.*

²⁵¹ Z. BERÁNKOVÁ, *Nekorunovaná královna*; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic.*

5. Základní témata a žánry beletristických děl zachycujících postavu Polyxeny z Lobkovic

Jak je patrné již z předchozí kapitoly, Polyxena z Lobkovic se objevuje v poměrně velkém množství beletristických děl. V některých se vyskytuje jako hlavní postava, většina z nich má ale jiné hlavní téma. Polyxena tak velmi často vystupuje jako postava vedlejší, případně pouze epizodicky. Nutno poznamenat, že škála hlavních témat těchto děl je poměrně široká. Četnost výskytu některých z nich může navíc být překvapující.

Výčet témat níže se tedy zaměří hlavně na díla, kde se Polyxena vyskytuje jako vedlejší postava. Jako hlavní postava bude následně zpracována samostatně. Zároveň je třeba zdůraznit, že se v žádném případě nejedná o všechna témata, které je možno ve zpracovaných knihách nalézt. Níže se zaměříme na ta z nich, která jsou nejvýraznější a objevují se opakovaně. Dále zde budou uvedeny typy žánrů těchto beletristických děl. Zajímavé jsou zejména z důvodu, že se nejednou odchytili od klasického historického románu. Pozornost zde bude věnována i tomu, které části života Polyxeny jsou v beletristické literatuře nejčastěji připomínány.

5.1. Témata

5.1.1. Rožmberkové

Jedním z nejčastějších a nejvýraznějších témat beletristických děl, ve kterých se postava Polyxeny z Lobkovic objevuje, jsou bezesporu Rožmberkové, respektive poslední příslušníci tohoto rodu. Zásahu na tom mají zejména díla Niny Bonhardové,²⁵² toto téma je nicméně možné pozorovat i v dílech vydaných v posledních dvaceti letech.²⁵³ Polyxena zde vystupuje hlavně jako manželka předposledního Rožmberského vladaře, Viléma z Rožmberka. Zatímco v novějších dílech je postavě Polyxeny věnován menší prostor, Bonhardová její život ve třech na sebe navazujících dílech pojímá vcelku komplexně a neupouští od popisování jejího dalšího osudu ani po smrti Viléma z Rožmberka. Vzhledem k této skutečnosti budou díla Niny Bonhardové zařazena i do části práce, která se bude věnovat Polyxeně jako hlavní postavě.

²⁵² N. BONHARDOVÁ, *Hodina závratí.*; TÁŽ, *Polyxena*, Praha³ 1985 (dále jen N. BONHARDOVÁ, *Polyxena.*); TÁŽ, *Selský mor*, Praha³ 1982 (dále jen N. BONHARDOVÁ, *Selský mor.*).

²⁵³ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka.*; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská.*; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly.*

Novější romány s rožmberskou tematikou, ve kterých Polyxena vystupuje, jsou ve dvou případech zaměřeny na poslední rožmberský pár, Petra Voka a Kateřinu z Ludanic.²⁵⁴

Nedalo by se ani očekávat, že by pohled na postavu Polyxeny byl v dílech vydaných během padesátých let 20. století pozitivní. Za zmínku přitom stojí, že zbylí příslušníci Rožmberků si v očích autorky nevedou zdaleka tak špatně, hojně užívaný je zde kontrast s postavou Kateřiny z Ludanic, která je naopak popisována veskrze pozitivně.²⁵⁵ Nedá se říci, že by moderní beletristická literatura zaměřená na Rožmberky na Polyxenu pohlížela o mnoho pozitivněji. Naopak tam, kde se Bonhardová zřejmě snažila držet historických faktů, se od nich tato díla odchyľují způsobem, o kterém se nedá říci, že by Polyxeně lichotil. Například když na popud krumlovských jezuitů po smrti Viléma z Rožmberka naváže milostný vztah s Petrem Vokem, jehož cílem má být zachování tamější jezuitské koleje.²⁵⁶

V těchto dílech se shodně objevují i další témata, například nutnost zachování rodu a s ním související snaha zplodit rožmberského dědice,²⁵⁷ vztah Polyxeny k manželovi²⁵⁸ a také utrácení jeho peněz za všemožné věci.²⁵⁹ Opomenuty nejsou ani záležitosti konfesijní, které se ale nejvíc projevují v díle Niny Bonhardové, kde Polyxena vystupuje jako tuhá nesmiřitelná katolička.²⁶⁰ To je nicméně způsobeno hlavně dobou, ve které autorka svoji tvorbu publikovala, poplatnosti těchto děl se budeme podrobněji věnovat níže.

5.1.2. Alchymisté

Dalším velice výrazným hlavním tématem knih, ve kterých se postava Polyxeny objevuje, jsou alchymisté, počínaje románem *Dobrodruh* z dvacátých let minulého století. Velice často se jedná o biografie Edwarda Kelleyho, který nějakou dobu působil na dvoře Viléma z Rožmberka.²⁶¹ Polyxena zde, stejně jako v tématu předchozím, vystupuje hlavně jako rožmberská vladařka. Témata alchymistů a Rožmberků se tak velice často objevují společně a prolínají se. I zde se opakovaně řeší problém potřeby rožmberského dědice. Alchymisté mají

²⁵⁴ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka.*; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská.*

²⁵⁵ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 44n.

²⁵⁶ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 172–175, 182nn.

²⁵⁷ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 15.; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*, s. 194.; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, s. 35.

²⁵⁸ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 44n.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 145, 168.

²⁵⁹ Např. A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 167.; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, s. 36.

²⁶⁰ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 55, 114.

²⁶¹ František ČEČETKA, *Dobrodruh*, Praha² 1930 (dále jen F. ČEČETKA, *Dobrodruh.*); V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův.*; F. MAREK, *Alchymista.*

Vilémovi vyrobit elixír, pomoci něhož by dokázal zplodit dlouho očekávaného syna.²⁶² Ani v těchto dílech není obraz Polyxeny z většiny pozitivní.²⁶³ Opakuje se motiv mladé manželky starého nemocného muže, která nejen, že využívá jeho bohatství,²⁶⁴ ale nebrání se milostným pletkám, či je přímo vyhledává.²⁶⁵ Ve dvou případech naváže milostný vztah přímo s Kelleyem.²⁶⁶ Jindy pro změnu nemá pro alchymisty na dvoře svého manžela pochopení.²⁶⁷

5.1.3. Stavovské povstání a Bílá hora

Nejčastěji se postava Polyxeny vyskytuje v dílech, která se širěji zabývají událostmi kolem stavovského povstání, dobou krátce před ním a po něm. Ve velké většině se zde objevuje velice krátce, nežřídka je její výstup v celé knize omezen na jednu pasáž. Tentokrát se již jedná o Polyxenu z Lobkovic, manželku nejvyššího kancléře. Vzhledem k množství děl, která se tímto tématem zabývají, její obraz není a ani nemůže být koherentní.

Vůbec nejčastější vyobrazení Polyxeny v beletristické literatuře souvisí s poskytnutím útočiště defenestrovanému Slavatovi a Martinicovi a následným vyjednáváním s českými stavy o jejich vydání.²⁶⁸ Tato scéna je často doprovázena připomínkou událostí při vpádu Pasovských, kdy Polyxena poskytla úkryt pro změnu Jindřichu Matyáši Thurnovi, který se v Pernštejnském paláci domáhal vydání Slavaty a Martinice.²⁶⁹ Události z roku 1611 jsou blíže popsány v díle Josefa Svátka, kde je Polyxena vyobrazena právě při poskytnutí pomoci Thurnovi.²⁷⁰

Ve dvou z děl, která se zabývají dobou po porážení stavovského povstání, je Polyxena zachycena při sledování staroměstské exekuce.²⁷¹ Připomínáno je dále její působení proti nekatolíkům,²⁷² hovoří se o ní ale také jako o významné osobnosti, která je důležitá pro chod

²⁶² J. BAUER, *Ve stínu pětilisté růže*, s. 75n.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 173nn.

²⁶³ Neutrálně až pozitivně na Polyxenu pohlíží zejm. F. MAREK, *Alchymista*.

²⁶⁴ Např. J. BAUER, *Ve stínu pětilisté růže*, s. 155.; F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 36.

²⁶⁵ Zejm. F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 33, 93.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 58–64.; J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel*, s. 64nn.

²⁶⁷ Ludmila VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, Praha² 2010 (dále jen L. VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů.*), s. 240.

²⁶⁸ L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl 1*, s. 170–176.; Josef SVÁTEK, *Bitva Bělohorská. Díl 1–2*, Praha 1922 (dále jen J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská.*), s. 329–333.; Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha² 1987 (dále jen A. VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval.*), s. 77n.; E. ZÍTEK, *Pomsta*, s. 101–110.

²⁶⁹ Např. L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl 1*, s. 172n.; J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 331.

²⁷⁰ Josef SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha⁴ 1927 (dále jen J. SVÁTEK, *Pasovští v Praze.*), s. 354, 402n.

²⁷¹ Václav KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, Praha² 1980 (dále V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum.*), s.184.; Zikmund WINTER, *Mistr Kampanus*, Praha⁴ 1927 (dále jen Z. WINTER, *Mistr Kampanus.*), s. 216.

²⁷² F. ČEČETKA, *Národ, Díl I*, s. 178, 239n.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 103n.

šlechtické společnosti.²⁷³ Opomenuta není ani její přímluvná role, když se snaží pomoci Marii Magdaléně Trčkové z Lípy.²⁷⁴

5.1.4. Odlišný rámeček

Je vhodné dát prostor i dílům, ve kterých Polyxena vystupuje jako vedlejší postava, ale do výše uvedených kategorií je není možné zařadit. Jedná se o romány *Zaslíbené město*, *Zrození Golema* a *Strážci Ďáblovy bible*. V první jmenované knize se Polyxena vyskytuje v souvislosti s půjčováním peněz židovskými bankéři vysoké šlechtě. Vydává se do pražského židovského města navštívit Mordechaje Maisela, aby s ním probrala podmínky splácení půjčky. Nejedná přitom za sebe, ale zastupuje svou švagrovou, Marii z Pernštejna.²⁷⁵ Zajímavé je, že autor zde využil reálných historických postav, ale pravděpodobně bez hlubší znalosti jejich vztahů, protože například popisuje podobu Polyxeny tak, jako by sama pocházela z rodu Rožmberků.²⁷⁶ Dále je zde uvedeno, že jí je kolem čtyřiceti let, čemuž také neodpovídá využitý predikát.²⁷⁷

Poměrně netradiční podoba zpracování osobnosti Polyxeny z Lobkovic se nachází v díle *Strážci Ďáblovy bible*, kde vystupuje v podstatě jako druhá Čachtická paní. Dochází zde nejen k mučení a zabíjení mladých žen,²⁷⁸ ale Polyxena se dokonce pomocí moci Ďáblovy bible snaží po vzoru Zjevení sv. Jana uměle vyvolat válečný konflikt a následně převzít moc a stát se tisíciletým panovníkem.²⁷⁹ Na samotném konci příběhu se však čtenář dozví, že se nejednalo o činy samotné Polyxeny, ale jejího dvojčete Kassandry.²⁸⁰ Nutno dodat, že autor v samotném závěru knihy uvádí situaci na pravou míru, když popisuje skutečné osudy historických postav, které se v jeho díle objevují.²⁸¹

²⁷³ Např. V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 89.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 187–195.

²⁷⁴ V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 91.; A. VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, s. 105.

²⁷⁵ K. ŠTORKÁN, *Zaslíbené město*, *Zrození Golema*, s. 59–63.

²⁷⁶ *Tamtéž*, s. 61.

²⁷⁷ *Tamtéž*, s. 59n.

²⁷⁸ R. DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible*, s. 52nn, 525.

²⁷⁹ *Tamtéž*, s. 110n.

²⁸⁰ *Tamtéž*, s. 494.

²⁸¹ *Tamtéž*, s. 550n.

5.1.5. Polyxena jako hlavní téma

V některých pracích se Polyxena stává postavou velmi výraznou a pro děj nepostradatelnou, v dalších se objevuje přímo jako hlavní postava. Příkladem děl, ve kterých sice nepředstavuje čistě hlavní postavu, ale přesto je jejich nepostradatelnou součástí, jsou romány Niny Bonhardové. Ta Polyxeně věnovala poměrně značný prostor v sérii zabývající se posledními příslušníky Rožmberků. Poprvé se objeví ještě jako velice mladá v závěru *Selského moru* na hostině po svatbě Viléma z Rožmberka a Anny Marie Bádenské.²⁸² Nakolik je její postava podstatná pro další díl této série, může napovědět sám název knihy. V románu *Polyxena* je popsáno její manželství s Vilémem z Rožmberka, důraz je kladen zvláště na Polyxenino rekatolizační působení.²⁸³ Autorka ale její postavu neopouští ani v době vdovství a následného sňatku se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic, ke kterému se schyluje na konci tohoto díla.²⁸⁴ V dalším volném pokračování *Hodina závratí* vystupuje již jako paní z Lobkovic.²⁸⁵ Vylíčení osobnosti Polyxeny je samozřejmě poplatné době vzniku, což se dá velmi dobře pozorovat na tendenčnosti výrazů užitých při jejím popisu.²⁸⁶

Další autorkou věnující Polyxeně významnou pozornost byla Zora Beránková. Postava Polyxeny nejprve vystoupila v díle *Konec hodokvasu*, následně v *Marných návratech*. Později došlo k vyjmutí pasáží o Polyxeně z těchto děl, které daly vzniknout románu *Nekorunovaná královna*.²⁸⁷ Beránková zpracovává významnou část Polyxenina života na pozadí dramatických dobových událostí. Poprvé se v *Konci hodokvasu* objeví ještě před dojednáním prvního sňatku,²⁸⁸ naposledy už jako lobkovická vdova po předání správy nad majetkem synovi.²⁸⁹ Dá se říci, že pohled na Polyxenu je u Zory Beránkové o poznání pozitivnější než v díle Niny Bonhardové.

Poměrně zajímavě je osobnost Polyxeny zpracována v románu *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, které se odehrává až po porážce stavovského povstání. Lobkovicové v něm poskytnou úkryt dceři Jindřicha Matyáše Thurna, kterou vydávají za dceru Evy Eusebie

²⁸² N. BONHARDOVÁ, *Selský mor*, s. 469.

²⁸³ Např. TÁŽ, *Polyxena*, s. 16, 114.

²⁸⁴ Např. *Tamtéž*, s. 425.

²⁸⁵ Např. TÁŽ, *Hodina závratí*, s. 38–44.

²⁸⁶ V souvislosti s Polyxenou užívá negativně zabarvených výrazů, např. „Její Milost paní si Polyxena Rožmberská si ráčila prohlédnout chrámovou výzdobu, navrhovanou mladým malířem. Usmála se koutkem pyšných rtů (...).“ TÁŽ, *Polyxena*, s. 210.

²⁸⁷ Což není uvedeno oficiálně, román *Nekorunovaná královna* navíc vydalo jiné nakladatelství než předchozí dvě autorčiny knihy.

²⁸⁸ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 31.

²⁸⁹ TÁŽ, *Marné návraty*, s. 277.

z Lobkovic.²⁹⁰ Právě ona je vypravěčkou příběhu, který končí po vyhnání saských vojsk ze země.²⁹¹ Autor se pravděpodobně spíše než historické skutečnosti snažil zachytit lidské osudy v nelehké a proměnlivé době. Lobkovicové jsou zde vykresleni veskrze pozitivně, vystupují zde politicky i nábožensky smířlivě.²⁹²

Poslední a zároveň nejnovější dílo, které zde bude popsáno, je zároveň jediným, které se věnuje téměř výhradně osobnosti Polyxeny. Je jím román *Vázně a boje Polyxeny z Lobkovic*. Jiří Hanibal popisuje události jejího života počínaje ještě dobou před smrtí Vratislava z Pernštejna a konče obdobím po narození Václava Eusebia. Příběh se do značné míry časově i tematicky kryje se zpracováním Zory Beránkové, čemuž bude věnována pozornost níže. I zde je celkový pohled na postavu Polyxeny vcelku pozitivní.

5.2. Žánry

Postava Polyxeny z Lobkovic se samozřejmě nejčastěji objevuje v klasických historických románech. Prostor jí je ale věnován i v řadě knih dalších žánrů. Nejčtenějším z nich je biografický román. Kromě děl, která se zaměřují hlavně na ni samotnou, Polyxena vystupuje v řadě románů zaměřených na popis životní cesty jiných historických osobností.²⁹³ Nejčastěji se jedná o Edwarda Kelleyho, jehož biografie je zde zastoupena třikrát. Postava Polyxeny se dále objevuje v milostných románech, které se v obou případech týkají postavy Petra Voka z Rožmberka.²⁹⁴ Méně očekávanými mohou být další dva žánry děl, ve kterých se vyskytuje postava Polyxeny. Ve třech případech se jedná o thrillery,²⁹⁵ zastoupen je zde i jeden román s prvky science fiction.²⁹⁶

5.3. Časové úseky života Polyxeny v beletristickém zpracování

Postava Polyxeny se ve většině děl, která popisují období ještě před jejím prvním sňatkem, objevuje zhruba na prahu dospělosti. Její dětství tedy v beletrii podrobněji zpracováno

²⁹⁰ V. PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, s. 12.

²⁹¹ *Tamtéž*, s. 187.

²⁹² Např. *Tamtéž*, s. 18.

²⁹³ Např. F. ČECETKA, *Dobrodruh.*; V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův.*; V. KÖRNER, *Lékař umírajícího času.*; F. MAREK, *Alchymista*.

²⁹⁴ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka.*; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*.

²⁹⁵ J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel.*; TÝŽ, *Ve stínu pětileté růže.*; R. DÜBELL, *Strážci Ďáblův bible*.

²⁹⁶ L. VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*.

není. Jako nejmladší se objevuje jako zhruba patnáctiletá na hostině pořádané po příjezdu Anny Marie Bádenské do Českého Krumlova v roce 1578.²⁹⁷ Většina děje se ale odehrává spíše až po smrti Vratislava z Pernštejna, kdy rodinu definitivně postihnou ekonomické problémy a kdy je třeba Polyxeně hledat vhodného ženicha.²⁹⁸

Četnost vyobrazení Polyxeny jako paní z Rožmberka již byla nastíněna výše. Za zmínku nicméně stojí hojně popisovaná první svatba Polyxeny.²⁹⁹ Pětileté manželství s Vilémem z Rožmberka a doba těsně po něm je nejčastěji beletristicky zpracovávané období jejího života.³⁰⁰ Následnému dlouhému vdovství zdaleka tolik pozornosti věnováno není.³⁰¹

Po uzavření dalšího manželství se postava Polyxeny objevuje hlavně v souvislosti se stavovským povstáním a s dobou po něm. Jedná se o druhé nejvíce zpracované období jejího života v beletristických dílech.³⁰² Její osobnosti je zde ale věnováno méně pozornosti než v době prvního manželství. Většina děl ale nedojde dále než ke smrti Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, Polyxenino stáří a smrt se zde objevují velice zřídka.³⁰³

²⁹⁷ N. BONHARDOVÁ, *Selský mor*, s. 357. Zde popsané stáří Polyxeny neodpovídá jejímu reálnému věku, pro účely této práce budeme nicméně respektovat údaj, který uvedla Bonhardová.

²⁹⁸ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*.

²⁹⁹ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 15.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 142nn.; V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův*, s. 115–118.

³⁰⁰ Objevuje se zejm. v dílech, která jsou uvedena v kapitolách 5.1.1 a 5.1.2.

³⁰¹ Objevuje se zejm. v dílech, která jsou uvedena v kapitole 5.1.5.

³⁰² Objevuje se zejm. v dílech, která jsou uvedena v kapitole 5.1.3.

³⁰³ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Marné návraty*, s. 277.

6. Inspirace pro literární tvorbu nejen z historiografických děl

Vzhledem k tomu, že se beletristická díla, kterými se tato práce zabývá, týkají zpracování konkrétní historické osobnosti, je na místě si položit otázku, odkud jejich autoři čerpali informace. Většina z nich se snaží o alespoň v základních bodech držet historické reality, existují ale i výjimky, které z tohoto proudu vybočují. Jejich příběh je potom postaven převážně na fikci, která historii pojímá pouze jako kulisu, do které je děj zasazen.³⁰⁴ Nyní tedy budeme věnovat pozornost právě těm beletristickým dílům, u nichž je možné odhalit přímé inspirace historiografickými pracemi, případně prameny. Je třeba zdůraznit, že zde bude zkoumán v první řadě původ informací o Polyxeně, nikoli však původ informací o ostatních osobnostech nebo událostech. Pokud bychom se o to měli pokusit, musela by tomuto tématu být věnována rozsáhlejší studie. S ohledem na zaměření této práce budou možné inspirace beletristů hledány primárně mezi pracemi moderních historiografů.

Hlavní a původní zdroj informací o Polyxeně však není možné odhalit vždy. Obtížné je to zvláště tehdy, když se literát dokáže oprostit od konkrétních stereotypních formulací užívaných v historiografii či dříve vydané beletrii, nebo když se příběhu objevují pouze všeobecně známé skutečnosti bez bližších podrobností. V takovém případě se dá maximálně konstatovat, zda se beletristické pojetí od historiografických děl odchyluje, nebo je s nimi ve shodě. Při snaze o odhalení původu některých informací se nutně ocitáme na tenkém ledě, protože odlišit tvůrčí invenci autora od nabytých údajů není vždy možné. Obecně platí, že inspirace beletristů historiografickými pracemi lze zachytit zejména v dílech, ve kterých se Polyxena objevuje výrazněji nebo v knihách, kde vystupuje jako hlavní postava. Dalším úskalím při hledání může být případ, kdy konkrétní informace nebo formulace využité v beletrii odpovídají konkrétnímu prameni, ze kterého zároveň opakovaně čerpají dějepisci. Je potom velmi obtížné, ba přímo nemožné, s jistotou říci, zda měl literát k dispozici přímo pramen, nebo čerpal z práce, která z něj vychází.³⁰⁵ V potaz je třeba brát i data prvních vydání jednotlivých děl, historiografických i beletristických, a určit, které práce mohl mít konkrétní autor při své tvorbě k dispozici. Nežřídkou se totiž stává, že je beletristické dílo ve shodě

³⁰⁴ Např. R. DÜBELL, *Strážci Dáblovy bible*.

³⁰⁵ Typickým příkladem tohoto problému je otázka, zda autoři beletristických děl při své tvorbě využili přímo kroniky Václava Březana, či informace z nich pocházející čerpali z historiografických prací, které z Březana vycházejí.

s odbornou prací, kterou ale nemohl mít autor k dispozici. Na tyto shody, případně rozdíly, bude též upozorněno.

Tato kapitola se zaměří na ta beletristická díla, u nichž je možné s vysokou mírou jistoty určit konkrétní práce a prameny, ze kterých bylo při tvorbě beletristických děl čerpáno. Nutno říci, že se vždy nejedná jen o inspiraci historiografií a prameny, ale autoři beletrie při hledání informací o osobnosti Polyxeny velmi často využívají také práce svých předchůdců – v některých případech dokonce eticky a právně problematickým způsobem. Tomuto fenoménu, týkajícímu se zejména díla Zory Beránkové, bude věnována bližší pozornost níže.

6.1 Moderní historiografie a prameny jako opora beletrie

6.1.1. Josef Janáček a *Ženy české renesance*

Velkou inspirací a studnicí poznání jsou pro autory beletristických děl *Ženy české renesance* Josefa Janáčka. Lze beze sporu konstatovat, že se jedná o knihu, ze které vychází největší množství beletristické tvorby, u níž bylo možné s jistotou identifikovat přímý vliv historiografie. Janáčkovu dílo pojednávající o širším okruhu zajímavých ženských postav raného novověku a jejich osudech bylo poprvé vydáno v roce 1976.³⁰⁶ O vlivu na beletrii tedy můžeme hovořit u knih vydaných nejdříve ve druhé polovině sedmdesátých let minulého století. Můžeme s jistotou říci, že vydání *Žen české renesance*, ve kterých Polyxena vystupuje jako nejvýraznější historická postava, mělo vliv na její obraz nejen v beletrii, ale i v historiografii. Díky tomuto dílu se mohla dostat do povědomí širšího okruhu veřejnosti, v odborné literatuře jí byla věnována větší pozornost poprvé od zpracování její osobnosti Karlem Stloukalem.³⁰⁷ *Ženy české renesance* se navíc dočkaly ještě dvou dalších vydání, v letech 1987³⁰⁸ a 1996.³⁰⁹ Není divu, že ani autoři novějších děl příliš nevyhledávají informace o Polyxeně jinde. Josef Janáček její život pojímá komplexně, přitom poměrně stručně, což také může zvyšovat motivaci potenciálních čtenářů k četbě této knihy. K tomu je třeba přičíst mistrný způsob, jakým Janáček pracuje s jazykem, a také vzhled do psychologie jednotlivých postav. Je zcela reálné konstatovat, že jeho literární úroveň autoři beletrie zpravidla nedosahují. Nezřídka tak dochází k zajímavým situacím, kdy si spisovatelé vypůjčují Janáčkovy slovní obraty či celé věty, v lepším případě

³⁰⁶ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1976.

³⁰⁷ K. STLOUKAL, *Královny, kněžny a velké ženy české*.

³⁰⁸ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha² 1987 (dále jen J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*).

³⁰⁹ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*.

pouze parafrázují smysl konkrétních pasáží. Přímá inspirace *Ženami české renesance* je nejvíce patrná na popisech svatby Polyxeny s Vilémem z Rožmberka, která se v beletristické literatuře vydané po roce 1976 objevuje poměrně často.

Následující úryvky mají za cíl ukázat, jak velká je inspirace *Ženami české renesance* v jednotlivých beletristických dílech. Nutno poznamenat, že se jedná pouze o příklady z poměrně velkého množství odhalených pasáží, v nichž lze nalézt inspiraci Janáčkovým dílem. První (nalevo) je vždy citována pasáž *Žen české renesance*, ze které autor beletrie čerpal, vedle ní (napravo) se nachází úryvek z tohoto beletristického díla. Jednotlivé ukázky jsou seřazeny chronologicky podle data prvního vydání.

J. JANÁČEK, <i>Ženy české renesance</i>.	V. KAPLICKÝ, <i>Život alchymistův</i>.
<p><i>Za asistence zástupu kněží, císařských hudebníků a sboru chrámových zpěváků oddával sám pražský arcibiskup Martin Medek. (...) Jak klečeli s nehybnými obličejí a sepjatýma rukama před oltářem, připomínali skulpturu monumentálních renesančních náhrobků. Tvář Viléma z Rožmberka se proměnila v masku povýšené vznešenosti, navyklou za dlouhá léta diplomatické a politické praxe. Díval se upřeně před sebe, jako by zcela zapomněl na dav lidí v kostele a na nevěstu po svém boku. V šatech bohatě pošitých drahokamy a zlatými cetkami, s živůtkem vyztuženým podle španělské módy jako krunýř a uzavřeným až k vysokému škrobenému krajkovému límci se zdála být ještě krásnější, než jak ji znali. Mrazivá důstojnost obou svatebčanů odrážela dotěrné pohledy jako nepropustná hráz. Dvaapadesátiletý ženich</i></p>	<p><i>Sám pražský arcibiskup Martin Medek se zástupem kněží, hudebníků a chrámových zpěváků oddával novomanžele, kteří klečeli před oltářem se sepjatýma rukama jako kamenné sochy. Vilém z Rožmberka, který dobře věděl, že sta párů očí pozoruje každý jeho pohyb, hleděl upřeně na arcibiskupa, známého karbaníka jako by zcela zapomněl na diváky i na svou mladou choť, která po jeho boku v šatech pošitých zlatými i stříbrnými cetkami, v živůtku vyztuženém jako krunýř se škrobeným límcem, rovněž upírala oči k oltáři a zdála se být ještě krásnější, než byla ve skutečnosti. Nikdo z diváků však nemohl pozorovat v jejich tvářích něco, co by se mohlo nazvat radost.³¹¹</i></p>

³¹¹ V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův*, s. 116.

<i>a dvacetiletá nevěsta hráli svou roli vznešeného manželského páru naprosto dokonale.</i> ³¹⁰	
--	--

Na příkladu z knihy *Život alchymistův* je možné pozorovat, že jsou si oba popisy velmi podobné. Václav Kaplický zde přejímá i některé Janáčkovy slovní obraty, celá pasáž je vlastně pouhým místy parafrázovaným prepisem z *Žen české renesance*. Nejedná se přitom o jediný příklad inspirace Janáčkovou prací v tomto díle. Totožný je například i popis množství jídla na svatební hostině, o kterém podal zprávu zpravodaj augšpurských Fuggerů. Podle Janáčka se jednalo o „(...) 36 jelenů, 49 srnců, 1290 zajíců, 5800 kaprů, 11560 kvičal, 150 sudů bílého piva, 70 věder rýnského vína...“ V knize *Život alchymistův* jde o „(...) 36 jelenů, 49 srnců, 1200 zajíců, 5800 kaprů, 11560 kvičal a vypilo se 150 sudů bílého vína, 70 sudů rýnského.“ Mezi oběma díly se tedy ztratilo 90 zajíců a pivo se změnilo na víno, jinak je obsah sdělení téměř stejný. Nelze ale s naprostou jistotou říci, že zde Kaplický z Janáčka opravdu vycházel. Mohl mít také k dispozici pramen, který uvedený výčet obsahuje, nebo mohl čerpat z jiného historiografického díla.³¹² Vzhledem k velmi podobnému kontextu, ve kterém se výčet v obou dílech objevuje, je však pravděpodobná inspirace *Ženami české renesance*. *Život alchymistův* nese znaky této inspirace vícekrát, než je zde uvedeno, ale jedná se již spíše o jednotlivosti.³¹³

J. JANÁČEK, <i>Ženy české renesance</i>.	J. BAUER, <i>Ve stínu pětileté růže</i>.
<i>Zástup však hltal očima spíše oba svatebčany než rozčileného arcibiskupa. Jak klečeli s nehybnými obličejí a sepjatýma rukama před oltářem, připomínali skulpturu monumentálních renesančních náhrobků. Tvář Viléma z Rožmberka se proměnila v masku povýšené vznešenosti, navyklou za dlouhá léta diplomatické a politické praxe. Díval se upřeně před sebe, jako by zcela</i>	<i>Pod oltářem klečeli nejvyšší purkrabí pražský Vilém z Rožmberka a po jeho boku teprve dvacetiletá panna Polyxena z Pernštejna. (...) Mladička Polyxena měla bílé, četnými drahokamy a zlatými nitěmi pošíité šaty, vyztužený živůtek podle poslední španělské módy, který ještě více zdůrazňoval její štíhlou postavu, a rovněž vysoký krajkový límec kolem krku. Pečlivě sčesané černé</i>

³¹⁰ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 18.

³¹² K tomuto pramenu blíže např. M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, s. 126.

³¹³ Např. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 19.; V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův*, s. 116. Kaplický zde ve shodě s Janáčkem uvádí počet osmi neprovdaných Polyxeniných sester.

<p>zapomněl na dav lidí v kostele a na nevěstu po svém boku. V šatech bohatě pošíťých drahokamy a zlatými cetkami, s živůtkem vyztuženým podle španělské módy jako krunýř a uzavřeným až k vysokému škrobenému krajkovému límci se zdála být ještě krásnější, než jak ji znali. Mrazivá důstojnost obou svatečkanů odrážela dotěrné pohledy jako nepropustná hráz. Dvaapadesátiletý ženich a dvacetiletá nevěsta hráli svou roli vznešeného manželského páru naprosto dokonale.³¹⁴</p>	<p>vlasý zakrýval perlami zdobený bílý čepeček. Zatímco Vilém byl doslova ztělesněním důstojnosti skutečného velmože, jeho nehnutá tvář vyjadřovala vznešenost a moudrost, Polyxena představovala obraz dokonalého mládí, uchvacující krásy a svěžesti. Oba, ženich i nevěsta, doslova strnuli se sepjatýma rukama očima obrácenýma k svícemi ozářenému a bohatými bílými a zlatými drapériemi nazdobenému hlavnímu oltáři. Vypadali doslova jako kamenné sousoší vytesané některým mimořádně zručným mistrem sochařem a usazené sem, do katedrály, jež je doslova srdcem a středem tohoto království. Dav na ně užasle a s nelíčeným pohnutím hleděl a všichni přítomní si byli vědomi, že jsou účastni svatby roku, velké události, při níž se spojují dva nejvýznamnější a nejstarobylější české rody - Rožmberkové a Pernštejnové.³¹⁵</p>
---	--

Jan Bauer v knize *Vě stínu pětileté růže* opět popisuje svatbu Viléma z Rožmberka s Polyxenou. Jedná se o popis stavěný květnatěji, než jsou některé další v této kapitole, přesto je v něm znatelná předloha, kterou byly *Ženy české renesance*. Opakují se jednotlivé motivy, posloupnost textu také odpovídá. V Bauerově díle je přítomná patrná inspirace i dalšími historiografickými pracemi, čemuž budeme věnovat pozornost níže.

<p>J. JANÁČEK, <i>Ženy české renesance</i>.</p>	<p>Z. BERÁNKOVÁ, <i>Konec hodokvasu</i>.</p>
<p><i>K nejvýznamnějším hostům jezuitského představení patřil i nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch z Lobkovic s manželkou. Ani</i></p>	<p><i>Nemenší pozornosti se těší i její švagrová Polyxena hrdě sedící vedle svého manžela, pana nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha</i></p>

³¹⁴ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 18.

³¹⁵ J. BAUER, *Vě stínu pětileté růže*, s. 109.

<p><i>Polyxena neztratila věkem krásu a eleganci, ale vedle své bývalé švagrové, Marie Manrique z Mansfeldu, kterou ostatně brala jen neochotně na vědomí, vypadala chladněji a oduševněleji. (...) Masku sebejistoty si zachovávala i na tomto divadelním představení a nikdo by neuhodl, že se tentokrát pod ní skrývá rozechvělost a nepřirozené napětí. Pohled do divadelní cedule by však mnohé vysvětlil: Mezi účinkujícími byl uveden i Polyxenin syn Václav Eusebius František z Lobkovic. (...) Výjimku nemohli učinit ani u Václava Eusebia Františka z Lobkovic, ba naopak v jeho případě si dávali zvláště záležet, aby vynikl. Malému Lobkovicovi bylo teprve osm let, a k chovancům koleje vzhledem ke svému mládí vůbec nepatřil, ale jezuité ho bez dlouhého rozmýšlení do představení zařadili, aby se zavděčili jeho rodičům (...).³¹⁶</i></p>	<p><i>Popela z Lobkovic. Ani ona přes svou padesátku neztratila téměř nic na kráse a eleganci. Jen stěží přemáhá napětí a rozechvělost, mezi účinkujícími je i její osmiletý syn Václav Eusebius. Nepatří ještě k chovancům koleje, ale jezuité chtěli jeho rodičům prokázat vděčnost jako horlivým zastáncům katolické církve a jejím štedrým podporovatelům. Dali si proto obzvláště záležet, aby jejich syn ze všech účinkujících nejmladší mezi ostatními vynikl.³¹⁷</i></p>
---	---

<p>J. JANÁČEK, <i>Ženy české renesance.</i> <i>Z Čech a Moravy zatím přicházely první soukromé dopisy požadující pomoc. Psali muži i ženy, poděšení hrozbou císařské pomsty, o níž se zatím vědělo jen málo konkrétního. Byly to dopisy zoufalé i malicherné, upřímné i falešné, plné ponížení i sebevědomé. Útočili na Polyxeninu ješitnost i ochotu pomoci, apelovaly na staré přátelské a příbuzenské svazky, připomínaly</i></p>	<p>Z. BERÁNKOVÁ, <i>Marné návraty.</i> <i>Do vídeňské kanceláře pana Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic zatím začínají přicházet soukromé dopisy žádající o pomoc. Píší muži i ženy, poděšení hrozbou císařské pomsty, o níž se zatím neví nic bližšího. Jsou to dopisy zoufalé i malicherné, ponížené i sebevědomé. Připomínají staré přátelské a příbuzenské svazky, dovolávají se soudržnosti vyšších společenských vrstev, svalují vinu na úzký</i></p>
--	---

³¹⁶ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 157n.

³¹⁷ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 282.

<i>zákony solidarity vyšších společenských vrstev. (...) Padala vina skutečně jen na hlavu malého počtu osob, jak naznačovaly dopisy z Čech, zatímco ostatní měli trpět jen za to, že se dali svést k nerozvážnostem?</i> ³¹⁸	<i>okruh osob, které povstání zosnovaly, zatímco ostatní, tedy oni sami, mají trpět za to, že se jimi daly svést k nerozvážnostem.</i> ³¹⁹
--	---

Zora Beránková *Ženy české renesance* při tvorbě své práce k dispozici bezesporu měla. Nedokázala se ovšem zcela vyhnout pouhému prepisování nejen Janáčkových děl, ale i prací jiných beletristických autorů (tomuto problému bude věnována pozornost níže). V některých pasážích svých děl Janáčka spíše parafrázuje, jak můžeme vidět v ukázce z *Konce hodokvasu*. Dalo by se říci, že z něj dělá stručný výtah, podstata však zůstává stejná. Inspiraci *Ženami české renesance* lze pozorovat i v jiných částech této knihy, ale většinou se jedná spíše o jednotlivosti. Nejčastěji se jedná o stejnou, případně velmi podobnou větu uvozující odstavec,³²⁰ nebo obsahovou shodu, která je ale dostatečně parafrázovaná.³²¹ Naopak v druhé ukázce, tentokrát z *Marných návratů*, je již pasáž z epilogu *Žen české renesance* více přepsaná než parafrázovaná, což bohužel není v práci této autorky výjimkou.

Obě zde uvedená díla Beránkové na sebe volně navazují, Polyxena ale daleko více vystupuje v *Konci hodokvasu*, který končí stavovským povstáním, v *Marných návratech* z doby pobělohorské se vyskytuje daleko méně. Není se ovšem čemu divit. Tato disproporce naprosto koresponduje s *Ženami české renesance*, kde jsou osudy Polyxeny po porážce stavovského povstání shrnuty v epilogu.³²²

J. JANÁČEK, <i>Ženy české renesance</i>.	A. BŘEZINOVÁ, <i>Poslední láska Petra Voka</i>.
<i>Vdova kráčela na samém konci průvodu až za bratrem zesnulého, za ostatními blízkými i vzdálenými příbuznými, za stavovskými a zemskými hodnostáři. Doprovázelo ji na</i>	<i>Na samém konci průvodu se pomalu vlekla vdova Polyxena Rožmberská z Pernštejna, celá v černém, tvář zahalenou černým závojem. Doprovázelo ji na šedesát předních</i>

³¹⁸ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 196.

³¹⁹ Z. BERÁNKOVÁ, *Marné návraty*, s. 52.

³²⁰ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 41.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 30. Janáček uvádí: „Po ranní mši zůstala Polyxena chvíli v palácové kapli sama,“ Beránková uvádí: „Třetího dne zůstala Polyxena po ranní mši v palácové kapli chvíli sama.“

³²¹ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 121.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 89. Beránková zde čerpá z Janáčka informace týkající se perněštejského salonu.

³²² J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 195–201.

<p>šedesát dam z nejlepší společnosti. Černě oděnou Polyxenu, očividně zlomenou zármutkem, podpírali dva pánové. Před zraky tisíců hlasitě naříkala, spínala ruce a upadala do krátkých mdlob. Zvědavci hltali očima každý její pohyb, každé zakvílení. (...) Předváděla svůj kající smutek se stejnou vroucností jako poslední chudá žena ve městě a některé dívky z fraucimoru jí na důkaz oddanosti napodobovaly.³²³</p>	<p>urozených dam a každou chvíli museli nešťastnici podpírat, aby neupadla. Polyxena hlasitě naříkala a křičela, lomila rukama, zoufale klopýtala, jako by jí smutek bránil v chůzi. Hrála svou roli nešťastné vdovy dokonale, že rozplakala všechny ženy, které průvod sledovaly.³²⁴</p>
--	--

V díle Anny Březinové se jedná o popis pohřbu Viléma z Rožmberka. Autorka mohla sice teoreticky čerpat přímo z pramene³²⁵ nebo jiného historiografického díla,³²⁶ ale pravděpodobnější je, že tak neučinila a měla při své tvorbě k dispozici *Ženy české renesance*. Usuzovat to lze na základě podobného vyznění obou ukázek. Tato pasáž přitom v díle Březinové není jediná, která odpovídá Janáčkovu popisu událostí, vyobrazení svatby Polyxeny a Viléma z Rožmberka v *Poslední lásce Petra Voka* bude ještě věnována pozornost níže, protože kromě něj odpovídá ještě jednomu dříve vydanému beletristickému dílu.

Z *Žen české renesance* čerpá i další autor beletristického díla pojednávajícího o osudech Polyxeny, Jiří Hanibal. V knize *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic* se mu však většinou daří informace o Polyxeně přepisovat vlastními slovy natolik, že si zde vystačíme bez srovnávání konkrétních pasáží.³²⁷ Hanibal jako jediný ze zde uvedených literátů projevil snahu uvést, odkud informace čerpal. V jeho knize o Polyxeně tak nalezneme seznam použité literatury, na němž se dílo *Ženy české renesance* nachází.³²⁸ I bez uvedení této skutečnosti by však byl v této knize patrný vliv Janáčkovy díla. Kromě shodných motivů, které se ve *Vášních a bojích* průběžně objevují, zde můžeme nalézt zmínku o díle Jana Kocína *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*, kterému Janáček věnuje úvod *Žen české renesance*.³²⁹ Dílo Polyxeně k přečtení doporučí sám jeho vydavatel, Daniel Adam z Veleslavína. Kocínův spis, který brojí

³²³ *Tamtéž*, s. 64.

³²⁴ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 171.

³²⁵ Daná pasáž se shoduje zejm. Březanovým popisem (*Životy posledních Rožmberků I–II*, s. 367.).

³²⁶ Autorka mohla čerpat např. z děl Jaroslava Pánka.

³²⁷ I zde se objevují formulace přepsané z Janáčka, ale nejedná se o celé pasáže, spíše slovní obraty, např. J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 73.; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 65.

³²⁸ J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 279.

³²⁹ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 5–17.

proti emancipaci žen a zapovídá fyzickou krásu,³³⁰ se krásné a emancipované Polyxeně, jejíž ambice se neomezují pouze na bytí „pobožnou manželkou“ a „rozšafnou hospodyni“, samozřejmě nikterak nelíbí.³³¹

6.1.2. Inspirace dalšími historiografickými pracemi

Je velmi pravděpodobné, že autoři beletrie informace o Polyxeně z Lobkovic čerpali také z jiných děl, než jsou *Ženy české renesance*. Janáčková práce je ale výrazně zastiňuje. Minimálně někteří literáti zřejmě vzali v potaz *Královnny, kněžny a velké ženy české* Karla Stloukala. Jejich vliv se však neprojevil nikterak výrazně, ale pozorovat ho lze například v *Konci hodokvasu*. Zora Beránková ze Stloukalova díla s nejvyšší pravděpodobností přepsala citaci původně pocházející z pera Pavla Skály ze Zhoře, která se týká se zabavení Polyxenina majetku po začátku stavovského povstání.³³² Zde se samozřejmě nabízí otázka, zda autorka nečerpala přímo z pramene, nebo naopak z pozdější odborné literatury. Nejpravděpodobnější ale je, že skutečně čerpala ze Stloukala, protože citace využitá v *Konci hodokvasu* přesně odpovídá Stloukalově formulaci, která se od Skálova díla odlišuje.³³³ S *Královnami, kněžnami a velkými ženami českými* navíc koresponduje i předcházející pasáž *Konce hodokvasu*.

Dalším zdrojem informací pro autory beletristických děl mohou být historiografické práce pojednávající o posledních Rožmbercích. Jejich vliv na beletristické pojetí osobnosti Polyxeny se však projevuje jinak, než tomu bylo u *Žen české renesance*. Spíše než konkrétní formulace přejímají beletristé celkový obraz Polyxeny, který je povětšinou negativní. Důraz je zde kladen na její finanční náročnost coby mladé manželky starého nemocného muže.³³⁴ Beletristické pojetí Polyxeny tak celkovým vyzněním odpovídá zejména dílům Jaroslava Pánka. Nelze zde ale vyloučit ani vliv dalších historiografických prací.³³⁵

Jak již bylo zmíněno výše, Jiří Hanibal v knize *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic* uvádí seznam použité literatury. Nacházejí se v něm ale v první řadě další beletristická díla a dále

³³⁰ *Tamtéž*, s. 7.

³³¹ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 24.

³³² Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 324.

³³³ Pavel SKÁLA ze Zhoře, *Historie česká*, Josef Janáček (ed.), Praha 1984, s. 267.; K. STLOUKAL, *Královnny, kněžny a velké ženy české*, s. 269. Stloukal uvádí: „(...) jakž ti, kteří toho od ní doslýchali, nejlépe vědí,“ Skála: „(...) jakž ti, kteří toho od ní doslýchali, o tom nejlépe vědí.“

³³⁴ Tento motiv zpracovávají zejm. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 51.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 167.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 76.; L. VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, s. 239.; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, s. 36, 96.

³³⁵ Tento motiv zpracovává také např. J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 65.

práce spíše popularizační, jeden pramen a dvě díla z pera Josefa Janáčka – již hojně připomínané *Ženy české renesance* a *Rudolf II. a jeho doba*. Většina beletristů si však zdroje poznání nechává pro sebe. Obecně o „pramenech“, ze kterých čerpala, hovoří v doslovu románu *Rozmary lásky. Poslední paní Rožmberská* i Jaroslava Černá. Míněna tím jsou zřejmě i historiografická díla.³³⁶ Nejedná se nicméně o záležitost hodnou podrobnějšího zkoumání, protože Polyxena je v této knize zmiňována spíše okrajově.

Zajímavé je, že zájem beletristické literatury o osobnost Polyxeny vlastně předběhl zkoumání mladší generace historiků, kteří o jejím životě ve svých pracích pojednávají. Stěžejní historiografická díla zabývající se osobností Polyxeny tak neměla většina autorů beletrie k dispozici. Část z nich sice měla možnost čerpat ze *Svědectví o ztrátě starého světa* Pavla Marka, ta ale zůstala nevyužita. Poslední dvě vydané práce, *Polyxena z Lobkovic* Marie Ryantové a *Pernštejnské ženy* Pavla Marka, které zpracovávají historickou postavu Polyxeny nejkomplexněji, nemohl mít k dispozici žádný z autorů beletrie, kterou se tato práce zabývá.

6.1.3. Ad fontes

Samozřejmě se najdou i autoři, kteří si dali práci a při psaní beletristických děl se zaměřili nejen na odbornou literaturu, ale i na prameny. Nejvýraznějším příkladem toho je Nina Bonhardová, která při tvorbě svých děl o Rožmbercích studovala prameny přímo v Rožmberském archivu,³³⁷ což mohlo být způsobeno také nedostatkem vhodné odborné literatury, protože velká většina historiografických děl, která se zabývají Polyxenou, byla vydána později než romány Bonhardové. Celkem jistou se zdá být i skutečnost, že k tvorbě svých knih využila jako pramen i kroniku Václava Březana *Životy posledních Rožmberků*.³³⁸ Za zmínku stojí, že díla z pera Niny Bonhardové od historiografického zpracování Polyxeny příliš neodchylují, opomeneme-li poplatnost vyznění některých částí těchto knih době vzniku. Byť Bonhardová při své tvorbě neměla k dispozici mnohem později vydané práce moderních historiografů, lze při jejich porovnání s dílem této autorky dojít k zajímavým zjištěním. Například ve srovnání pojetí osobnosti Polyxeny Niny Bonhardové a Jaroslava Pánka je

³³⁶ J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*, s. 305.

³³⁷ Nina BONHARDOVÁ, *Tanec rabů*, Praha³ 1981, (dále jen N. BONHARDOVÁ, *Tanec rabů*.), s. 260.

³³⁸ Využití tohoto pramene je patrné např. při porovnání pasáží týkajících se pohřbu Viléma z Rožmberka s Březanovým popisem, Bonhardová mohla mít ke své tvorbě edici z roku 1847, Václav BŘEZAN, *Wacslawa Březana Život Wiléma z Rosenberka*, Josef Pečírka – Václav Vladivoj Tomek (eds.), Praha 1847, s. 299nn.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 163–166.

možné nalézt shody i rozpory. Oba Polyxeně shodně příliš pozitivních vlastností nepřičítají, nicméně „*nuda na Krumlově*“³³⁹ se zcela neshoduje s výdaji rožmberské pokladny na pořádání všemožných plesů a slavností.³⁴⁰ Pozoruhodný je naopak popis vztahu Polyxeny a jejího druhého manžela, Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, který se v díle Bonhardové objevuje. Manželské soužití a předchozí dvoření jsou v souladu s popisem, který se v historiografii objevuje až v pracích Pavla Marka. Je tedy možné, že Bonhardová i Marek čerpali ze stejných pramenů. Pro tuto tezi hovoří například popis Lobkovicovy návštěvy na Roudnici, kdy ji Zdeněk Vojtěch osloví španělsky „*má královno*“,“³⁴¹ což odpovídá tomu, jak manželku oslovoval v dopisech.³⁴² Zajímavé je, že autoři novější beletrie od tohoto pohledu upouštějí a minimálně začátky vztahu pozdějších manželů popisují zcela jinak, například přičítají hlavní iniciativu Polyxeně, která se rozhodne, že by bylo příhodno s Lobkovicem sňatek uzavřít, zatímco on sám ještě nic netuší,³⁴³ případně ji k manželství pobízí její matka.³⁴⁴ Marie Manrique de Lara přitom dle Pavla Marka ze sňatku příliš nadšená nebyla, za Lobkovice se tak přimluvil sám Rudolf II.³⁴⁵ Příkladů, kdy je Bonhardová ve shodě s moderním bádáním je však více. Dalším takovým příkladem je kniha *Hodina závratí*, kde Polyxena neformálně zjišťuje pro svého druhého manžela informace,³⁴⁶ což lze také nalézt v pracích moderních historiografů.³⁴⁷

Autoři beletristických děl nicméně nemusejí vždy hledat inspiraci pouze v dílech historiků, jak jsme mohli vidět na příkladu Josefa Janáčka, nebo v písemných pramenech. Zajímavý je popis Polyxeny (či jejího fiktivního dvojčete) v knize *Strážci Ďáblovy bible*,³⁴⁸ který do nejmenšího detailu odpovídá jejímu nejznámějšímu dobovému výtvarnému vyobrazení.

³³⁹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 43.

³⁴⁰ Např. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 234.

³⁴¹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 428.

³⁴² Srov. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 26.; P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 261.

³⁴³ S tímto motivem pracují zejm. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 149.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 197.

³⁴⁴ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 139n.

³⁴⁵ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 259.

³⁴⁶ N. BONHARDOVÁ, *Hodina závratí*, s. 38–44.

³⁴⁷ P. MAREK, *Pernštejnské ženy*, s. 265.

³⁴⁸ R. DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible*, s. 216.

6.2. Hranice zdravé inspirace

Při bližším zkoumání zdrojů informací, ze kterých beletristé čerpali, je možné odhalit i skutečnost, že se jejich inspirací často stala jiná dříve vydaná beletristická díla. Jak bude patrné z následujících ukázek, nejedná se vždy jen o neškodné přejímání motivů nebo podstaty sdělení, ale hovoříme zde o „inspiraci“ původním dílem v takovém rozsahu, že nese znaky plagiátorství. Anna Březinová a Zora Beránková ve svých dílech využily více či méně pozměněné části cizích dříve vydaných děl. Tato skutečnost nebyla ani v jednom případě nikde řádně uvedena. Na ukázkách, které jsou uvedeny níže, je možné pozorovat, jak velká je míra přejímání původních textů. První (nalevo) je vždy citována pasáž z díla dříve vydaného, vedle ní (napravo) se nachází úryvek z novějšího beletristického díla.

N. BONHARDOVÁ, <i>Polyxena</i>.	Z. BERÁNKOVÁ, <i>Konec hodokvasu</i>.
<i>Mnoho jich hovorů se účastní paní vladařka. (...) Je vzdělaná, hovoří plyně španělsky, latinsky, německy a vlašsky. Je spřízněna s nejvyššími španělskými rody a rádci Filipa II. Španělského. (...) Také císař Rudolf II. je jí nakloněn a pro ni obdařil mnoha milostmi perňštejnský rod. Je to žena bystrého rozumu, neobyčejné soudnosti a téměř mužské logiky. Její přímočarý úsudek a postřeh budí obdiv. Chladné a nesmlouvavé vášnivosti ve víře si váží i její mistři jezuité, politickému rozhledu se podivují i zkušení diplomati. Je to paní pyšná na své katolictví a zároveň oddaná a pokorná dcera církve v době, která se vyznačuje vlažností katolického přesvědčení, která se obdivuje antickým ideálům a nepokrytě hlásá humanistickou snášenlivost, zatímco obecný lid lne k protestantismu a k víře pod obojí, jsou to u paní Polyxeny vlastnosti vzácné, kterých</i>	<i>Zasedání na Krumlově se často účastní i paní vladařka, žena vzdělaná, kromě češtiny hovoří plyně španělsky, německy a vlašsky. Pochází ze vznešeného rodu, po otci ze slavných Pernštejnů, po matce ze španělské šlechty, spřízněné s rádci krále Filipa II. Sám císař Rudolf II. je jí nakloněn a obdařil perňštejnský rod mnoha milostmi. Doba je dnes taková, že vzdělanci vesměs vyznačují vlažností katolického přesvědčení a hlásají humanistickou snášenlivost. Obecný lid vyznává protestantismus a víru pod obojí. Paní vladařka je žena bystrého rozumu a širokého rozhledu, pro její vášnivou víru ji obdivují jezuité i diplomati. Složila svatý slib, že z českých duší vymýtí kacířství. Všechny rožmberské fary obsadila katolickými duchovními, sepisuje listy proti kacířům a narušitelům církve svaté. „Té nudy na Krumlově!“ hrozí se její švagr Petr Vok,</i>

<p><i>houšť katolickým váhavcům. (...) „Té nudy na Krumlově,“ směje se Petr Vok, když mu donášejí co a jak v rodném sídle. „Náš moudrý bratr Vilém je zcela ve vleku katolického vkusu té mladé Španělky. A je přece zatroleně pěkná...“ (...) Bechyně byla prosycena milostnými hrami rozdychtěných smyslů, básníci, malíři, zpěváci a hudeci jsou vítáni. Krumlov je bohobojný, jeho dny začínají a končí modlitbami. (...) Mladé ženy mají zachránit mocný panský rod. Kateřina Ludanická se propadá v rozkošnickém náručí Petra Voka a Polyxena z Pernštejna leží ztuhlá v manželském loži pana vladaře. Obě myslí na syny. Obě myslí na lásku. Kateřinka s toužením, Polyxena s hrůzou.³⁴⁹</i></p>	<p><i>vladař na Bechyni. „Náš moudrý bratr Vilém je zcela ve vleku katolického vkusu té mladé Španělky. Což o to je zatroleně pěkná, stála by za hřích...“ Bechyně žije bujným rozkošnickým životem, všechno tam dýchá milostnými hrami, něžnými verši a líbeznými písněmi o lásce a milování. Krumlov je bohobojný, jeho dny začínají a končí zbožnými modlitbami. Mladé ženy mají zachránit vymírající panský rod. Kateřina z Ludanic se propadá ve zkušeném náručí Petra Voka, Polyxena z Pernštejna leží ztuhlá v manželském loži Viléma z Rožmberka. Obě myslí na syny. Kateřina s rozechvělou touhou, Polyxena s trpkostí a smutkem v rozbolavěné duši.³⁵⁰</i></p>
--	---

Na těchto poměrně rozsáhlých ukázkách je patrný způsob, kterým Beránková s původním textem pracuje. Ani pasáž o rekatolizačních snaze Polyxeny není zcela původní, pochází také z díla Bonhardové, pouze se nachází jinde, než zbytek citovaného textu. Bonhardová konkrétně uvádí, že Polyxena „(...) učinila svatý slib, že z českých duší vymytí kacířství.“³⁵¹ V knize *Konec hodokvasu* tato pasáž tvoří téměř jednu samostatnou stranu textu. Zajímavé je, že Beránková využila pasáž cizího textu, který není v naprostém souladu s jejím pojetím postavy Polyxeny. Beránková, pravděpodobně opět na základě *Žen české renesance*, uvádí, že mezi Polyxenou a Vilémem z Rožmberka vůbec nedošlo k pohlavnímu styku. Tato autorčina interpretace pravděpodobně pramení z nepochopení formulace „za pět a půl roku manželství se nesblížili fyzicky.“³⁵² Dochází zde tedy nejen k odchýlení od Janáčka, ale také od původní myšlenky, kterou do závěru ukázky Bonhardová vložila. Není to ovšem jediný příklad,

³⁴⁹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 42nn.

³⁵⁰ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.

³⁵¹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 55.

³⁵² J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 65.; Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.

kdy Beránková z díla Bonhardové čerpá, v ostatních případech se ale jedná spíše o jednotlivé informace než o celé pasáže.³⁵³

E. ZÍTEK, <i>Pomsta. Díl 2.</i>	Z. BERÁNKOVÁ, <i>Konec hodokvasu.</i>
<p>„Kupředu, vzácní pánové,“ zvolal po německu. „Neplytvejme slovy, jež nikdy nebyly pravým prostředkem přemoci umíněnost.“ „Kupředu!“ opakoval Oldřich Vchynský. „Ted' není doba příhodná, říkati si dvornosti.“ „Kupředu!“ zvolali ostatní postoupivše vpřed. Polyxena vidouc úmysl útočníků proniknouti i proti její vůli dále do příbytku, kdež dle jejich domněni ukryti byli zraněný Slavata a Martinic, postavila se před vchod, který spojoval síň s ostatními místnostmi a zakryt byl těžkou portierou z červeného brokátu. Stojíc rukama rozepjatými zvolala: „Zapřísahám vás, ani o krok dále.“ (...) Útočníci zastavili se před vrozenou vznešeností ženy, jež byla provázena též vznešeností odvahy. Bezradně pohlíželi na svého vůdce Thurna, čekajíce od něho pokyn, jak se mají zachovati. Thurn pochopil vážnost chvíle a pravil: „Vznešená paní, ukládáte svým odporem těžkou zkoušku naší rozvaze nutíc ji, aby se rozhodla buď porušiti povinnou úctu k vám, neb zraditi čest vlastní.“ Paní Polyxena se ani nepohnula. S hlavou hrdě vztyčenou, s rozepjatýma rukama a planoucími zraky pohlížela na útočníky, čekajíc odhodlaně, co učiní. (...)</p>	<p>Colona z Felsu mu duchapřítomně přispěchal na pomoc. „Přišli jsme, urozená paní kněžno, za tím účelem, aby nám oba zpronevěřilci byli vydáni. Kupředu, pánové, neplytvejme slovy!“ „Kupředu!“ opakoval Oldřich Vchynský. „Ted' není čas na dvornosti.“ Polyxena udělala několik kroků a rázně se postavila před vchod zakrytý závěsem z červeného brokátu, který spojoval přijímací síň s ostatními místnostmi v domě. Hrdě vztyčila hlavu a odhodlaně rozpráhla paže. „Zapřísahám vás ani o krok dále!“ Všichni se zarazili a couvli, neschopni slova. Rozhostilo se takové ticho, že bylo slyšet bzukot mouchy na vzdálené okenní tabuli. „Vaše jasnosti nutíte nás, abychom buď porušili povinnou úctu k vám, nebo zradili vlastní čest.“ Polyxena stojí dál s rozpráženými pažemi odhodlaná, neústupná. „Jen se neostýchejte, pánové. Jsem jenom slabá žena a vás je celý tucet a vede vás slavný válečník hrabě Thurn.“ Tato slova muže odzbrojila. Thurn jako by se teprve nyní do všech důsledků rozpomenul na svůj pobyt zde v paláci při vpádu Pasovských. I tehdy se vydávala velkému nebezpečí i tehdy riskovala... Kvůli němu, protestantovi,</p>

³⁵³ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 139nn.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 154n. V obou případech je zde popsán vstup Marie Manrique de Lara do kláštera.

<p>„Dáváme se na útěk před vaší neústupností, hraběnkó. Vzdáváme se pro okamžik svého práva, jež nechcete uznat dobrovolně a jehož uznání my nechceme vynucovati násilím.“ (...) „Pojďte, pánové, sneseme snadněji výtku, že jsme oproti ženě byli slabochy, nežli výtku, že jsme se nezachovali jako šlechtici.“³⁵⁴</p>	<p>příslušníku nepřátelského tábora. Uklonil se paní domu. „Dáváme se na ústup před vaší neústupností, urozená kněžno. Nehodláme si své právo vynucovat násilím.“ Obrátil se k svým společníkům. „Pojďme pánové, sneseme raději výtku, že jsme byli vůči ženě slabochy, než že jsme se nezachovali jako šlechtici.“³⁵⁵</p>
---	---

Opět velmi rozsáhlé ukázky představují využití dalšího beletristického díla v *Konci hodokvasu*, tentokrát *Pomsty* Emanuela Zítka. Nutno zdůraznit, že se jedná o výrazné zestručnění několikastránkové pasáže z *Pomsty*. Beránková zde opět přejímá jak myšlenku textu, tak i konkrétní formulace, v některých případech pouze aktualizuje zastaralejší jazykové tvary.

Romány *Konec hodokvasu* a *Marné návraty Zory* Beránkové představují zachycení osudů poměrně široké škály postav. Pokud se zde jen v souvislosti s Polyxenou podařilo identifikovat čtyři problematicky přejaté pasáže z jiných děl, je třeba si položit otázku, jak by po bližším prozkoumání obstál zbytek knihy. Beránková za *Konec hodokvasu* přitom v roce 2005 obdržela cenu Františka Langera, s ní spojenou finanční odměnu a byla též příznivě kriticky hodnocena. „*Literární historik Jiří Holý charakterizoval oceněný rukopis jako živý, barvitý, s autenticitou a zajímavým dějem.*“³⁵⁶ Živá a barvitá tato kniha beze sporu je, autentická, jak je patrné ze zde uvedených ukázek, bohužel nikoli.

<p>J. BAUER, <i>Ve stínu pětileté růže.</i></p>	<p>A. BŘEZINOVÁ, <i>Poslední láska Petra Voka.</i></p>
<p><i>Pod oltářem klečeli nejvyšší purkrabí pražský Vilém z Rožmberka a po jeho boku teprve dvacetiletá panna Polyxena z Pernštejna. (...) Mladičká Polyxena měla bílé, četnými drahokamy a zlatými nitěmi</i></p>	<p><i>Dvě hlavní postavy toho dne, nejvyšší purkrabí pražský pan Vilém a teprve dvacetiletá panna Polyxena, klečeli vedle sebe před oltářem. (...) Mladičká Polyxena měla bílé, četnými drahokamy a zlatými</i></p>

³⁵⁴ E. ZÍTEK, *Pomsta. Díl II*, s. 108nn.

³⁵⁵ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 315n.

³⁵⁶ MF DNES, *Langerovu cenu má rudolfínský román*, [online], 2005 [citováno dne: 13. 3. 2024]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/langerovu-cenu-ma-rudolfinsky-roman.A050318_202109_literatura_kot.

<p><i>pošité šaty, vyztužený živůtek podle poslední španělské módy, který ještě více zdůrazňoval její štíhlou postavu, a rovněž vysoký krajkový límec kolem krku. Pečlivě sčesané černé vlasy zakrýval perlami zdobený bílý čepeček. Zatímco Vilém byl doslova ztělesněním důstojnosti skutečného velmože, jeho nehnutá tvář vyjadřovala vznešenost a moudrost, Polyxena představovala obraz dokonalého mládí, uchvacující krásy a svěžesti. Oba, ženich i nevěsta, doslova strnuli se sepjatýma rukama očima obrácenýma k svícemi ozářenému a bohatými bílými a zlatými drapériemi nazdobenému hlavnímu oltáři. Vypadali doslova jako kamenné sousoší vytesané některým mimořádně zručným mistrem sochařem a usazené sem, do katedrály jež je doslova srdcem a středem tohoto království. Dav na ně užasle a s nelíčeným pohnutím hleděl a všichni přítomni si byli vědomi, že jsou účastni svatby roku, veliké události, při níž se spojují dva nejvýznamnější a nejstarobylejší české rody - Rožmberkové a Pernštejnové.³⁵⁷</i></p>	<p><i>nitěmi pošité šaty, vyztužený živůtek podle poslední španělské módy, který ještě více zdůrazňoval její štíhlou postavu, a rovněž vysoký krajkový límec kolem krku. Pečlivě sčesané černé vlasy zakrýval perlami zdobený bílý čepeček. Zatímco Vilém byl doslova ztělesněním důstojnosti skutečného velmože, jeho nehnutá tvář vyjadřovala vznešenost a moudrost, Polyxena představovala obraz dokonalého mládí, uchvacující krásy a svěžesti. Oba, ženich i nevěsta, doslova strnuli se sepjatýma rukama očima obrácenýma k svícemi ozářenému a bohatými bílými a zlatými drapériemi nazdobenému hlavnímu oltáři. Vypadali doslova jako kamenné sousoší vytesané některým mimořádně zručným mistrem sochařem a usazené sem, do katedrály jež je doslova srdcem a středem tohoto království. Dav na ně užasle hleděl a všichni přítomni si byli vědomi, že jsou účastní vskutku mimořádné události, při níž se spojí dva nejvýznamnější a nejstarobylejší české rody - Rožmberkové a Pernštejnové.³⁵⁸</i></p>
---	---

Poslední zde uvedené porovnání dvou ukázek je zajímavé hned z několika důvodů. Jedná se o nejdelší příklad shodujících se textů, který je zde uveden. Rozdílná je pouze první věta ukázek, zbytek je zcela identický. Překvapivé je, že obě díla vydalo nakladatelství Moba.

Dalším příkladem, kdy autoři beletristických děl čerpají z knih svých předchůdců, je opakování jednotlivých motivů v příběhu. Tento postup je nejvíce patrný v románu *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic* Jiřího Hanibala, který využívá četných motivů, které v *Konci*

³⁵⁷ J. BAUER, *Ve stínu pětilisté růže*, s. 109.

³⁵⁸ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 143.

hodokvasu použila již Zora Beránková. Hovoříme zde o těch částech příběhu, které lze považovat za původní autorčinu tvorbu. Nutno říci, že zároveň jedná o pasáže, které nejen, že nečerpají z žádných pramenů či odborné literatury, ale mohou s nimi být v přímém rozporu. Hanibal pouze slepě nenásleduje text Beránkové, ale v případě využití konkrétní situace pozmění okolnosti a případně i některé jednající osoby, motiv však zůstává. V jeho díle se tak na základě Beránkové objeví například Polyxenin milenecký poměr v době prvního vdovství³⁵⁹ nebo znásilnění,³⁶⁰ nemanželské těhotenství³⁶¹ a potrat.³⁶²

V této kapitole jsme se pokusili ukázat, jak autoři beletristických děl, ve kterých se postava Polyxeny vyskytuje, pracují se získáváním informací o jejím životě. Beletristé se inspirovali nejen odbornou literaturou, ale v některých případech i prameny nebo jinými beletristickými díly. Stále se nicméně pohybujeme pouze na poli pouhých příkladů, jedná se spíše o sondu do této problematiky. Komplexnější a systematičtější zpracování tohoto tématu by vyžadovalo časově a rozsahově náročnější výzkum, než jaký je možno provést při tvorbě tohoto typu práce.

6.3. Odchylky od historického bádání

Doposud jsme věnovali pozornost možné inspiraci beletristických děl moderní historiografií. V několika případech bylo možné odhalit pouze obsahové shody, které se ale z různých důvodů nedaly přímo nazvat inspiracemi. Jednalo se například o podobné vyznění některých částí díla Niny Bonhardové a mnohem později bádajícího Pavla Marka. Nyní se v krátkosti zaměříme naopak na výrazné odchylky od historiografických prací, které se v beletrii objevují. Naším cílem není napravovat chyby, kterých se beletristé dopustili, ale upozornit na způsoby a možné důvody zkreslení historického poznání.

Žádný z autorů beletristických děl, ve kterých postava Polyxeny z Lobkovic vystupuje, neměl k dispozici rozsáhlejší historiografické práce, jež by se její osobností podrobně zabývaly. Většina moderních beletristů čerpala z *Žen české renesance*, ve kterých je Polyxenin osud popisován poměrně stručně. Literární tvůrci tak měli načrtnutou základní osu jejího života, která stále skýtala dostatek prostoru pro vyplnění fikcí. Dalo by se tedy s trochou optimismu

³⁵⁹ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 123.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 182.

³⁶⁰ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 163.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 83.

³⁶¹ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 174.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 219.

³⁶² Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 175nn.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 223.

očekávat, že se alespoň někteří beletristé budou držet skutečných událostí a vlastním přínosem vyplní obzvlášť hluchá místa, která nejsou v historiografii zpracována. Opak je ovšem pravdou. Pravděpodobně motivováni větší dramaturgií příběhu se od historického bádání nejen odchylují, v některých případech by bylo přesnější uvést, že ho vysloveně popírají. Tyto odchylky jsou různého druhu. Někteří literáti sice záměrně upraví některé známé okolnosti, ale i přes to celkový obraz Polyxeny příliš nemění.³⁶³ Jiní naopak příběh přikrášlí nebo dokonce zcela pozmění takovým způsobem, že se pohled na Polyxenu otřepe v základech. Právě k poslednímu uvedenému typu odchýlení od historiografického bádání zde bude uvedeno několik příkladů. Nutno podotknout, že toto fabulování až na výjimky neplyne z neznalosti, děj je jimi pozměňován zcela úmyslně.

Nejvýraznějším z nich je vyobrazení Polyxeny jako milenky. Literáti se zřejmě nemohli smířit s představou mladé manželky starého nemocného muže nebo počestné vdovy. Je také pravděpodobné, že se tím snažili vytvořit čtenářsky zajímavější příběh. Ať už byla jejich motivace jakákoli, do rolí Polyxeniných milenců pasovali převážně známější osobnosti předbělohorské doby, ani v jednom případě se nejedná o postavu fiktivní. Její poměr s Petrem Vokem byl ostatně již zmíněn výše. Po smrti Viléma z Rožmberka ji k němu pobízí krumlovští jezuité ze strachu, aby jim novým rožmberským vládařem – nekatolíkem nebyla uzavřena kolej.³⁶⁴ Jaký obraz to o Polyxeně utváří, je naprosto zřejmé. Motiv určitého, ale nenaplněného, zájmu Petra Voka o Polyxenu je přitom možno nalézt napříč beletristickými díly vícekrát.³⁶⁵ Dalším zde již uvedeným příkladem byl milenecký vztah s Edwardem Kelleym, který ovšem v obou případech proběhne ještě za Vilémova života.³⁶⁶ Obzvláště bizarní je Polyxenin poměr s Jindřichem Matyášem Thurnem, který naváže během svého dlouhého vdovství. O celé situaci je navíc informována i Polyxenina matka Marie Manrique de Lara, která celou věc posvětila a dceři věnuje „*dryák proti početi*.“³⁶⁷ Velmi podobným způsobem je popsán i další Polyxenin milostný vztah, tentokrát s Georgem Martiniem von Baldhofenem.³⁶⁸ Na téma nemanželských vztahů je ve dvou novějších dílech navázáno motivem nemanželského těhotenství a následně provedeného potratu, a to v době, kdy se již schyluje k Polyxenině svatbě se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic.³⁶⁹ Jednou se jedná o následek vztahu s Baldhofenem, ve

³⁶³ Např. F. MAREK, *Alchymista*.

³⁶⁴ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 172–184.

³⁶⁵ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 111.

³⁶⁶ F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 33, 93.; J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel*, s. 64nn.

³⁶⁷ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 123.

³⁶⁸ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 182.

³⁶⁹ *Tamtéž*, s. 219–223.; Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 174–177.

druhém případě o důsledek ne zcela konsenzuálního styku Polyxeny se španělským vyslancem Guillénem de San Clemente.³⁷⁰ Tato absurdní zápletka z pera Zory Beránkové se pravděpodobně Jiřímu Hanibalovi zalíbila natolik, že se Polyxena stala obětí sexuálního násilí i v jeho díle,³⁷¹ tentokrát již v celé věci naštěstí San Clemente nefiguroval. Motiv mileneckého vztahu Polyxeny se objeví ještě v knize *Strážci Ďáblovy bible*,³⁷² což nebylo do výčtu výše zahrnuto z důvodu, že se na konci díla čtenář dozví, že se celou dobu nejednalo o Polyxenu, ale o její fiktivní dvojče Kassandru.³⁷³

Od historického poznání se někteří autoři beletristických děl odchyľují i v případech, které mají pravděpodobně podtrhnout vidění Polyxeny jako nesmiřitelné katoličky. Typickým je v tomto ohledu vyobrazení její přítomnosti při staroměstské exekuci, které se v beletrii objeví dvakrát.³⁷⁴ V tomto duchu je jí zvláště v knihách Niny Bonhardové přisuzováno v podstatě veškeré rekatolizační působení na rožmberských panstvích.³⁷⁵

Existují i díla, která historické skutečnosti celkově v potaz příliš neberou a nedá se u nich tedy hovořit o jednotlivých odchylkách. Jedná se spíše o celkové odchýlení od historické reality. Jedná se například o knihu *Zaslíbené město. Zrození Golema*, na níž již bylo upozorněno výše. Vzhledem k chybám, kterých se autor dopustil, lze předpokládat, že o Polyxeně mnoho znalostí neměl. Pokud by jimi disponoval, pravděpodobně by nehovořil o čtyřicetileté Polyxeně z Rožmberka, která má navíc typicky rožmberské rysy.³⁷⁶ Historické skutečnosti nerespektují ani díla *Strážci Ďáblovy bible* a *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, v obou případech se ale pravděpodobně jedná o autorský záměr.

³⁷⁰ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 163.

³⁷¹ J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 83.

³⁷² R. DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible*, s. 52nn.

³⁷³ *Tamtéž*, s. 494.

³⁷⁴ V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 184.; Z. WINTER, *Mistr Campanus*, s. 216.

³⁷⁵ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 16, 114.

³⁷⁶ K. ŠTORKÁN, *Zaslíbené město. Zrození Golema*, s. 59–63.

7. Podoby obrazu Polyxeny z Lobkovic v beletristické literatuře

Zatímco historiografický obraz Polyxeny z Lobkovic je z velké části jednotný, beletristický obraz je o mnoho složitější. Jak již bylo patrné v některých předchozích kapitolách, spisovatelé se nejednou odchylují nejen od historiografických prací, ale na protichůdné informace o osobnosti Polyxeny lze narazit i v jejich dílech. Je tedy daleko obtížnější nalézt témata, která autoři akcentují. Téměř žádné z témat se neobjevuje napříč všemi beletristickými díly. Nelze je ani zcela chronologicky seřadit nebo je přiřadit pouze k jednomu údobí Polyxenina života, protože se v jednotlivých románech mohou objevovat v různých souvislostech. Krásná literatura je navíc oproti historiografickým dílům logicky méně informačně bohatá.

Témata, která tato kapitola zpracovává, nebudou vzhledem k výše popsaným důvodům seřazena striktně chronologicky. Ta, která lze jednoznačně zařadit do určité etapy života Polyxeny, budou nicméně časovou posloupnost respektovat. Nejedná se zdaleka o všechna témata, která se v beletrii v souvislosti s postavou Polyxeny objevují. Vzhledem k poměrně širokému záběru těchto děl by to šlo uskutečnit jen velmi těžko. Zaměříme se primárně na ta témata, která se nejčastěji opakují a jsou nejvýraznější. Ani ona však nemusí být zcela jednotná, což zde bude též zpracováno.

7.1. Témata zdůrazňovaná v beletrii

7.1.1. Pernštejnská dcera

Dětství Polyxeny z Lobkovic není v beletristické literatuře příliš zpracováno. Nejmladší se objevuje jako patnáctiletá na hostině k příležitosti svatby Viléma z Rožmberka s Annou Marií Bádenskou. I přes svůj relativně nízký věk zde vystupuje jako sebevědomá mladá dáma, která si je vědoma svého postavení.³⁷⁷ Obecně lze říci, že až na výjimky³⁷⁸ Polyxena v beletristických dílech vystupuje poprvé teprve po smrti Vratislava z Pernštejna. Ten sám se v interakci se svou dcerou objevuje pouze v jednom díle, a to navíc velice krátce.³⁷⁹ Hlavní

³⁷⁷ N. BONHARDOVÁ, *Selský mor*, s. 367nn.

³⁷⁸ *Tamtéž.*; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 9nn.

³⁷⁹ J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 9nn.

zájem je tedy věnován době, kdy je třeba pro Polyxenu a její neprovdané sestry sehnat ženichy. Ani prohlubující se ekonomické problémy Pernštejnů nezůstávají v beletrii opomenuty.³⁸⁰ Připomínán je také její původ, ať už v souvislosti s Pernštejnny jakožto starým českým rodem,³⁸¹ nebo se španělskými kořeny.³⁸²

7.1.2. Hospodářka

Polyxena se v beletrii objevuje také jako postava, které není lhostejná ekonomická situace a která dokáže samostatně nakládat s majetkem. Na rozdíl od historiografů jí beletristé tyto vlastnosti nepřičítají v souvislosti s majetkem lobkovickým, nýbrž s majetkem pernštejnským. Polyxena se tak v některých dílech po smrti Vratislava z Pernštejna ujímá vůdčího postavení mezi novou generací Pernštejnů a samostatně se snaží odvrátit další zhoršování ekonomické situace rodiny.³⁸³ Na jejich bedrech leží „*uchovat zářivý štít, čest a jméno rodu.*“³⁸⁴ Je jedinou z rodiny, kdo si plně uvědomí, jak moc jsou pernštejnské finance vyčerpány, při pokusu o řešení této krize se dokonce dostane do sporů s matkou, když se jí snaží přesvědčit, že by se měli uskromnit.³⁸⁵ Polyxeniným hospodářským a konfiskačním aktivitám v době manželství se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic beletristé pozornost příliš nevěnují.³⁸⁶

7.1.3. Nevěsta

Vyobrazení Polyxeny jako nevěsty je možná nejčastější, se kterým se čtenář beletrie může setkat. Spíše než sňatkový potenciál je kladen důraz obecně na její první sňatek.³⁸⁷ Bez výjimky je v krásné literatuře vnímán jako sňatek z rozumu, do kterého Polyxena vstupuje více či méně dobrovolně. Někdy hořekuje nad budoucím svazkem z důvodu, že Vilém z Rožmberka

³⁸⁰ O finančních problémech rodiny po smrti Vratislava z Pernštejna pojednávají zejm. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 19n.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 145nn.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 24n.

³⁸¹ Např. J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 185.; E. ZÍTEK, *Pomsta. Díl II*, s. 102.

³⁸² Např. F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 49.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.; J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 185.

³⁸³ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 146nn.

³⁸⁴ *Tamtéž*, s. 145.

³⁸⁵ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 22.

³⁸⁶ Pobělohorskými konfiskacemi se zabývá např. Z. BERÁNKOVÁ, *Marné návraty*, s. 188.

³⁸⁷ Sňatkovým potenciálem se zabývá např. J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 18.

„*má pleš, je starý a tlustý*“,³⁸⁸ jindy budoucí sňatek naopak sama iniciuje.³⁸⁹ Častěji opakovaným je i motiv obětování se pro Pernštejny,³⁹⁰ spojení dvou důležitých katolických rodů³⁹¹ v zemi a povznesení Polyxeny na první dámu království. Jak jsme mohli vidět v předchozích kapitolách, svatba Viléma z Rožmberka s Polyxenou je pravděpodobně nejhojněji vyobrazovaným okamžikem života Polyxeny. Někteří autoři beletristických děl v souvislosti se svatbou kladou důraz nejen na potřebu získat rožmberského dědice,³⁹² jehož má Vilémovi sňatek s Polyxenou zajistit, ale i otázka fyzického sblížení,³⁹³ či spíše nesblížení obou manželů.³⁹⁴

7.1.4. Mladá manželka starého nemocného muže

Vzhledem k množství beletristické literatury zaměřené na Rožmberky, v níž Polyxena jako literární postava vystupuje, je její první manželství v těchto dílech poměrně široce zpracované. Polyxena je v nich popisována dvěma způsoby, jež si do značné míry odporují.

Můžeme se setkat s Polyxenou přísně upjatou a hluboce nábožensky zanícenou důstojnou rožmberskou vladařkou, která se snaží buď sama,³⁹⁵ nebo přes svého manžela³⁹⁶ činit vše ve prospěch církve svaté. Na rožmberských panstvích tak osobně dohlíží na rekatolizaci poddaných, někdy se nevyhýbá se ani užití hrdelních trestů.³⁹⁷ Blízké styky má i se španělským vyslancem, jezuitou i dalšími církevními představiteli.³⁹⁸ Je „*uměřená, chladná, rozumářská – vzdálená a uzavřená*.“³⁹⁹

Druhý popis Polyxeny má s předchozím pramálo společného. Rožmberskou paní nalézáme v neuspokojivém manželství se starým nemocným mužem, z jehož pokladnice jsou placeny účty za její zábavu, šaty a šperky.⁴⁰⁰ Někdy se můžeme setkat s Polyxenou natolik

³⁸⁸ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 33.

³⁸⁹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 151.

³⁹⁰ *Tamtéž*, s. 155.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 59.; V. KAPLICKÝ, *Život alchymistův*, s. 115.

³⁹¹ Např. J. BAUER, *Ve stínu pětileté růže*, s. 75.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 143.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 36.

³⁹² Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 15.; J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*, s. 194.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, s. 35.

³⁹³ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 44n.

³⁹⁴ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 69.

³⁹⁵ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 16.

³⁹⁶ *Tamtéž*, s. 58.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.

³⁹⁷ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 65.

³⁹⁸ Např. *Tamtéž*, s. 47.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 165.

³⁹⁹ F. MAREK, *Alchymista*, s. 173.

⁴⁰⁰ Např. A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 167.; E. ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, s. 36.

znuděnou manželským životem, že se rozhodne vyhledávat milostná dobrodružství mimo manželství. „*Z nudy si hraje, klame muže i milence...*“⁴⁰¹ Je také pyšná, ješitná a sobecká,⁴⁰² „*svůdná a frivolní.*“⁴⁰³ V jednom případě je tato její pověst dokonce veřejným tajemstvím, protože „*prozluklé historie se o ní vypravují.*“⁴⁰⁴ Tyto její vlastnosti bývají přičítány obzvláště španělskému původu.⁴⁰⁵

7.1.5. Veselá vdova

Po smrti Viléma z Rožmberka Polyxena po manželovi jednou příliš netruchlila, zažívala spíše nejistotu z budoucího postavení,⁴⁰⁶ jindy byl její smutek nad ztrátou vlídného ochránce skutečný.⁴⁰⁷ Na pohřbu předvedla očekávanou podívanou,⁴⁰⁸ v soukromí se ale zabývala jinými myšlenkami. Po vypořádání majetku, které jí přivedlo určitou nezávislost,⁴⁰⁹ i nadále se účastnila společenského života v pernštejnském domě.⁴¹⁰ Někteří beletristé se, jak jsme již mohli vidět v předchozí kapitole, však nedokázali smířit s Polyxeniným dlouhým vdovstvím. Ve dvou případech si Polyxena místo hledání výhodného sňatku našla raději milence.⁴¹¹ Tato informace navíc nezůstala utajena ani před jejím nejbližším okolím.⁴¹² Zajímavé je, že je v těchto dílech i přes to dávana do určitého kontrastu se svou švagrovou Marií Manrique mladší⁴¹³ – pravděpodobně proto, že ta měla milenců více. V obou případech naváže milostný vztah s muži, které by si z různých důvodů nemohla vzít.⁴¹⁴ Poměr vždy ukončí v době, kdy se rozhodne pro uzavření dalšího sňatku.⁴¹⁵ Jednou se její mimomanželský vztah neobejde bez následků,⁴¹⁶ jak již bylo blíže rozebráno výše. Na možnost provdat se za Lobkovice ji

⁴⁰¹ F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 93.

⁴⁰² Zejm. J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel*, s. 20–23.

⁴⁰³ *Tamtéž*, s. 127.

⁴⁰⁴ *Tamtéž*, s. 33.

⁴⁰⁵ Např. *Tamtéž*.

⁴⁰⁶ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 168.

⁴⁰⁷ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 109n.

⁴⁰⁸ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 75n.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 165.

⁴⁰⁹ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 76.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 165.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 180.

⁴¹⁰ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 121.

⁴¹¹ *Tamtéž*, s. 123.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 182.

⁴¹² Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 123.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 183n.

⁴¹³ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 175; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 170.

⁴¹⁴ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 122n; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 214.

⁴¹⁵ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 122n; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 162.

⁴¹⁶ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 223.

upozorňuje zejména okolí.⁴¹⁷ Ve dvou případech je iniciativa přisouzena Polyxeně,⁴¹⁸ Zdeněk Vojtěch se do ženění příliš nehrne. Jindy Lobkovic zahoří k rožmberské vdově láskou,⁴¹⁹ zatímco ona déle váhá, než začne náklonnost mladšího muže oplácet.⁴²⁰

7.1.6. Emancipovaná žena a politička

Pokud existuje téma, které je zastoupeno prakticky ve všech beletristických dílech, kde se Polyxena jako literární postava objevuje, je to bezesporu její vyobrazení jako emancipované ženy, která je schopna samostatného jednání a není zastíněna jednáním mužů.⁴²¹ Po smrti svého otce, Vratislava z Pernštejna, dokáže sama nakládat s rodinným majetkem.⁴²² Navíc již v době manželství s Vilémem z Rožmberka se účastní jednání na Krumlově,⁴²³ samostatně také zasahuje do náboženských poměrů na rožmberských panstvích.⁴²⁴ Katolické působení Polyxeny, které s emancipací taktéž souvisí, bude samostatně popsáno níže. Někteří autoři konstatují, že má vlastnosti, které jsou běžné spíše u mužů. Čtenář se tak například dozví, že „*má mozek vznícený myšlenkou – možná i duše jí hoří. Ale měla by být muž.*“⁴²⁵ Tato „*zmužilá paní*“⁴²⁶ touží „*zmocnit se všeho, což je až dosud vyhrazeno jen mužům.*“⁴²⁷

Polyxena nestojí stranou ani co se politického dění týče, udržuje blízké vztahy s představiteli církve a představiteli španělské strany.⁴²⁸ Společně s nimi se snaží například ovlivnit nejen otázku rožmberského dědictví,⁴²⁹ ale zasahovat i do politického dění v království.⁴³⁰ Její politické aktivity neustávají ani po sňatku se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic, který si dobře uvědomuje intelektuální kvality své ženy a vysílá ji získávat potřebné informace. Polyxena je velmi dobře schopná je pomocí ženských zbraní vyzvědět.

⁴¹⁷ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 140.

⁴¹⁸ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 205nn.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 162.

⁴¹⁹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 260n.

⁴²⁰ *Tamtéž*, s. 426–429.

⁴²¹ Např. J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 27; K. ŠTORKÁN, *Zaslíbené město. Zrození Golema*, s. 59–63.

⁴²² N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 146nn.

⁴²³ *Tamtéž*, s. 42.; Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 71.

⁴²⁴ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 16, 114.

⁴²⁵ F. MAREK, *Alchymista*, s. 175.

⁴²⁶ L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl I*, s. 171.

⁴²⁷ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 170.

⁴²⁸ Např. *Tamtéž*, s. 47.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 165.

⁴²⁹ N. BONHARDOVÁ, *Hodina závratí*, s. 133.

⁴³⁰ Např. TÁŽ, *Polyxena*, s. 255–261.

K získávání těchto informací jí také napomáhá její postavení ve společnosti.⁴³¹ Je ženou, která „dobře ví, co dělá, dovede se včas dovtípit, má jemný politický čich.“⁴³² Je také všeobecně uznávanou společensky významnou osobou, která je navíc vzdělaná a inteligentní.⁴³³

7.1.7. Katolička

Dalším výrazným tématem, které se týká Polyxeny z Lobkovic, je její katolicismus. I ten má v různých beletristických dílech různou intenzitu a podobu, zde se blíže zaměříme na dvě nejvýraznější. Polyxena je buď katoličkou zcela nesmířitelnou, která „po matce zdělila vysokého ducha a španělskou horlivost pro víru katolickou“⁴³⁴ a „hedvábnou rukavicí a krutou rukou nutí poddané do víry pod jednou,“⁴³⁵ nekatolíkům škodí i dalšími způsoby, například jim odjímá kostely.⁴³⁶ Právě v náboženských záležitostech navíc působí i na svého prvního manžela.⁴³⁷ Ve dvou případech ji autoři beletristických děl dokonce nechají sledovat staroměstskou exekuci.⁴³⁸ V pomoci církvi neváhá jít ani tak daleko, že kvůli krumlovským jezuitům naváže milostný poměr s Petrem Vokem.⁴³⁹ Jindy je naopak ve věcech vyznání velice umírněná a smířlivá⁴⁴⁰, zdůrazňuje například, že se konfesijní spory doposud vždy řešily kompromisy.⁴⁴¹ Udržuje řadu styků s nekatolíky, počínaje s Karlem ze Žerotína⁴⁴² a Petrem Vokem,⁴⁴³ ovšem tentokrát ve vsí počestnosti, konče jejími fiktivními milenci, z nichž ani jeden nebyl katolík. Náboženskou smířlivost projeví také, když po porážce stavovského povstání ukryje dceru Jindřicha Matyáše Thurna.⁴⁴⁴

⁴³¹ TÁŽ, *Hodina závratí*, s. 38–44.

⁴³² J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 219.

⁴³³ Např. J. BAUER, *Ve stínu pětileté růže*, s. 81.; Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.

⁴³⁴ J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 185.

⁴³⁵ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 268.

⁴³⁶ F. ČEČETKA, *Národ, Díl I*, s. 178.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 103n.

⁴³⁷ *Tamtéž*, s. 58.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.

⁴³⁸ V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 184.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 216.

⁴³⁹ A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 172–175, 182nn.

⁴⁴⁰ Např. J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 122n.; V. PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, s. 18.

⁴⁴¹ J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 123.

⁴⁴² *Tamtéž*, s. 72.

⁴⁴³ Např. *Tamtéž*, s. 171.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 223.

⁴⁴⁴ V. PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, s. 12.

7.1.8. Matka pokračovatele rodu

Zásadní role je Polyxeně v beletristické literatuře přičítána v otázce dědiců. Jejím základním úkolem v manželství s Rožmberkem je zajistit pokračování rodu. Potřeba dědice je jedním ze zásadních motivů Viléma z Rožmberka k uzavření čtvrtého sňatku s Polyxenou, již „byl prorokován slavný syn.“⁴⁴⁵ „Mladé ženy mají zachránit mocný panský rod.“⁴⁴⁶ Ani Polyxena mu však „nedala potomka a to bylo jediné, co po ní Vilém žádal.“⁴⁴⁷ Většina beletristických autorů nicméně předpokládá, že chybu v tomto ohledu nemá cenu přičítat Polyxeně. Vilém z Rožmberka neváhá využít pomoci alchymistů, kteří mu mají na stará kolena k dědicovi dopomoci.⁴⁴⁸ Jednou je jejich snaha úspěšná, Polyxena však potratí.⁴⁴⁹ Jiní autoři si absenci potomka vysvětlují Vilémovou úplnou impotencí, jejíž následkem se manželé fyzicky nesblíží.⁴⁵⁰ Ani ve druhém Polyxenině manželství však potomek dlouhou dobu nepřichází, což je v jednom dvou případech dáno do souvislosti s provedeným potratem nebo užíváním jakéhosi přípravku proti početí.⁴⁵¹ Lobkovičtí manželé se ale po dlouhém čekání syna přeci jen dočkají.⁴⁵² Polyxena tak „u Rožmberků a Lobkoviců rozhodla o bytí a nebytí dalšího života.“⁴⁵³

7.1.9. Ochránitelka a přímluvkyně

Postava Polyxeny z Lobkovic několikrát neváhá poskytnout pomoc a ochranu potřebným – a to bez ohledu na konfesi. Při vpádu pasovského vojska do Prahy poskytne úkryt zraněnému Jindřichu Matyáši Thurnovi,⁴⁵⁴ po defenestraci pomůže Slavatovi a Martinicovi nalézt v Pernštejnském paláci útočiště.⁴⁵⁵ Poté, co do paláce dorazí vzbouření stavové, se jim neváhá postavit a setrvale odmítá defenestrované vydat, někdy i za cenu vlastního fyzického ohrožení. Neváhá přitom Thurnovi připomenout události roku 1611.⁴⁵⁶ V jednu případě

⁴⁴⁵ N. BONHARDOVÁ, *Selský mor*, s. 358.

⁴⁴⁶ TÁŽ, *Polyxena*, s. 44. Obdobnou formulaci použila i Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.

⁴⁴⁷ J. ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská.*, s. 194.

⁴⁴⁸ J. BAUER, *Ve stínu pětileté růže*, s. 75n.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 173nn.

⁴⁴⁹ F. MAREK, *Alchymista*, s. 262.

⁴⁵⁰ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 50.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 69.

⁴⁵¹ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 181.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 69.

⁴⁵² Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 221.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 275.

⁴⁵³ N. BONHARDOVÁ, *Hodina závratí*, s. 132.

⁴⁵⁴ J. SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, s. 354, 402n.

⁴⁵⁵ L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl I*, s. 170–176.; J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 329–333.;

A. VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, s. 77n.; E. ZÍTEK, *Pomsta*, s. 101–110.

⁴⁵⁶ Např. L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl I*, s. 172n.; J. SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, s. 331.

poskytne, jak již bylo zmiňováno výše, úkryt Thurnově dceři.⁴⁵⁷ Kromě přímé pomoci se po porážce stavovského povstání také neváhá přimlouvav za širší množství osob, které ji a jejího manžela o přimluvu žádají,⁴⁵⁸ Polyxena se opakovaně přimlouvá i za Marii Magdalenu Trčkovou z Lípy.⁴⁵⁹

7.2. Fyzická podoba

Někteří autoři beletristických děl se v různé míře zaměřili i na fyzický popis postavy Polyxeny. Nejedná se však o zevrubné vyličení Polyxenina zevnějšku, informace o něm jsou spíše kusé. Celkový popis její podoby v beletrii takřka nelze nalézt, beletristé s většinou spokojí s pouhým zmíněním barvy vlasů, očí, popisem šatů či tělesné konstituce. Přesto, že minimálně ta část autorů beletristických děl, kteří čerpali z prvního vydání *Žen české renesance*, měli k dispozici Polyxenino malířské vyobrazení, jednalo se o černobílý tisk.⁴⁶⁰ O její podobě tak neměli ucelenou informaci, což se projevilo zejména nejednotností, případně zkreslením jednotlivých popisů.

V jednom se však beletristé shodnou. Polyxena z Lobkovic je podle nich krásná,⁴⁶¹ někdy dokonce natolik, že je „ženou oslnivé krásy“,⁴⁶² „nádherná panič“⁴⁶³ nebo dokonce „nejkrásnější žena v celé Svaté říši římské.“⁴⁶⁴ Jakmile však dojde na další popisování Polyxenina vzhledu, má čtenář možnost z různých děl nabýt informace, které se v některých případech vzájemně popírají. Polyxena se tak do jejich povědomí zapsala jednou jako nevysoká,⁴⁶⁵ jindy naopak jako vysoká a štíhlá.⁴⁶⁶ Její vlasy jsou obzvláště ve starší beletristické literatuře popisovány jako černé nebo tmavé,⁴⁶⁷ jindy ale mají „zlatý trpyt“,⁴⁶⁸ nebo jsou přímo

⁴⁵⁷ V. PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, s. 18.

⁴⁵⁸ Z. BERÁNKOVÁ, *Marné návraty*, s. 52.

⁴⁵⁹ V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 91n.

⁴⁶⁰ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1976. Barevné vyobrazení Polyxeny se objevuje až na přebalu vydání z roku 1996.

⁴⁶¹ J. BAUER, *Poslední slovo má ďábel*, s. 21.; Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 49.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 15.; A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 140.; F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 33.; R. DÜBELL, *Strážci Dáblovy bible*, s. 46.; J. HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 20.; V. KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, s. 89.; TÝŽ, *Život alchymistův*, s. 116.; V. KÖRNER, *Lékař umírajícího času*, s. 353.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 465.; E. ZÍTEK, *Pomsta. Díl II*, s. 102.

⁴⁶² E. ZÍTEK, *Pomsta. Díl II*, s. 102.

⁴⁶³ Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 465.

⁴⁶⁴ R. DÜBELL, *Strážci Dáblovy bible*, s. 46.

⁴⁶⁵ V. PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, s. 8.

⁴⁶⁶ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 49.; N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 260.

⁴⁶⁷ F. ČEČETKA, *Dobrodruh*, s. 58.; L. RELLSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl I*, s. 171.; Z. WINTER, *Mistr Kampanus*, s. 465.

⁴⁶⁸ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 447.

„zlaté,“⁴⁶⁹ případně „plavé.“⁴⁷⁰ V případě, že se beletristé neomezí pouze na popis Polyxeniných vlasů, následuje barva jejich očí. Ty jsou, shodně jako vlasy, někdy tmavé,⁴⁷¹ jindy například zelené.⁴⁷²

Jaká je tedy podoba Polyxeny v beletristické literatuře? Nejednotná. Beletristé zřejmě ve velké většině nedisponovali barevnou variantou obrazu Polyxeny, na druhou stranu i ti, kteří ho k dispozici mít mohli, se s ní nejednou rozcházejí

7.3. Vývoj pohledu na Polyxenu z Lobkovic

Jak bylo možné pozorovat již v předchozích kapitolách, pohled beletristické literatury na Polyxenu z Lobkovic rozhodně není jednotný. Během posledních více než sto padesáti let prošel několika výraznými proměnami. Literatura druhé poloviny 19. století a první poloviny století 20. pohlížela na Polyxenu až na výjimky⁴⁷³ vcelku neutrálně až pozitivně, ovšem je třeba poznamenat, že v těchto dílech není její zapojení do děje nikterak velké. Literární postava Polyxeny není tedy propracována natolik, abychom mohli celkový pohled na ni jednoznačně zhodnotit. Naopak v románech, kde vystupuje jako hlavní nebo výrazná postava, je postoj, který autoři k Polyxeně zaujali, daleko zřetelnější. Jsou to právě díla vydaná ve druhé polovině 20. století a v prvních dvou desetiletích 21. století, u nichž lze většinou jednoznačně určit, zda autoři na Polyxenu nahlízejí pozitivně, nebo negativně, případně neutrálně.

První výrazné zpracování její postavy tak připadá na dobu socialismu, konkrétně na díla Niny Bonhardové. Ta ve svých dílech pojednávajících o posledních příslušnících rodu Rožmberků Polyxeně věnuje poměrně značný prostor, což však nevychází pouze ze snahy popsat poslední ze čtyř manželek Viléma z Rožmberka. Zejména v románu pojmenovaném přímo *Polyxena* se stává ztělesněním fanatického katolicismu, utlačovatelkou poddaných a také ženou, která se snaží dosáhnout svého pomocí všemožných intrik. Je však třeba zdůraznit, že tak ne vždy činí sama od sebe, ale zvláště v první části knihy je k aktivitám zaměřeným proti jinověrným poddaným popuzována představiteli církve.⁴⁷⁴ Motiv využívání žen katolickou

⁴⁶⁹ Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 33.

⁴⁷⁰ R. DÜBELL, *Strážci Ďáblov bible*, s. 49.

⁴⁷¹ F. MAREK, *Alchymista*, s. 173.

⁴⁷² R. DÜBELL, *Strážci Ďáblov bible*, s. 49.

⁴⁷³ F. ČEČETKA, *Dobrodruh*.

⁴⁷⁴ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 45–48, 61.

církvi k dosažení cílů však není u Bonhardové ojedinelý.⁴⁷⁵ Během vdovství se z tohoto vlivu nicméně již více vymaní a její jednání ve prospěch katolíků je více samostatné.⁴⁷⁶ Je nutno zdůraznit, že pohled této autorky je do značné míry ovlivněn dobovým diskurzem zaměřeným proti katolíkům obecně⁴⁷⁷ a naopak akcentováním a adorováním husitské tradice, za jejíž pokračovatele se komunisté neváhali označovat.⁴⁷⁸ Zcela v souladu s tím dochází v díle Bonhardové k útlaku prostého poddaného lidu v „*husitské zemi*.“⁴⁷⁹ Pohlédneme-li blíže na roli Polyxeny v celé záležitosti, zjistíme, že zde její osobnost může mít několik rovin. Může na ni být nahlíženo jako na prototyp intrikující ženské hrdinky, která se v literatuře objevuje již od dob Alexandra Dumase.⁴⁸⁰ Pokud připustíme, že ji autorka zamýšlela vyobrazit jako nepřítele lidu, můžeme toto literární vyobrazení porovnat s poznatky odborných prací. Byť Polyxena nesplňuje zdaleka všechny stereotypy, jejichž nositelem bývá dobový nepřítel,⁴⁸¹ můžeme zde nalézt několik shodných aspektů. Jedním z nich je častý výskyt nepřítele v kontrastu s tím, co oficiální ideologie vnímá jako pozitivní.⁴⁸² Polyxena je tak prezentována nejen v opozici k prostému lidu, jenž je nositelem husitství, ale také ke Kateřině z Ludanic, která „*vyznává bratrskou víru*.“⁴⁸³ Nositelem cizích pořádků, které kontrastují s těmi dosavadními, tradičními, je navíc rozmáhající se španělský mrav,⁴⁸⁴ jehož představitelkou Polyxena vzhledem ke svému částečně španělskému původu také do určité míry je. Jak jsme již upozornili výše, Bonhardová neváhá v souvislosti s Polyxenou využít tendenční jazyk, který už tak negativní obraz ještě více podtrhuje, kupříkladu, když při návštěvě stavby rybníka Rožmberk „*její Milost paní Polyxena ráčila zvednout nosík a zanaříkat na zápach*.“⁴⁸⁵

V dílech dalších autorů vydaných ještě před pádem komunistického režimu je pohled na Polyxenu sice o poznání přívětivější, ale její zapojení do děje nebývá nikterak zásadní. Výrazněji se v beletrii opět objevuje až na počátku 21. století. Pokud vezmeme v potaz zejména ta díla, ve kterých vystupuje velmi výrazně, nebo v nichž je přímo hlavní postavou, omezí se předmět našeho zkoumání na tři moderní autory. Z nich na Polyxenu nejméně pozitivně pohlíží

⁴⁷⁵ Např. A. BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, s. 172–175.; F. MAREK, *Alchymista*, s. 163.

⁴⁷⁶ Např. N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 252–262.

⁴⁷⁷ K postoji pounorového režimu ke katolické církvi např. Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007. K postoji a dobovému vyobrazování zejm. katolického kléru blíže Denisa NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele v Československu 1948-1956*, Praha 2020, s. 133–157.

⁴⁷⁸ Jan RANDÁK, *V záři rudého kalicha*, Praha 2015, s. 84n

⁴⁷⁹ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 437.

⁴⁸⁰ Srov. J. RAUCHOVÁ, *Obraz posledních Rožmberků v literárním a filmovém zrcadle*, s. 644.

⁴⁸¹ Téma zpracovává zejm. Denisa NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele v Československu 1948-1956*, Praha 2020.

⁴⁸² *Tamtéž*, s. 30n.

⁴⁸³ N. BONHARDOVÁ, *Polyxena*, s. 44.

⁴⁸⁴ Např. *Tamtéž*, s. 180n.

⁴⁸⁵ *Tamtéž*, s. 74. Slovo „*ráčila*“ je ve spojitosti s Polyxenou v tomto díle využíváno opakovaně, dále např. s. 65n, 210.

Zora Beránková, což zřejmě zapříčinilo přebírání částí textů jiných autorů, včetně Niny Bonhardové. Téměř výhradně příznivý pohled na Polyxenu uplatnili Vladimír Přibský a zejména Jiří Hanibal, jehož vyobrazení je pravděpodobně nejpozitivnější. Její vyobrazení jsou v novější literatuře nicméně komplikovanější, pokud vezmeme v potaz i díla, ve kterých Polyxena vystupuje méně. Nalezneme zde i autory, kteří jí mnoho kladných vlastností nepřičítají, celkový pohled novějších děl na Polyxenu je však spíše kladný. Nejednotnost moderního obrazu Polyxeny je do značné míry dána skutečností, že autoři již nejsou zatíženi jediným přípustným diskurzem. To, jaká v jejich zpracování Polyxena bude, tak závisí čistě na jejich uvážení. Je ovšem na místě připomenout, že pohled řady z nich je stále do značné míry ovlivněn *Ženami české renesance*, jak jsme mohli pozorovat v předchozích kapitolách. Proměnou procházejí témata, která jsou s její postavou spojována. S postupem doby se autoři nezděrahnají do svých prací zařadit témata dříve více tabuizovaná, například otázku sexuality. Určitým způsobem jsou naopak potlačovány kupříkladu konfesijní záležitosti. Příklady, které zde uvádíme, mohou mít několik příčin. Může se jednat o autorský záměr vytvořit dílo atraktivnější pro moderního čtenáře konzumní literatury, také ale o nedostatečnou historickou znalost autorů, respektive o nahlížení na minulost současnými očima. Příkladem nedostatečného chápání dobových poměrů může být nepřesné pochopení výrazu protestant a jeho využívání jako synonymum pro utrakvistu.⁴⁸⁶

Obraz Polyxeny z Lobkovic tedy prošel určitým vývojem, který ovlivňovala zejména doba vzniku jednotlivých děl. Je ovšem obtížné jednotlivé fáze jednoznačně vymezit. Jediným uceleným a zcela originálním vyobrazením Polyxeny se zdá být to z pera Niny Bonhardové, které je kvůli dobovým souvislostem jasně ideově vytyčeno. Pozdější díla jsou v pohledu na postavu Polyxeny obecně pozitivnější, ovšem nalezneme v nich větší rozmanitost a není tak možné je zcela jednoznačně zahrnout do jediné kategorie nebo společně charakterizovat.

⁴⁸⁶ Např. Z. BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, s. 296n.; J. HANIBAL, *Vášně a boje Polyxeny z Lobkovic*, s. 51, 273.

8. Závěr

Polyxena z Lobkovic pronikla do literární tvorby razantněji, než by se mohlo na první pohled zdát. Od druhé poloviny 19. století je možné její postavu nalézt ve více než třiceti beletristických titulech. Míra jejího zapojení do děje se pohybuje od pouhých zmínek až k dílům, ve kterých vystupuje jako hlavní postava. Lze konstatovat, že největší míru pozornosti jí věnuje literatura moderní. Polyxena se objevuje v románech rozličných témat i žánrů, zdůrazňována jsou různá období jejího života, v mnoha dílech se s ní můžeme například setkat jakožto s manželkou rožmberského vladaře, jindy pro změnu narazíme na paní kancléřovou neohroženě jednající se vzbouřenými stavy. Jaký je tedy obraz Polyxeny z Lobkovic v beletristické literatuře? Nejednotný. Přesto bylo možné nalézt nosná témata, která se v souvislosti s ní objevují opakovaně a jsou autory akcentována. Nyní se v krátkosti zaměříme na jejich porovnání s tématy, která ve spojitosti s Polyxenou vyzdvihují historiografové.

Zásadní rozdíl mezi dějepiscetvím a beletristickou tvorbou tvoří cílová skupina. Zatímco první jmenované cílí spíše na odbornou veřejnost, beletrie je určena širokému okruhu čtenářů. Rozdílné jsou logicky i znalosti historiografů a romanopisců. Právě těmito faktory jsou odlišnosti obou tematických celků do značné míry ovlivněné. Dalším zásadním rozdílem je, že historiografický pohled na Polyxenu je poměrně koherentní. Historiografové si až na výjimky neodporují, maximálně předchozí výzkum poupravují na základě nově objevených informací.⁴⁸⁷ Osobnost Polyxeny z Lobkovic je zde podrobně zpracována, je jí věnována i rozsáhlá biografie.⁴⁸⁸ Byť se v této práci věnujeme především tématům, která historiografové akcentují, je Polyxenin život v odborném dějepiscetví popsán poměrně komplexně. Pozornost je věnována celému jejímu životu s intenzitou, která je úměrná množství pramenů, ze kterých bylo možno čerpat. Beletristická literatura se oproti tomu zabývá v souvislosti s Polyxenou užším okruhem témat, která jsou jednotlivě poměrně podrobně zpracována a obecně známa. Nedají se však jednoznačně chronologicky seřadit, protože si spisovatelé nejednou přímo odporují a jejich celkový pohled na Polyxenu tak není jednotný. Některým obdobím života Polyxeny navíc nevěnují úměrnou pozornost. Beletrie se ve velké většině případů příliš nezaměřuje na její dětství a stáří. Méně se také zabývá konfesijními záležitostmi, což je pravděpodobně určeno především nedostatečnou orientací většiny autorů v této problematice. Obecně lze říci, že v krásné literatuře je vyobrazena jako žena modernější, více emancipovaná,

⁴⁸⁷ Např. *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 19.

⁴⁸⁸ M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*.

větší mírou se zapojující do politických záležitostí. Zatímco právě určitá emancipace je v historiografii zmiňována zejména v souvislosti s jejím vdovstvím a druhým manželstvím, v beletrii se toto téma objevuje po celý Polyxenin život, zejména v době prvního manželství a před ním. Právě zde je také kladen největší důraz na náboženské a hospodářské aktivity, jejímu podílu na správě lobkovických panství a rekatolizaci na nich bývá věnována o poznání menší pozornost. To může být zapříčiněno skutečností, že se postava Polyxeny v těch beletristických dílech, která jí věnují větší pozornost, objevuje častěji jako manželka Viléma z Rožmberka než jako manželka Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Autoři tak promítají do jejího prvního manželství hodnoty současné společnosti a období jejího života, ve kterých se skutečně určitým způsobem emancipovala, naopak příliš nepopisují. Také vztah lobkovického páru, kterému věnuje značný prostor moderní historiografie, v beletrii příliš zpracován není, stejně jako je Polyxena o poznání méně vyobrazována jako matka.

Obzvlášť na posledních jmenovaných rozdílech lze poukázat na skutečnost, že ani autoři novějších beletristických děl při své tvorbě nevyužili odborných prací, které tato témata zpracovávají. Inspiraci naopak shodně se svými předchůdci hledají zejména v *Ženách české renesance* Josefa Janáčka, případně v různých beletristických dílech. Právě při hledání zdrojů poznatků, které jsou v románech využity, jsme měli možnost narazit na několik případů problematického přejímání původního textu některými autory.

Obraz Polyxeny z Lobkovic v beletristické literatuře samozřejmě nebyl po celou dobu konstantní. Prošel řadou proměn, v průběhu času vystřídal množství úhlů pohledu, pozitivních, neutrálních i negativních, až dospěl do moderní doby. A protože je moderní doba dobou svobody i plurality názorů a postrádá jediný povolený oficiální diskurz, je pohled autorů na Polyxenu obzvlášť v posledních desítkách let poměrně rozmanitý.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. Prameny

9.1.2. Beletristická díla

Jan BAUER, *Poslední slovo má d'ábel*, Brno 2008.

Jan BAUER, *Ve stínu pětিলisté růže*, Brno 2007.

Zora BERÁNKOVÁ, *Konec hodokvasu*, Praha 2007.

Zora BERÁNKOVÁ, *Marné návraty*, Praha 2007.

Zora BERÁNKOVÁ, *Nekorunovaná královna*, 2012.

Nina BONHARDOVÁ, *Hodina závratí*, Praha 1975.

Nina BONHARDOVÁ, *Polyxena*, Praha 1959.

Nina BONHARDOVÁ, *Polyxena*, Praha³ 1985.

Nina BONHARDOVÁ, *Selský mor*, Praha 1957.

Nina BONHARDOVÁ, *Selský mor*, Praha³ 1982.

Nina BONHARDOVÁ, *Tanec rabů*, České Budějovice 1949.

Nina BONHARDOVÁ, *Tanec rabů*, Praha³ 1981.

Anna BŘEZINOVÁ, *Poslední láska Petra Voka*, Brno 2009.

František ČEČETKA, *Národ*, Praha 1938.

František ČEČETKA, *Dobrodruh*, Praha 1924.

František ČEČETKA, *Dobrodruh*, Praha² 1930.

Jaroslava ČERNÁ, *Rozmary lásky. Poslední paní rožmberská*, Frýdek-Místek 2009.

Richard DÜBELL, *Strážci Ďáblovy bible*, Brno 2011.

Jiří HANIBAL, *Vášeň a boje Polyxeny z Lobkovic*, Praha 2015.

Václav KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, Praha 1977.

Václav KAPLICKÝ, *Veliké theatrum*, Praha² 1980.

Václav KAPLICKÝ, *Život alchymistův*, Praha 1980.

Vladimír KÖRNER, *Lékař umírajícího času*, Praha 1984.

František MAREK, *Alchymista*, Praha 1981.

Jiří MAŘÁNEK, *Barbar Vok*, Praha 1939

Vladimír PŘIBSKÝ, *Záhadný úsměv Polyxeny z Lobkovic*, Praha 2010.

Ludwig RELSTAB, *Tři léta z třiceti. Díl 1*, Praha 1869.

Josef SVÁTEK, *Bitva Bělohorská*, Praha 1868.
Josef SVÁTEK, *Bitva Bělohorská. Díl 1–2*, Praha² 1922.
Josef SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha 1870.
Josef SVÁTEK, *Pasovští v Praze*, Praha⁴ 1927.
Karel ŠTORKÁN, *Zaslíbené město. Zrození Golema*, Praha 2005.
Ludmila VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, Praha 2006.
Ludmila VAŇKOVÁ, *Čas čarodějů*, Praha² 2010.
Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha 1981.
Alena VRBOVÁ, *Když kohout dozpíval*, Praha² 1987.
Zikmund WINTER, *Mistr Kampanus*, Praha 1909.
Zikmund WINTER, *Mistr Kampanus*, Praha⁴ 1927.
Emanuel ZÍTEK, *Pomsta*, Praha 1927.
Eva Marie ZITKOVÁ, *Co mi báby povídaly*, Volary 2012.

9.1.3. Edice

Václav BŘEZAN, *Wacslawa Březana Život Wiléma z Rosenberka*, Josef Pečírka – Václav Vladivoj Tomek (eds.), Praha 1847.
Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků I–II*, Jaroslav Pánek (ed.), Praha 1985.
Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny z Lobkovic z Pernštejna*, České Budějovice 2005.
Pavel SKÁLA ze Zhoře, *Historie česká*, Josef Janáček (ed.), Praha 1984.

9.2. Literatura

Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2007.
Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Jaroslav PÁNEK, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.
Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
Charlotte FRITZOVÁ – Jiří RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, in: Sborník prací východočeských archivů 3, František Fajman (ed.), Hradec Králové 1975.
Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1976.

- Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha³ 1996.
- Jana JELÍNKOVÁ, *Josef Svátek (1835-1897) a jeho knihovna*, Praha 2016. Diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy,
- Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha² 1999.
- Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkoviczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.
- Štěpánka KUTIŠOVÁ, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Pokus o profil osobnosti*, in: *Opera historica 4 (Příspěvky ke každodenní kultuře novověku)*, Václav Bůžek (ed.) České Budějovice 1995.
- Pavel MAREK, *Matka a syn (Polyxena Lobkovicová a Václav Eusebius z Lobkovic)*, Československá historická ročenka, 2001.
- Pavel MAREK, *Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*, Praha 2018.
- Pavel MAREK, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, *Historický obzor* 12, 5–6, 2001.
- Pavel MAREK, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, in: *Porta Bohemica. Sborník historických prací 3*, Litoměřice 2005.
- Petr MAŤA, *Polyxena Lobkovicová z Pernštejna na cestě do barokního nebe. (K projevům karmelitánské zbožnosti v českých zemích)*, in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*, Jaroslav Pánek (ed.), Praha 2004.
- Jiří MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005.
- Denisa NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*, Praha 2020.
- Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- Jaroslav PÁNEK a kol., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011.
- Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha² 2011.
- Jan RANDÁK, *V záři rudého kalicha*, Praha 2015.
- Jitka RAUCHOVÁ, *Obraz posledních Rožmberků v literárním a filmovém zrcadle*. In: Václav Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.
- Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, in: *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Milena Lenderová, Praha 2002.
- Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha² 2022.
- Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, in: *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993* Pardubicích, Petr Vorel (ed.), Pardubice 1995.
- Marie RYANTOVÁ, *Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechticů na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku*, in: *Theatrum historiae 32*, Pardubice 2023.

Milan SKŘIVÁNEK, *Poslední Pernštejní – portrét vrchnosti*, in: *Pernštejnové v českých dějinách*. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích, Petr Vorel (ed.), Pardubice 1995.

Karel STLOUKAL, *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha² 1941.

Miroslav VOLF, *Zdeněk a Polyxena z Lobkovic za povstání a po něm ve světle své korespondence*, Praha 1972.

Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha² 2012.

9.3. Internetové zdroje

DějePIC!. TV, ČT :D, 21. února 2023, 14.40. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11690190484-dejepic/420234100101008/>.

MF DNES, *Langerovu cenu má rudolfínský román*, [online], 2005 [citováno dne: 13. 3. 2024]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/langerovu-cenu-ma-rudolfinsky-roman.A050318_202109_literatura_kot.

Lenka BOBÍKOVÁ, *První dáma království, krásná i chytrá Polyxena z Pernštejna* [online], 2015 [citováno dne: 24. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-prvni-dama-kralovstvi-krasna-i-chytra-polyxena-z-pernstejna-41814>.

Matěj SVĚŘÁK, *Milovaná a nenáviděná Polyxena. Otrásla českou šlechtou, a to jí nebylo odpuštěno* [online], 2023 [citováno dne: 24. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/polyxena-lobkovic-pernstejnove-dejiny-cesko-baroko-rekatolizace-rudolf-ii-inspirativni-zeny.A231128_101245_domaci_svm.